

Arhivele Bistriței

Anul V, Fascicula 2 (16)

Județul Năsăud în perioada
administrației militare sovietice

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRITÉI

ANUL V, FASCICULA 2(16)

**Județul Năsăud în perioada
administrației militare sovietice**

Seria: *Istorie – Societate – Cultură*

**Tipărită cu sprijinul
Asociației Culturale „Alexandru Vaida-Voevod”,
Bistrița**

Județul Năsăud în perioada administrației militare sovietice

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

**PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2020**

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale
Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-0831-2

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2020 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform
legii.

Redactare: Ana Maria Bâz (Fetti)

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelelean

Str. Hasdeu, nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@edituraubbcluj.ro

<http://www.edituraubbcluj.ro/>

Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice

MIRCEA GELU BUTA*

Ocupația sovietică a României, respectiv a orașului Bistrița, se referă la ocuparea acestui teritoriu de către trupele Armatei Roșii, pe durata ofensivei din anul 1944 de pe Frontul de Răsărit din Al Doilea Război Mondial, situație care a fost menținută până în anul 1958. Partea de nord-est a Moldovei a fost ocupată pe durata luptelor din luna Mai până în luna august 1944, România fiind în acel moment, în continuare, aliată cu Germania nazistă.

La 23 august 1944, Regele Mihai a anunțat că România începează unilateral toate acțiunile împotriva forțelor aliate.¹ Potrivit punctului 1 din Convenția de Armistițiu, România ieșea din războiul contra URSS și a Națiunilor Unite și se alătura efortului de război aliat cu 12 divizii, pentru „refacerea independenței și a suveranității.”² Punctul 4 stipula că frontieră dintre România și URSS rămânea cea stabilită în luna iunie 1940, adică după ce Basarabia și Bucovina de Nord, fuseseră cedate sovietilor. Punctul 19 menționa retrocedarea Transilvaniei de Nord către România, cu condiția reconfirmării prin tratatul de pace de la finalul războiului. O prevedere cheie impunea ca România să trateze orice problemă în relațiile cu Alianții, numai prin Comisia Aliată de

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Facultatea de Teologie Ortodoxă UBB Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

¹ „Dicatura a luat sfârșit și cu ea începează toate asupririle” – Din proclamația către națiune a Regelui Mihai din noaptea de 23 august 1944, Curierul Național, 7 august 2004

² Ibidem

Control, organism dominat de URSS și menit să dirijeze situația din România până la încheierea tratatului de pace.³

Convenția armistițiului și ulterioarele tratate de pace de la Paris din anul 1947 au conferit baza legală pentru ocupația militară sovietică, care în anul 1946 dispunea de 615.000 militari dislocați pe teritoriul României. Această situație a durat până în luna august 1958 (Vezi Anexa 2).

În dimineața zilei de 13 octombrie 1944, a intrat mai întâi în oraș o patrulă rusească, iar după aceea, mai multe convoaie de infanterie și cazaci, împreună cu artillerie, camioane și căruțe. La intrarea trupelor, unii dintre soldați, simulând a întreba câte este ora, au luat de la locuitorii ceasurile de buzunar. Alții, spărgeând ușile și ferestrele, au intrat în casele absenteiste și au luat mai multe lucruri. Soldații au intrat și în casele locuite, unde au cerut ceasuri și băuturi. La noi au venit deodată patru soldați înarmați, cerând țigarete sau tutun și controlând toate camerele. De pe masa de birou a tatei au luat lampa electrică, iar din bucătărie, ceasul cel mic de pe dulap și câteva cutii de chibrituri.

Acești soldați făceau parte dintr-o coloană de artillerie, care s-a așezat câteva ore, pentru popas, la marginea străzii, înaintea porții casei noastre, de pe strada Regina Maria. După plecarea lor, prin Bistrița s-au perindat alte și alte coloane și unități de armată rusească, care au inundat toate străzile din oraș. Unii dintre ei intrau în casele părăsite, dar și în cele locuite, aşa încât și noi am avut parte de asemenea vizite, care ne produceau frică și groază, pentru că, în primul rând, nu ne puteam înțelege cu ei, cei mai mulți fiind chirchizi, tătari și alte seminții din părțile sudice ale Rusiei.⁴

În ziua de 13 octombrie 1944, Majorul Sebacovschi aflat în fruntea Comandamentului Militar, instituit la Bistrița, a încearcat să reorganizeze, administrația orașului, numindu-l primar pe preotul Ion Costan⁵,

³ Stelian Tănase, „Conversații cu Regele Mihai”, Ed. Corint, 2018, p. 106.

⁴ Mircea Gelu Buta, Ardrian Onofreiu – Români din Bistrița, vol. II, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019, pp. 163–168.

⁵ Ion Costan, redactor la ziarul bistrițean „Săptămâna”.

viceprimar pe Victor Molnar, iar prefect al județului pe col. rezervă Teodor Sbârcea⁶, ajutat de Dr. Titus Crișan. Numele județului a revenit la titulatura anterioară ocupației horthyste, de Năsăud, în loc de Beszterce-Naszód.⁷

În data de 2 noiembrie 1944, prin decizia nr. 78, a Prefectului Județului Năsăud, col. Teodor Sbârcea, primarul orașului Bistrița, Ion Costan, este înlocuit cu Av. Leon Mihăiescu, membru al Partidului Național Tărănesc.⁸

Ion Costan (1911–1987), s-a născut într-o familie de țărani din Rebreșoara. După absolvirea claselor primare în satul natal, se înscrie la Liceul George Coșbuc din Năsăud (1924–1926), iar apoi la Liceul Petru Maior din Gherla (1926–1930), revine la Năsăud pentru susținerea examenului de Bacalaureat (1931). În perioada 1931–1935, frecventea cursurile Facultății de Teologie Greco-Catolice la Cluj. După ce a fost hirotonit, a păstorit credincioșii greco-catolici din satul Cepari. În perioada ocupației horthyste a fost redactor la ziarul bistrițean „Săptămâna”, reușind să-i asigure 187 de apariții. În perioada 13 octombrie 1944–2 noiembrie 1944, a îndeplinit funcția de primar al orașului Bistrița. Ulterior s-a stabilit la București, unde a lucrat ca profesor și contabil. A decedat la București în anul 1987. Vezi: Ioan I. Bureacă, Spiritualitatea Năsăudeană Bistrițeană, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2006, p. 223.

⁶ Comandantul local sovietic, nu a ținut seama de numirea prin decret regal, emis în ziua de 17 octombrie 1944, a lui Dumitru Nacu ca prefect al județului Năsăud, și publicat în monitorul oficial în 18 octombrie 1944. Temeul hotărâtor în deciza sovieticilor, de interzicere a administrației Statului Român în Transilvania de Nord, avea la bază considerente de ordin militar. Guvernul de la București, a folosit ca fundament juridic în decizia sa, Convenția de Armistițiu, prin care era constată nulitatea Dictatului de la Viena. Decretul regal, publicat în monitorul oficial în ziua de 25 octombrie, făcea referire la faptul că „Transilvania eliberată”, intra provizoriu sub autoritatea Comandamentului General al Etapelor. Acesta avea sarcina să exercite administrația „până la instalarea autorităților administrative românești de către Înaltul Comisar, pentru administrarea regiunilor eliberate ale Transilvaniei”. Vezi: Monitorul Oficial, nr. 247 din 25 octombrie 1944, p. 6854.

La 30 octombrie 1944, Comandamentul General al Etapelor, secția a III-a, trimite o adresă la Prefectura Județului Năsăud, prin care se specifică că: Prefectura și toate autoritățile administrative intrau în subordinea Comandamentului General al Etapelor, cu reședință la Sibiu. Prefectura urma să conducă, să controleze și să răspundă de toate lucrările autorităților civile de pe teritoriul județului. Vezi: ANBN, fond Prefectura Județului Năsăud, dosar 263-I, f. 1.

⁷ Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Primarii Bistriței, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, pp. 157–159.

⁸ ANBN, fond Prefectura județului Năsăud, dosar 78/ 1944.

Într-un raport al primarului orașului Bistrița, datat 2 noiembrie 1944, se menționează că în ziua de 20 octombrie a fost ales un comitet orășenesc compus din 6 intelectuali, 4 meseriași, 4 agricultori, 2 meseriași unguri și un evreu. S-au efectuat lucrări de utilitate publică, făcându-se reparații la podurile distruse de peste râul Bistrița, uzina electrică pentru alimentarea cu energie electrică a instituțiilor publice și spitalului militar. S-a deschis un spital civil, condus de doctorul Dumitru Cosma.⁹ Au fost construite comisii speciale pentru inventarierea caselor celor plecați, a mobilierului, atelierelor, prăvăliilor, depozitelor și fabricilor. De asemenea, s-a lucrat pentru culegerea recoltei celor retrăși cu armata germană: „*După sosirea ostașilor de la Etape și Jandarmerie, paza și ordinea în oraș, ziua și noaptea, au fost asigurate de soldați.*”¹⁰

După trei-patru săptămâni de la ocuparea orașului de către ruși, a sosit în Bistrița, Jandarmeria Română, a cărui comandă a fost încredințată inițial avocaților Tudor Dan și Gavrilă Ceuca.

Documentele redate în anexa 3, reflectă eforturile autorităților locale pentru reglementarea vieții economice și sociale, pentru a se ajunge la o relativă stare de normalitate, atâtă cât era posibil în condițiile de atunci.¹¹

Pe fondul evenimentelor politice de la București, la începutul lunii decembrie 1944, la Bistrița s-a constituit un Consiliu Cetățenesc, format din reprezentanții tuturor păturilor sociale, care „*după patru zile de muncă, a reușit să înlăture prefețul, subprefectul și șeful poliției. Cel din urmă a fost arestat.*”¹²

În funcția de prefect a fost ales Ștefan I. Pop¹³, prim-pretor al Plasei Centrale până la cedarea Ardealului. Înstalarea oficială a avut

⁹ Vezi Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Istoria Spitalelor din Bistrița, vol. I, Ed. Școala Ardeleană Cluj Napoca, 2017 pp. 83–96.

¹⁰ ANBN, fond Primăria Orașului Bistrița, dosar 5/1944, f.1.

¹¹ Adrian Onofreiu, Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice (13 octombrie 1944–13 martie 1945). Mărturii Documentare, în rev. Bistriței, XVI, 2002, pp. 355–376.

¹² ANBN, fond Comitetul Județean PCR, Năsăud, dosar 1, f. 1

¹³ Vezi Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, România din Bistrița, vol. II, op. cit., pp. 417–528.

loc în ziua de 13 decembrie 1944, în sala festivă, „*arhiplină și pavoazată cu drapele naționale și aliate*” a Prefecturii județului Năsăud, în prezența Comandantului sovietic județean, Lt. I. Șerbacov, a oficialităților locale, reprezentanților cultelor, sindicatelor muncitorești și a unei numeroase asistențe, Dr. Ștefan I. Pop a depus jurământul de instalare în funcția de Prefect: „*Eu, Dr. Ștefan I. Pop, ales prin voința poporului de Prefect al județului Năsăud și întărît în această calitate de Comandantul militar sovietic, jur pe conștiința mea de om și pe onoarea mea să îndeplineșc toate doleanțele drepte și justificate ale poporului și garantez pentru aceasta cu prețul vieții mele*”¹⁴.

Momentul a fost urmat de rostirea jurământului de către subprefectul Ioan Melaniuc și consilierii județeni Pompei Avram, Dr. Leon Bârsan, Dr. Octavian Budușan, Vasile Fleișeriu, Gheorghe Grecu, Avram Gross, Ioan Popu, Emil Scridon și Francisc Tamás. Au lipsit consilierii Mihai Bilegan, Iuliu Massler și Dumitru Rosola, care au depus jurământul ulterior.

Adresându-se celor prezenti, comandantul militar sovietic I. Șerbacov a precizat că misiunea sa este „*de a face dreptate, de a ajuta populația și armata rusă, care este în trecere..., și că a intervenit pentru schimbări la Prefectură și Poliție, fiindcă a văzut că lucrurile nu merg cum trebuie*”. Totodată, acesta a subliniat importanța conlucrării între autorități și populație pentru refacerea pagubelor produse de război, amintind ca prioritare: reconstruirea drumurilor și podurilor, repunerea în funcțiune a telefoanelor și poștei, adunarea recoltei rămase pe câmp, refacerea școlilor, spitalelor, bisericilor, deschiderea de fabrici și prăvălii. Tuturor le-a amintit că ordinele emise de către prefectură, primărie și poliție trebuie să fie puse în aplicare.

Cuvântul de încheiere i-a revenit prefectului Ștefan I. Pop, care a mulțumit, arătând că județul Năsăud „*a sărbătorit unul dintre evenimente*”.

¹⁴ Ștefan I. Pop, *O pagină de istorie – Viețea județului Năsăud de la 13 octombrie 1944 la 13 martie 1945*, Tipografia Minerva, Bistrița, 1947, p. 16.

mentele cele mai importante din istoria sa, dată fiind situația specifică și greutățile pe care le are”¹⁵.

Câteva zile mai târziu, noul prefect a lansat un apel public pentru „mobilizarea tuturor locuitorilor în serviciul muncii de folos obștesc”:

„Înaintarea victorioasă a armelor sovietice și române a dezrobit Ardealul de Nord de sub jugul dictaturii care a lăsat totul în ruină. Datoria sfântă a tuturor este să se înregimenteze sub faldurile drapelului muncii, recerută de refacerea întregii vieți sociale. Munca, cinstea și democrația să pătrundă în sufletele tuturora. Uniți într-un singur mănușchi, să depunem toată puterea noastră pentru binele colectivității. Să facem să dispară urmele trecutului și o nouă viață socială să se instaureze pe meleagurile străbune.

Reorganizarea aparatului administrativ, refacerea vieții economice, restabilirea comunicațiilor, reclădirea uzinelor, instalarea și dotarea spitalelor etc. cer sacrificii din partea locuitorilor, dar interesele superioare impun aceasta. Pentru deplina reușită, am ordonat mobilizarea tuturor locuitorilor în serviciul muncii de folos obștesc. Fiecare la locul său este chemat să-și dea contribuția pentru deplina reușită.

Cinstea, omenia și voința de muncă să fie deviza zilei. Numai astfel vom fi în stare să refacem ceea ce s-a distrus. Cumințenia locuitorilor este chezășia că nu va fi nevoie să se recurgă la aplicarea sancțiunilor prevăzute în ordonanțele noastre, impuse de necesitatea imperioasă a refacerii vieții noastre sociale. Înțelegeți greutățile vremurilor și dați tot concursul pentru binele comun. Cinstea și respectul bunului public și particular să fie călăuză tuturora, voința de muncă, dorința și credința în realizarea succesului să străbată sufletele tuturora. Bistrița, 17 decembrie 1944, Prefectul județului Năsăud, Dr. Ștefan I. Pop”¹⁶.

¹⁵ A.N.B.-N., fond *Prefectura județului Năsăud*, d. 453/1944, ff. 1–4, *apud*. Adrian Onofreiu, Ana Maria Băndean, *Prefecții județului Bistrița-Năsăud...*, op. cit., pp. 107–109.

¹⁶ Prefectura județului Năsăud, *Apel nr. 537/1944*, în Ștefan I. Pop, *O pagină de istorie...*, op. cit., p. 17.

Aparatul funcțional al Prefecturii județului Năsăud din care au făcut parte Dr. Ioan Monda, Dr. Titus Crișan, Dr. Leon Mihăiese, Dr. Gavril Ceuca, Dr. Niculiță Pop, Dr. Simion Turcu, Petru Rogneanu, Valer Stan, Iustin Bulz, precum și prim-pretorii Grigore Ilișiu, Aurel Nedelea, Ion Luca, Augustin Loliciu a emis, în luna decembrie 1944, un număr de douăzeci de ordonațe,¹⁷ cu scopul de a readuce la normal viața socială și economică a populației.¹⁸

La 11 decembrie 1944, funcția de primar a orașului Bistrița a fost preluată de tipograful Alexandru Mureșan. Acesta s-a născut în anul 1908 la Năsăud, unde a copilărit împreună cu frații Nița, Livia, Grațian, Silvia și Niculiță. Viața l-a dus la Cluj, unde s-a calificat în meseria de tipograf.¹⁹

Împreună cu tipograful Ioan Vermeșan, s-a reușit constituirea consiliului orașenesc, care pe parcursul a 54 de ședințe au încercat să readucă la normal viața orașului. În cadrul consiliului au funcționat zece comisii de specialitate, formate din doi consilieri și șeful serviciului respectiv ca referent: Prot. Ioan Petringelu, a prezidat comisia financiară; Dumitru Beșuan, comisia edilitară și uzina de apă; Aurel Filimon, asistență socială; Ioan Vermeșan, comisia economică; Prot. Victor Mureșanu, comisia juridică; Iosif Bako, comisia de apel; Dr. Leon Bârsan, comisia sanitată și igiena; Gheorghe Beșa, uzina electrică. Delegația permanentă a Consiliului Orașenesc îl avea președinte pe Prot. Ioan Petringelu și membrii pe consilierii Ioan Vermeșan, Alexandru Becheș, Iosif Bako și Dumitru Beșuan. Dintre ceilalți consilieri, amintim pe: Nicolae Bârleanu, Pavel Crăciun, Ioan Chiș, Ioan Ghindean, Dumitru Irimie, Henrich Hirsch, Gustav Zikeli.²⁰

În luna decembrie 1944, s-a inaugurat noul an școlar, cu un număr de 292 învățitori și 152 învățătoare la școlile primare și grădinițe. Conducerea inspectoratului școlar Bistrița, a fost încredințată lui Aurel

¹⁷ Textul ordonațelor se regăsește integral în anexa 2.

¹⁸ Stefan I. Pop., op. cit., pp. 20–23.

¹⁹ Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Românii din Bistrița, vol II, op. cit., p. 429.

²⁰ Stefan I. Pop, op. cit. p. 21.

Groze, secontat de Maxim Buia și Ion Feldrihan. Aceștia erau ajutați de un corp de control format din 12 învățători: Mihai Echim, Toma Habor, Adrian Mican, Iuliu Oprea, Leon Leonte, Iosif Pop, Macedon Pop, Ioan Sângeorzan, Iustin Sohorca, Alexa Văsieș, Teodor Ușeri și Ioan Zăgrean.²¹

Pentru încadrarea instanțelor judiciare, au fost chemați de la bară următorii magistrați: Dr. Augustin Bălan, Dr. Mihai Mihailaș, Dr. Traian Loghin, Dr. Traian Chitul, Dr. Aurel Jucan, Dr. Dănilă Timbuș. Membrii parchetului și ai cabinetului de instrucție au fost: Dr. Teofil Moldovan, Dr. Emil Reboreanu, Dr. Victor Linul.²²

În luna ianuarie 1945 a fost consolidat Oficiul Poștal, sub conducerea lui Nicolae Ursu. Exploatarea serviciului și imprimarea mărcilor a constituit un monopol al județului. Mărcile cu desen original în negru, pe hârtie de scrisori, imitație de pânză, au fost imprimate la tipografia Minerva din Bistrița, într-un tiraj de 10.200 bucăți. Dirigintele poștei a fost numit Ioan Stupariu, iar serviciul telefonic, era condus de Zamfira Șotropă.²³

În ce privește administrația financiară, aceasta a fost încredințată lui Teodor Moga.²⁴ Șeful poliției orașului Bistrița a fost numit Ioan Nicoară, iar șeful siguranței Löwy Bernád, acesta făcea parte din Comitetul Județean Năsăud al PCR, care se înființase în luna decembrie 1944 și care era format din: Ioan Gluvacov, secretar; Ioan Melaniuc; Ion Popu; Löwy Bernád; Gross Avram. În afară de Ioan Gluvacov toți ceilalți ocupau funcții importante în administrația județului. Ioan Melaniuc, de meserie zidar, ajunsese subprefect; Ioan Popu gestiona finanțele orașului Bistrița și județului Năsăud; Gross Avram, indeplinea funcția de director al Oficiului Economic județean.²⁵

²¹ Ibidem, p. 25.

²² Ibidem, p. 29.

²³ Ibidem, p. 31.

²⁴ Ibidem, p. 32.

²⁵ Iosif Uilăcan, Evoluția județului Bistrița-Năsăud, 1944–1945; în Revista Bistriței XXVI, 2012, pp. 326–352.

În luna decembrie 1944, Dr. Octavian Budușan, președinte al Sindicatului Agricultorilor a fost ales președinte al Consiliului Județean Năsăud, funcție pe care o va îndeplini până în vara anului 1946, când și-a dat demisia.

La începutul lunii ianuarie 1945, prefectul Ștefan I. Pop împreună cu inspectorul școlar Aurel Groze și directorul serviciului finanțiar Ioan Popu, s-au deplasat la București, unde au avut o discuție cu Petru Groza, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Teohari Georgescu, subsecretar de stat la interne și Ionel Pop, comisar însărcinat cu problema Transilvaniei de Nord.²⁶

La serbările de reîncadrare a Ardealului la România, ținute în ziua 13 martie 1945 la Cluj, Ștefan I. Pop, prefectul județului Năsăud, împreună cu Dr. Octavian Budușan, președintele Consiliului Județean, au luat parte la recepția din sala festivă a prefecturii, unde erau prezenți regele Mihai I, primul-ministrul Petru Groza și Andrei Vășinski, Prim-locuitorul Comisarului Poporului pentru Afacerile Străine al Uniunii Sovietice. Cu această ocazie, s-a comunicat că, începând cu ziua de 2 aprilie 1945, legislația statului român urma să se extindă și asupra teritoriului transilvan.²⁷

Pentru a înțelege starea de spirit, care exista la Bistrița la începutul anului 1945, expunem două întâmplări, rămase în mentalul colectiv și consemnate în documentele vremii:

„10 aprilie 1945 – Bistrița.

Declarația primarului orașului Bistrița în legătură cu incidentul avut cu un cetățean maghiar, în problema arborării culorilor naționale maghiare.

Declarație

Subsemnatul, Alexandru Mureșanu primarul orașului Bistrița declar următoarele:

²⁶ ANBN, fond Prefectura Județului Năsăud, dosar 235, f. 37.

²⁷ Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, România din Bistrița vol II, pp. 434–435

În ziua de 15 martie 1945, fiind în cabinetul Dlui Comandant Militar Sovietic al Garnizoanei Bistrița la o conferință oficială împreună cu toți șefii autorităților locale la un moment dat a intrat în cabinet Kis Joan din Bistrița care nu știa cu ce drept și pentru ce motiv a venit în fața mea revoltat arogant și cu ton ridicat amenințându-mă cu pumnul mi-a cerut socoteală zicând că: «Cu a cui ordin și pe ce bază ai dispus vopsirea în roșu a rudei pavilionului de pe monumentul din fața primăriei?... Eu i-am răspuns că personal și pe răspunderea proprie în calitatea oficială ce dețin am dispus aceasta.

La acest răspuns al meu dl. Kis Joan și mai revoltat și amenințător s-a năpustit asupra mea gata să mă lovească spunându-mi că: Dacă de pe acea rudă va dispărea respectevi voi vopsi acoperind tricolorul roș alb verde atunci și eu voi dispărea de pe fața pământului.»

Totodată numitul m-a amenințat că mă va aresta dacă voi executa cele dispuse de mine.

La aceste insulте, amenințări și ultragii a intervenit primul, dl. Gluvacov secretarul partidului comunist. Dl. Lowi Bemar șeful sיגuranței și Dl. Șovu Răcătoianu Comandantul Legiunii de Jandarmi civili Năsăud care la fel au fost amenințаți de către acest Kis Joan cu arestarea.

Menționez că în fața primăriei Bistrița există un monument pe care se înalță o rudă de pavilion ce era vopsită în spiral cu culorile roșu, alb-verde care a fost ridicat în timpul stăpânirei fascisto-hitleriste, și pe care am dispus vopsirea cu roșu drept recunoștință și omagiu bravei armatei roșii eliberatoare.

Cu toate acestea d-lui Kis Joan nu i-a convenit această măsură luată de mine și pretindea ca să rămână pe mai departe culorile roș-alb-verde disprețuind și desconsiderând complet culoarea roșie.

Cer cercetarea cazului, darea în judecată și pedepsirea susnumitului.

Aceasta îmi este declaratia pe care o sustin si o semnez.

Bistrița, la 10 aprilie 1945 primarul orașului Bistrița”²⁸

²⁸ ANBN, fond Primăria Orașului Bistrița, dosar 2/ 1944

Cea de-a doua întâmplare, este descrisă cu simțul umorului de către scriitorul Aurel Rău într-un eseu intitulat „*Cheful din laboratorul de științele naturii*”:

„*Garnizoana rusească din orașul Bistrița, organizase într-o seară o petrecere în sala profesorală a Liceului Evangelic din localitate.*

«*Sa toastat, sa băut cu incredere, au fost servite mâncăruri specifice, bucăți de pește conservat, cu ceapă, «ringli», o tocăniță cam ardeiată, vinul fiind adus dintr-o pivniță renomată locală, aromat și cu nume nemțesc.» După plecarea comandantului și suitei, cei însărcinați cu paza, s-au gândit să continue petrecerea. Unul dintre cioloveci, desco- perise într-un laborator borcane anatomice, în care peștii înnotau în alcool și pentru că mintea nu se mai putea opune îspitei venite din stomac, întreaga combinație parșivă de alcool și pește fusese devorată până dimineață. Spre dimineață, au fost găsiți cu toții căzuți la datorie.*

Eroii din cel de-al II-lea război mondial, egali în drepturi cu morții de glonț, au fost îngropăți în curtea liceului, până când un profesor pasionat de științele naturii a început să amenajeze un parc dendrologic.

Mormintele «eroilor» ruși au fost mutate în pădurea Schifferberg, la umbra unui monument din beton, decorat cu o stea, iar după anul 1960 în cimitirul eroilor sovietici de pe str. Tărpiului.”²⁹

În noaptea de 9 mai 1945 primarul Alexandru Mureșan a fost împușcat, după ce participase împreună cu Alexandru Pop, șeful Filialei de Vâنătoare, la o recepție dată de Comandantul rus Nikolai Gluvacov, în clădirea fostului tribunal. Corpul a fost găsit în grădina casei sale și cu toate că medicul legist a stabilit diagnosticul de „împușcare prin imprudență”, folclorul local reține însă mai multe supozitii, care duc spre o acțiune criminală.³⁰ Cel care a succedat la fotoliul de primar a fost Ioan Melaniuc.

²⁹ Aurel Rău, Spațiu și timp vol. II, Apărarea parsivă, ediția a II-a revăzută, Ed. Ecoul Transilvan, 2015, pp. 117–123.

³⁰ Arhiva fam. col. Ioan Mânzat, Bistrița.

De la administrația militară sovietică la reintegrarea administrativă a Transilvaniei în România la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial (1944–1945)

VIRGILIU ȚĂRĂU*

Discutată din mai multe perspective în literatura de specialitate, situația Transilvaniei la sfârșitul celei de a doua conflagrații mondiale, rămâne încă un subiect de interes din perspectivă istorică. Istoriografiile română și maghiară, dar și cea rusă și anglo-saxone, au contribuit în mod nemijlocit în ultimele decenii, la focalizarea prin multiple lentile epistemice a felului în care aceasta a fost gestionată până la semnarea păcii din 1947. Noile documente din fondurile Ministerelor de Externe ale Marilor Puteri, dar și ale statelor implicate direct, au lămurit multe dintre aspectele legate de proiecțiile strategice, de tacticile asociate acestora în negocierea acestui teritoriu încă din timpul războiului. Fluxurile documentelor diplomatice, dar și a celor politice, au demonstrat cum dincolo de competiția româno-maghiară – sau chiar în contextul ei – Marile Puteri au *manipulat* incertitudinea soluționării ei cu scopul controlării evoluțiilor politice din cele două țări.

Cum asupra acestui subiect ne-am oprit în mai multe rânduri, arătând că: Transilvania a fost o piesă cheie în ecuația comunizării României¹; că manipularile teritoriale și cele de natură etnică orchestrate de sovietici

* Virgiliu Țărău, Prof. Univ. UBB Cluj-Napoca, email: vtarau@yahoo.com

¹ V. Țărău, „Problema Transilvaniei în ecuația comunizării României”, în, V. Ciubotă, ed., *Sovietizarea Nord-Vestului României 1944–1950*, Satu-Mare, 1996.

în contextul eliberării Europei central-estice au fost un ingredient specific pentru satelitizarea și fidelizarea elitelor politice din statele din regiune²; că *problema națională* a fost utilizată pentru legitimarea acțiunilor politice ale partidelor comuniste din regiune³, de această dată vom aborda problematica dintr-o perspectivă diferită. Ne propunem ca pe baza datelor recent descoperite în mai multe fonduri arhivistice din țară, dar și a contribuțiilor istoriografice recente, să rediscutăm *situația* Transilvaniei având în vedere două variabile:

- a. Ca pârghie și standard al politicilor sovietice legate de administrarea teritoriilor eliberate;
- b. Ca metodă de comunizare a administrației, forțelor de ordine și de rezolvare în plan local a problemei naționale;

O atare abordare a *dinamicii administrative* a Transilvaniei în anii 1944–1945, ne va permite să arătăm că proiecțiile politice ale elitelor locale (maghiare, în majoritate) au fost reactive și adaptative în raport cu linia indicată de sovietici. Or, într-un asemenea context, dezbaterea legată de ideea de *autonomie administrativă*, promovată de o parte a elitelor de la Cluj (devenite aprige susținătoare ale soluțiilor politice de stânga) în perioada noiembrie 1944–aprilie 1945, a fost una ce și-a pierdut relevanța din vara anului 1945. Cu toate acestea, în contextul administrației militare sovietice, competiția maghiaro-română s-a re-potențat în cadrele politice ale negocierilor dintre FND-ul local și Uniunea Democrată Română din Cluj, respectiv în cele administrative gestionate de sovietice pentru a păstra aparențele și un relativ echilibru între aspirațiile comunităților române și maghiare.

Într-un astfel de context, expunerea noastră analitică va avea trei componente. Prima va discuta despre felul în care sovieticii au folosit

² *Idem*, „Sporné a manipulované územia. Sovietska politika na východe Európy od horúcej po studenú vojnu. Prípad Rumunska”, in Radu Mărza, Marek Syrný, eds. *Dve viedenské arbitráže (1938, 1940) z pohľadu slovenskej a rumunskej historiografie*, Múzeum Slovenského národného povstania Banská Bystrica, , 2018, pp. 96–112. Părți din acest text sunt rezumate în subcapitolul a al prezentului studiu.

³ *Idem*, *Problema națională în politica Partidului Comunist Român în anii 1944–1946. Considerații preliminare*, AIIC, XXXVI, 1997, p. 223–241.

*elibera*rea teritorială pentru a spori șansele de natură politică ale protejaților lor, mai *vechii sau noi politicieni de stânga* (A). Apoi, vom arăta cum au evoluat situația României, accentuând în analiză relațiile politico-administrative la nivel regional, (B); pentru ca în ultima parte vom încercă să observăm actorii politici implicați, strategiile lor în vederea construirii unor soluții favorabile pentru controlul administrației, instituțiilor și legislației din Transilvania până în anul 1945.(C).

A. Strategiile sovietice legate de manipularea teritorială în statele din Centrul și Estul Europei

În timpul celui de Al Doilea Război Mondial harta Europei central-estice a fost bulversată⁴. Revizionismul antebelic a cules roadele prin politica *spațiului vital* derulată de Germania în regiune (Austria, Cehoslovacia sau Polonia fiind victimele acestor acțiuni politico-militare). Încolate în spatele statului nazist, intrate în război sau nu, restul țărilor revizioniste au fructificat oportunitățile generate de extinderea strategică a Germaniei, dar și de apariția la masa negocierilor a URSS. Rând pe rând, Rusia sovietică (în Polonia, Slovacia, țările Baltice și România), Ungaria (sudul Slovaciei și Rutenia subcarpatică în Cehoslovacia, nordul Transilvaniei în România și părți din Voivodina din Iugoslavia) sau Bulgaria (Cadrilaterul) și-au extins teritoriile în detrimentul statelor a căror securitate fusesese surpată la sfârșitul deceniului patru, odată cu falimentul sistemului internațional al *securității colective*. Atunci când războiul se afla aproape de sfârșit, decidenții Marii Alianțe au început să prospeteze geopolitic și situația teritorială din regiunea central-est europeană. Iar strategic, sortii se aflau din perspectivă militară

⁴ Două admirabile sinteze asupra efectelor războiului asupra acestui spațiu, inspirat numit de Timothy Snyder, *Bloodlands*, sunt elocvente atât în termenii mutațiilor teritoriale, cât și a celor legate de mișcările de populație: Mark Mazower, *Dark Continent: Europe's Twentieth Century*, London, Allen Lane, 1998 și Tony Judt, *Postwar: A History of Europe since 1945*, London, Heinemann, 2005.

la mâna URSS. Ca urmare, *eliberarea* statelor din Estul Europei de către Armata Roșie în cursul anilor 1944–1945 a devenit, o variabilă dependentă pentru soarta regiunii după încheierea conflictului. Ea a fost materializată de către liderii sovietici în termeni geopolitici, prin proiectarea în acest spațiu a unor politici de natură să metamorfozeze statutul, frontierele și regimurile politice ale statelor din regiune. Între aceste politici, una dintre cele mai evidente în plan istoric, este cea legată de manipularea disputelor teritoriale cu scopul atingerii obiectivelor politice determinate la Moscova. În condițiile în care statele est-europene fuseseră deja partajate, ocupate, destrucțurate în vremea războiului, *eliberarea* lor se petreceea în condiții de maximă vulnerabilitate: economică, socială, politică și, mai ales, strategică⁵.

Interesele sale geopolitice, creionate în documentele unor comisii speciale, înființate pentru organizarea postbelică, în anii 1943–1944, erau extrem de clar evidențiate: revenirea la granițele anterioare lunii iunie 1941⁶; conturarea unei centuri de securitate formată din statele limitrofe graniței vestice (Finlandă⁷, Polonia și România); extinderea sferei de influență prin intermediul unor guverne prietenoase, favorabile URSS, în întreaga regiune, etc.⁸ În dezbaterea internă de la Moscova

⁵ Vezi discuția la Mark Kramer, „Soviet Policy and the Establishment of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1941–1948”, în Timothy Snyder, Ray Brandon, eds., *Stalin and Europe. Imitation and Domination, 1928–1953*, Oxford University Press, 2014, pp. 264–294, respectiv la Anne Applebaum, *Iron Curtain. The Crushing of Eastern Europe, 1944–1956*. Doubleday, New York, 2012.

⁶ Inclusiv a statelor baltice și a celorlalte teritorii obținute în urma partajării zonelor de influență cu Germania nazistă în anii 1939–1940. Cf. Edgar Thompson, „The Annexation of the Baltic States” în Thomas T. Hammond, ed., *The Anatomy of Communist Takeovers*, Yale University Press, New Haven and London, 1971, pp. 214–228.

⁷ Încă de la Teheran, Stalin a precizat ca necesară revenirea la frontierele rezultate în urma *războiului de iarnă*, prin recuperarea regiunilor Karelia și Salla, cedate încă în 1940. În plus, a solicitat pentru protecția Leningrad-ului cedarea unor teritorii limitrofe acestuia, precum și regiunea Petsamo, bogată în nichel și cu un port strategic, în nord. Vezi Sharon Korman, *The Right of Conquest. The Aquisition of Territory by Force in International Law and Practice*, Clarendon Press, 1996, pp. 172–173.

⁸ Modelul propus de norvegianul Geir Lundestadt (*The American Non-Policy Towards Eastern Europe, 1943–1947. Universalism in an Area Not of Essential Interest to*

au fost schițate documente de poziție, menite să ofere repere ale opțiunilor strategice ce urmau să fie promovate la nivelul Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe, încă din toamna anului 1943.

Aceste comisii au fost puse sub coordonarea unor apropiatai ai lui Stalin, Maxim Litvinov (de pregătire a păcii), Klimenti Vorosilov (pentru pregătirea armistițiilor) și Ivan Maiski (pentru compensațiile pierderilor produse de război)⁹. În documentele produse de aceste foruri se regăsesc câteva linii directoare pe care Moscova le va urmări în politicile sale derulate în legătură cu acest spațiu. Dintre acestea cele mai importante au fost:

- Comisia Litvinov a susținut necesitatea continuării cooperării internaționale aducând argumente istorice, în spirit realist, pentru afirmarea URSS ca primă putere geopolitică în regiune;
- Comisia Maiski a susținut că dincolo de frontiere sigure pentru URSS „...cel mai important lucru la sfârșitul războiului... este de a crea o situație care să garanteze pentru o lungă perioadă securitatea URSS și să mențină pacea, cel puțin în Europa și Asia”¹⁰. Memoriul comisiei din ianuarie explica sintagma „o lungă perioadă”, atât în termenii balanței de putere, cât și în cei ideo-

the United States, Tromso-Oslo-Bergen, 1978, pp. 435–449), care ține seama de intensitatea și diversitatea regională a acțiunilor strategice sovietice din anii 1944–1947, identifică patru *centuri* radial diferenți: *zona exterioră*, definită ca având un potențial de risc redus, a inclus zona vest-europeană, precum și Grecia, Turcia, Iranul și, în Asia, China; *zona mijlocie* care cuprindea state intrate sub controlul direct al Moscovei – Austria, Cehoslovacia, Finlanda, Ungaria – dar, în care până în anii 1947–1948, sovieticii au exercitat o modelare politică limitată; *zona interioară* în care au fost incluse statele din proximitatea graniței vestice a U.R.S.S. – Polonia, România, Finlanda – în care au fost impuse imediat după „eliberare” regimuri prietenioase, dominate de comuniști sau înțelegătoare cu dezideratele sovietice; și, ultima, *zona de influență absolută*, adică statele și teritoriile anexate de Uniunea Sovietică între anii 1939–1941, și care au fost „reintegrate” statului sovietic după 1945

⁹ Există o bogată literatură și în legătură cu planificarea sovietică. Printre cele mai relevante studii amintim: Alexei M. Filitov, “Problems of Post-War Construction in the Soviet Foreign Policy Conceptions during World War II”, în Francesca Gori, Silvio Pons, eds., *The Soviet Union and Europe in the Cold War, 1945–1953*, New York, 1996, pp. 3–22;

¹⁰ A. Filitov, „Problems of Post-War...”, p.7.

logici. Era vorba de o perioadă suficient de lungă pentru ca URSS să devină preponderentă, în sensul ca „...nici o putere, stat sau combinații de state, să nu poată pune în pericol securitatea URSS”, iar „Europa, sau cel puțin o parte din ea, să devină socialistă, pentru ca astfel să fie exclusă posibilitatea ca să izbucnească un război în această parte a Europei”¹¹.

- Comisia Vorosilov a schițat liniile directoare ale armistițiilor ce urmau să consacre în estul Europei preeminența URSS, iar statele învinse trebuiau exploataate și controlate cât mai mult de către sovietici.

Dincolo de aceste documente de poziție, înaintate spre analiză și reflectie lui Stalin și cercului decizional sovietic, în cursul anului 1944, eliberarea teritoriilor ocupate de naziști, a demonstrat că liderul sovietic, aşa cum îi spusese lui Milovan Djilas, urma să își impună pretutindeni unde ajungeau armatele sale propria sa viziune politică¹². Pentru a ajunge la această stare de fapt, a utilizat dreptul forței militare și primordialismul sau strategic în această regiune, în termenii unui adevarat *cordon sanitari*¹³.

Ca atare, Stalin a impus, pe durata desfășurării ostilităților militare, zone de administrație militară, dublate de implantarea unor structuri politice care să îi permită marje largi de negociere politică cu aliații, prin instrumentalizarea problemelor teritoriale. Astfel s-a întâmplat în Finlanda (septembrie 1944), România (octombrie 1944-martie 1945), Polonia, Cehoslovacia și Ungaria (1945). Toate aceste spații erau văzute ca fundamentale *securității* statului sovietic (i.e. urmau să fie integrate

¹¹ Pentru prima parte a explicației era prevăzut un termen de 10 ani, pentru a doua, între 30 și 50 de ani. *Ibidem*, f. 8

¹² Intensă și ilustrativă este caracterizarea făcută de profesorul Alfred Rieber felului în care liderul sovietic s-a construit și a definit politica sovietică într-o triplă dimensiune: ca produs al revoluție proletariatului, ca reprezentant al matricei culturale a Caucazului și ca exponent al tradițiilor de mare putere a Rusiei. Vezi, Alfred J. Rieber, „Stalin, Man of the Borderlands”, *The American Historical Review*, Vol. 106, No. 5 (Dec., 2001), pp. 1651–1691

¹³ Donal O’Sullivan, *Stalins “Cordon sanitaire.” Die sowjetische Osteuropapolitik und die Reaktion des Westerners 1939–1949*, Paderborn, Schöningh, 2003, pp.14–16

în URSS) și urmău a fi compensate prin diferite metode, inclusiv prin atribuirea unor teritorii în vest, aşa cum s-a petrecut în cazurile sus-amintite. Teritoriile eliberate militar au fost transformate în zone de siguranță și din punct de vedere politic, sovieticii numind sau protejând acolo formarea unor structuri de autoritate apropiate intereselor lor. Au procedat prudent în faza inițială a procesului, devenind tot mai determinați din primăvara anului 1945¹⁴. Moderația a fost în opinia noastră rodul unui calcul tactic, unul care condiționa reașezările teritoriale de relația politică ce era instituită între Kremlin și guvernele statelor din regiune. Cu cât cele din urmă erau mai *prietenoase*, cu atât se reducea presiunea levierului teritorial în politica sovietică. O atare interpretare se află în concordanță cu paradigma acomodativă pe care Stalin a angajat-o în fiecare stat, presând pentru o sovietizare în ritmuri determinate național și nu pe una planificată la nivel regional.

Inter-relaționarea dintre cele două procese, de satelitizare și sovietizare, a devenit tot mai evidentă pe măsură ce istoricii au avansat în cercetarea comunicațiilor dintre Stalin și liderii comuniști est-europeni în anii 1945–1947¹⁵.

Perioada de tranziție, de acomodare, se referea la nivel acțional doar la mecanismele specifice comunizării statelor respective, nu și la manipularea autorităților lor pentru a asigura condiții propice pentru

¹⁴ În februarie 1945, la puțin timp după Ialta, reprezentantul Marii Britanii în regiune, generalul Maclean susținea că din punct de vedere strategic „...blocul sovietic deja există în estul și sud-estul Europei, și era compus din Ungaria, Polonia, Iugoslavia, Cehoslovacia, România, Bulgaria și Albania” într-o relativă *Pax Sovietica*. National Archives, Public Record Office, *Brigadier Maclean to Sir Orme Sargent*, tgr. nr. 11, 12 februarie 1945, FO 421/330, Part 13, p. 21.

¹⁵ Pe lângă lucrarea editată de Islamov și Pokivailova, în 2008, în anii precedenți, au fost publicate și alte volume documentare: *Vostocinaia Evropa v dokumentah rossiiskikh arhivov. 1944–1953. Tom I. 1944–1948* [Europa de Est în documentele arhivelor rusești. 1944–1953, Vol. I. 1944–1948], Sibirskii hronograf, Moscova–Novossibirsk, 1997; *Sovetskii faktor v Vostocinoi Evrope. 1944–1953. Tom I. 1944–1948. Dokumenti* [Factorul sovietic în Europa de Est. 1944–1953, Vol.I. 1944–1948. Documente], Rossppen, Moscova, 1999; *Transilvanskii vopros. Venghersko-rumânskii territorialinii spor i SSSR. 1940–1946. Dokumenti rossiiskih arhivov* [Problema Transilvaniei. Disputa teritorială ungaro-română și U.R.S.S. 1940–1946. Documente din arhivele rusești], Rossppen, Moscova, 2000.

ca partidele comuniste să devină hegemonice în sistemele de autoritate și în acțiunile pe care urmăreau să le întreprindă¹⁶. Pentru ca acest lucru să se petreacă sovieticii trebuiau să aibă pârghiile necesare pentru a-i constrângе pe restul actorilor naționali implicați în jocul politic. Iar acestea au fost diverse și au fost utilizate diferențiat. Cele mai importante au fost legate de manipularea teritoriilor, de fixarea noilor granițe, de efectele produse de acestea, mișcări de populație și purificări etnice. La fel de relevante au fost politicile legate de exploatarea economică a acestor state. Dezindustrializarea Sileziei sau a teritoriilor din estul Germaniei și vestul Cehoslovaciei au făcut ca noile teritorii dobândite în vest, să fie aproape lipsite de valoare economică pentru statele prinse în acest joc al manipulărilor teritoriale. După cum, impunerea unor ample compensații financiare pentru foștii aliați ai Germaniei naziste, prin convențiile de armistițiu, a fost, dincolo de valoarea economică intrinsecă, o pârghie utilă în corijarea comportamentelor acestor state în vederea alinierii lor la politica sovietică¹⁷.

În Finlanda și România, după negocieri intense, la începutul lunii septembrie, între reprezentanții Națiunilor Unite la Moscova, în Convențiile de Armistițiu încheiate în 19 și 12 septembrie 1944, erau făcute precizări clare în raport cu frontierele cu URSS, cedările fiind realizate după principiul compensărilor teritoriale, decizia finală urmând să fie luată cu prilejul Tratatelor de Pace. Pe de altă parte, să constatăm că și în cazul statelor care nu fuseseră în război cu URSS, fiind destrucțurate de Germania, având guverne în exil, schimbarea teritorială s-a făcut prin intermediul compensării teritoriale. Atât în cazul Poloniei, cât și în cel al Cehoslovaciei, sovieticii au instrumentalizat campania

¹⁶ Am făcut demonstrația, la nivelul proceselor și practicilor electorale, în *Alegeri fără opțiune. Primele scrutinuri parlamentare în Europa central-estică în primii ani de după cel de al Doilea Război Mondial*, Cluj, Eikon, 2005, 600p.

¹⁷ Variabilele economice ale politicilor sovietice încă nu au fost explorate la nivel comparativ. Studiile naționale, dedicate statelor din regiune, au reușit să evidențieze însă amploarea utilizării și impactului lor. Vezi o trecere în revistă a acestor studii, pe cazurile Finlandei, Austriei, Germaniei de est sau Cehoslovaciei la Peter Ruggenthaler, *The Concept of Neutrality in Stalin's Foreign Policy, 1945–1953*, Lexington Books, 2015, p. 42, nota 73.

de eliberare a teritoriului, în paralel cu un proces de afectare a reprezentării politice la nivel regional sau central. Comitetele de la Lublin și Košice, create la inițiativa și sub auspicii sovietice, au avut menirea de a balansa reprezentativitatea guvernelor din exil, platformele lor politice fiind în acord cu exigențele de securitate și territoriale ale marelui vecin din răsărit. Acestea, încă din timpul războiului, prin voci distincte, cu prieljul întâlnirilor cu liderii anglo-americani, a susținut necesitatea împingerii frontierelor sale înspre vest. Cum însă guvernele din exil au fost puțin, spre deloc, receptive la aceste schimbări de frontieră, sovieticii au *inventat* structuri politice apropriate intereselor lor strategice¹⁸. Comitetul Polonez de Eliberare Națională a acceptat în vara anului 1944, la 27 iulie, semnarea unui acord care să permită această mutare a frontierelor înspre vest. Acest agrement, de principiu, a fost mai apoi validat la Ialta și Potsdam, respectiv prin Acordul cu privire la Frontiere semnat de guvernele sovietic și polonez în 15 august 1945¹⁹. În concepția sovietică o atare schimbare rezolva problema protecției ucrainienilor și belorușilor în granițele URSS, aceasta fiind și explicația urgenței discutării rectificării frontierelor cu Polonia, Cehoslovacia și România²⁰. Efectul a fost acela că Polonia a pierdut în favoarea sovieticilor 181.000 de km (Podolia, Volhinia, părți din Lituania și Belarus), primind în nord și vest, în schimb, 103.000 km din Germania. Dacă vom asocia acestor schimbări de frontieră și consecințele lor în termenii mișcărilor de populații – 483.000 ucrainieni

¹⁸ Demonstrația a fost făcută în baza documentelor sovietice și poloneze de Leonid Gibianskii și Norman Naimark (*The Soviet Union and the Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944–1954. A Documentary Collection*, National Council for Eurasian and East European Research – NCEER, Contract 817-16, Stanford University, 2004, p.10)

¹⁹ Acordul prevedea revenirea frontierelor, cu mici modificări, pe aliniamentele prevăzute de Linia Curzon, în 1920, cf. Paul Magocsi, *Historical Atlas of Central Europe*, pp. 126–7. Alte consecințe, legate de transferurile de populații între cele două state, vezi la Katerina Stadnik, „Ukrainian-Polish Populations Transfers, 1944–1946: Moving in Opposite Directions” în Peter Gatrell, Nick Baron, *Warlands. Population Resettlement and State Reconstruction in the Soviet-East European Borderlands, 1945–1950*, Palgrave, Macmillan, 2009, pp. 165–166.

²⁰ Paul Lewis, *Central Europe Since 1945*, Longman, Harlow, 1994, p. 43.

și ruși, respectiv peste 780.000 polonezi au fost dislocați între cele două state până în 1946²¹ – sau a celor legate de curățirea teritoriului eliberat de grupările apropiate guvernului polonez din exil, atunci putem observa că politica sovietică de securitate a fost una comprehensivă și orientată spre eliminarea oricărui potențial pericol în raporturile cu Polonia²². În cazul Cehoslovaciei lucrurile s-au derulat după un scenariu schimbat, acomodarea politicianilor din exil la scenariile Moscovei fiind exponențială. În fapt, și în acest caz, Stalin a reușit să afecteze substanța guvernului cehoslovac prin atașarea mai multor comuniști în guvernul ce a fost instaurat în teritoriile eliberate la Košice²³. În acord cu planificarea sovietică, cu prilejul tratativelor purtate cu Benes la Moscova, în 15 martie 1945, au fost stabilite limitele cooperării dintre părți, respectiv structura și competențele noului guvern ce urma să administreze țara după eliberare²⁴. În 29 iunie 1945, ca urmare a încheierii unui protocol între autoritățile cehoslovace și URSS, respectiv în urma unor solicitări venite dinspre elitele locale, Rutenia subcarpatică a fost transferată Ucrainei. Procesul deplinului transfer de suveranitate asupra acestui teritoriu, și a populației aferente, a fost consacrat prin legea constituțională asupra Ucrainei trans-carpatică și de ajustarea a granițelor statului cu URSS, din 22 noiembrie același an²⁵. De fapt, ca urmare a negocierii purtate de Beneš cu liderii sovietici, în luna martie 1945, la Moscova, s-a stabilit ca în schimbul garantării frontierelor Cehoslovaciei din 1937, să fie cedată Rutenia subcarpatică

²¹ Acordul cu privire la schimbul de populații a fost semnat în Lublin, 9 septembrie 1944, între Hrușciov și Osobka-Moravski, cf. Katerina Stadnik, Ukrainian-Polish..., p. 170

²² L. Gibianskii, N. Naimark, *op.cit.*, pp. 10–11

²³ Vezi pe larg discuția în Virgiliu Țârău, *Alegeri...*, capitolul dedicat Cehoslovaciei; Igor Lukes, “The Czech Road to Communism,” în Naimark and Gibianskii, eds., *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944–1949*, pp. 243–265

²⁴ *Vostochnaia Evropa...*, vol. I, pp. 159–161, 170–171

²⁵ Vezi discuția pe marginea situației Ruteniei la Martin Bouda, „Czech Republic” în Ralph Gaebler, Alison Shea, *Sources of State Practice in International Law*, Second Revised. Edition, Martinus Nijhoff Publishers, 2014, p. 154.

către URSS²⁶. Această condiționare a garantării frontierelor din vest în schimbul concesiilor teritoriale din est, pe fondul unor negocieri *amicale*, purtate la Moscova ce apoi au fost validate de forurile politice naționale, a fost aplicată nu doar Cehoslovaciei, ci și Poloniei, respectiv României. Evoluția sinuoasă a acestei politici este bine ilustrată de cazul românesc.

B. Manipulări teritoriale în România. Moldova, Transilvania, Maramureșul (1944–1945)

România a cunoscut inițial o situație atipică în raport cu celelalte state central-est europene. Lovitura de palat din august 1944 a permis restaurarea constituțională – în parte – a vechilor instituții politice democratice de dinaintea războiului. Cu excepția unor părți din Moldova, deja *eliberate* de Armata Roșie în primăvara anului 1944, care au fost supuse regimului de ocupație²⁷, restul teritoriului a rămas sub control administrativ românesc. Semnarea, în 12 septembrie 1944, la Moscova, a Convenției de Armistițiu a confirmat transferul de suveranitate al statului român și asupra teritoriilor ce urmău a fi eliberate. Dincolo de această putere nominală și de precizările legate de continuarea efortului

²⁶ Aceasta era observația făcută de Sir Philip Nichols pentru premierul Attlee, în raportul anual pe anul 1945: *Czechoslovakia. Annual Political Review for 1945*, PRO, FO 371/56085.

²⁷ Marcel Varga, *Județul Botoșani în primele luni ale ocupației sovietice. Memoriile inedite ale lui Dimitrie Russu, prefectul județului Botoșani (7 aprilie–17 august 1944)*, Forum Cultural, an XI, XII, nr. 43–47, Editura Axa Botoșani, 2011–2013. Situația din Moldova s-a prelungit mult după semnarea Armistițiului. Conform notațiilor de jurnal făcute de Ioan Hudiță: „*Iată o lună de la 23 august pentru ca rușii să permită unei delegații ministeriale pătrunderea în Moldova. Cât va trece deci până va fi aprobată și reîntoarcerea administrației!*”, Ioan Hudiță, *Jurnal politic (25 august 1944–3 noiembrie 1944)*, studiu introductiv, note și indice de acad. Dan Berindei, Editura Paralela 45, Pitești, 2006, p. 190. De abia la sfârșitul lunii decembrie 1944 o delegație interministerială, condusă de Hudiță, a putut să viziteze Moldova cu aprobarea comandamentului militar sovietic (vezi notațiile memorialistului în vol IX, pp.79–110).

de război, sovieticii au obținut prin armistițiul posibilitatea de a influența prin pârghii militare, economice, juridice și politice, evoluția regimului politic din România. Prevederile referitoare la plata unor reparații de război, în valoare de 300 milioane dolari în șase ani, interzicerea organizațiilor de tip fascist (art.15) și pedepsirea criminalilor de război, instituirea cenzurii prealabile a presei, controlul asupra comunicațiilor (art.10), precum și suspansul cu privire la soarta Transilvaniei (art.19)²⁸, au fost folosite de sovietici pentru afirmarea preeminenței lor strategice, dar și pentru spolierea economică, controlul vieții publice, juridice și politice a României. Pe de altă parte, se cuvine să constatăm și faptul că eforturile sovietice au fost coroborate cu cele ale forțelor de stânga, care au reușit într-o scurtă perioadă să mobilizeze în mediul urban o parte a muncitorilor, care au protestat în stradă pentru „neîndeplinirea termenilor armistițiului”.

Ca atare, pe măsură ce frontul militar a avansat înspre vest, și în această regiune au fost instalate autorități politice și polițienești responsabile administrativ față de statul român, sovieticii considerând aceste teritorii ca fiind obligatoriu să fie *prietenești* față de URSS. La 10 octombrie guvernul român înființa Comisariatului pentru Administrarea Regiunilor Eliberate din Transilvania, organism menit să gestioneze în numele guvernului problemele regionale. Deși acesta a fost organizat în următoarele zile, și a început să facă demersuri pentru numirea de prefecti și primari în mari orașe, eforturile sale au fost zadarnice, autoritățile sovietice preferând să colaboreze cu politicieni locali, obediienți și lipsiți de recunoașterea autorităților române de la București. Ca atare, pentru a oferi o șansă pentru intrarea structurilor administrative în teritoriile eliberate, Regele Mihai a decis, la propu-

²⁸ Textul Armistițiului în Arhivele Statului din România, *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*, vol. II, coord. Marin Radu Mocanu, București, 1995. În cuprinsul acestui act era precizată nerecunoașterea schimbărilor teritoriale petrecute în vremea războiului, dar și că *Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) urma să fie redată României*, sub rezerva confirmării acestui lucru cu prilejul Conferinței de Pace (pct.19).

nerea Guvernului Sănătescu, la 25 octombrie 1944, să transfere Comandamentului Operațional al Armatei Române, misiunea să gestioneze aceste teritorii până la instalarea administrației civile. Intervenția decisă a comandanților militari sovietici din teritoriu, apoi a celor de la Înaltul Comandament Sovietic din Comisia Aliată de Control și, în cele din urmă, a emisarului Kremlinului, Andrei Vișinski, a dus la expulzarea funcționarilor români și la instaurarea administrației militare sovietice în regiune, până la mijlocul lunii noiembrie. În fapt, sosirea la București a lui Vișinski, în contextul derulării primei crize guvernamentale, marca nervozitatea sovieticilor în raport cu lipsa de acomodare a autorităților române la propriile lor interese. Ca urmare, de la mijlocul lunii octombrie și până la începutul lunii decembrie, prin Comisia Aliată de Control, în runde formale sau informale, reprezentanții sovietici au impus retragerea administrației românești, anunțând că revenirea acestora va fi posibilă de abia după ce condițiile armistițiului vor fi îndeplinite. De fapt, tot în această perioadă, s-au desfășurat la București trei crize guvernamentale, în urma cărora au căzut și au fost numite noi guverne, în care numărul și influența comuniștilor a crescut. De la un portofoliu, cel al Justiției, aceștia au dobândit – prin alianța pe care o conduceau, Frontul Național Democrat – paritatea reprezentării în al doilea guvern Sănătescu, respectiv și poziția de vicepremier în guvernul Rădescu. Această suprapunere a evenimentelor, chiar și în lipsa unor documente sovietice explicite, este ilustrativă pentru forma în care URSS a înțeles să își materializeze influența în termeni geopolitici. Ca atare, prin Comisia Aliată de Control, sovieticii au impus un control strict asupra a trei zone de securitate, dar și cu miză politică: Moldova de nord, Transilvania și Maramureșul. Aici, autoritățile locale au fost numite doar cu asentimentul lor, pe criterii de loialitate și afinitate ideologică. Interesați nu doar de controlul militar și teritorial sovietică au acționat de la început cu scopul de a identifica și controla centrele de putere politică, primordial instituțiile responsabile pentru păstrarea ordinii publice, armata, jandarmeria, poliția de siguranță și serviciile secrete. Ca urmare, revocarea autorității fostelor autorități locale, județene

sau regionale, a funcționat în paralel cu numirea în aceste funcții a unor *amici politici* care să prezinte garanții din perspectiva siguranței spatiului frontului.

Procesul îndepărțării administrației românești a început la sfârșitul lunii octombrie, atunci când la Oradea, comandantul militar al regiunii, generalul Cernicov, a decis expulzarea acestora. Dacă decizia sa putea fi pusă în raport cu prevederile armistițiului, care crea posibilitatea instituirii unei zone de protecție militară la 50 de km de linia frontului, ceea ce s-a petrecut la 7 noiembrie la Cluj, atunci când a fost anunțată instituirea administrației militare sovietice, dar și în regiunile Mureș și Ciuc în 10 noiembrie, semnifica o abordare diferită din perspectiva sovietică. La solicitările autorităților guvernamentale române de a fi aplicat art.17 din Convenție, în sensul sprijinirii reîntoarcerii administrației românești, Văsînski a condiționat acest lucru cu prilejul tratativelor din 12 noiembrie de îndeplinirea altor prevederi din acest document, legate de purificarea aparatului de stat, de controlarea grupurilor de voluntari și de plata despăgubirilor față de URSS. Efectiv, în aceeași zi, generalul Sănătescu a primit din partea reprezentanților Înaltului Comandament Militar Sovietic, Vinogradov și Vasiliev, șeful Statului Major, că „în Ardealul eliberat de Armata Roșie este interzisă introducerea administrației române”. Mai apoi, în 20 noiembrie, deși autoritățile române au protestat, sovieticii au comunicat prin Mareșalul Rodion Malinovski, președintele CAC, că *reinstalarea administrației românești nu este posibilă până la semnarea tratatului de pace*. O atare, abordare, care nu punea sub semnul întrebării apartenența Transilvaniei la România, ci doar o condiționa, a fost de natură să afecteze autoritatea guvernului român, dar și să conduceă sub regimul acestei administrații, militare și politice, la constituirea primelor structuri locale de putere care să militeze pentru autonomie sau independență politică în această regiune. În fapt, sovieticii obțineau astfel două pârghii importante din perspectivă politică: o pârghie geopolitică utilizată cu multă eficiență în negocierile cu autoritățile române în vederea instaurării unui guvern comunist (finalmente realizată prin impunerea Guvernului condus de

Petru Groza, la 6 martie 1945), respectiv, o aplicare imediată a *strategiei frontului național* în regiunile controlate militar. Este vorba de constituirea în Nordul Transilvaniei, dar și în Maramureș, a unor structuri guvernamentale paralele, cu orientare comunistă, față de cele ale statului român în perioada noiembrie 1944-martie 1945.

Eliberarea militară a teritoriilor a generat un activism responsabil al localnicilor, care au încercat să constituie structuri politice tranzitorii, apte să poată negocia cu *eliberatorii*. Numirile în funcții făcute sub control sovietic au fost urmate de constituirea unor foruri locale reprezentative pentru formațiunile politice antifasciste²⁹. De fapt, aceste structuri, *Comitetul Poporului*, format în ianuarie 1945 în Sighet sau *Comitetul Democrat din Ardealul de Nord*, creat la Cluj, în 21 octombrie 1944, erau dominate de către exponenții stângii politice. Astfel, la Cluj, în urma semnării platformei comune FND, de către reprezentanții organizației regionale Cluj a PCR (Pál Veress, Lajos Jordaky și Alexandru Jakab) și cei ai PSD (Victor Pocol, Al. Wolff, Francisc Bruder) la care au aderat la scurt timp, Frontul Plugarilor, Blocul inteligențialilor democrați români, MADOSz, Sindicatele Unite și Gruparea evreiască antifascistă, iar la începutul lui noiembrie au fost integrate și organizațiile de front popular create de comuniști Apărarea patriotică și Uniunea Patrioților. În luna decembrie, în urma tratativelor duse cu Uniunea Democrată din Cluj, gruparea care îi reunea pe reprezentanții români din localitate, acest *Comitet*, a acceptat aparent să recunoască „fără echivoc” suveranitatea României asupra Transilvaniei de Nord. Cum însă reprezentanții FND s-au perceput a fi o *formățiune* politică, în sine, și nu o soluție conjuncturală, apărută pentru rezolvarea tranzitiei spre administrația românească, politicile locale au căpătat o tot mai amplă tentă regională din decembrie 1944. Ca urmare, sub protecția sovietică, s-a produs o succesivă instituționalizare a puterii, ilustrată

²⁹ Discuția despre poziția antifasciștilor locali la Zoltán Mihály Nagy, Gábor Vincze în studiul introductiv, al ediției de documente intitulată *Autonomiști și centraliști. Enigmele unor decizii istorice. Transilvania de Nord din septembrie 1944 până în martie 1945*, Cluj, EDRC, 2011.

un interesant dans al schimbării denumirii organismului de reprezentare politică al FND. Acesta s-a numit inițial *Delegație permanentă*, iar din decembrie 1944 a devenit *Consiliul Central Suprem al FND*. Apoi, și-a schimbat denumirea, în ianuarie 1945, în *Comitetul Central Consultativ din Cluj al FND din România*. Această evoluție a fost confirmată prin noua transformare a structurii și numelui acestui for, cu prilejul, „Conferinței politice pentru Nordul Ardealului a Frontului Național Democratic din România”, începută la Cluj la 12 februarie 1945. Programul acesteia a cuprins pe parcursul a patru zile, două conferințe plenare a tuturor prefectilor F.N.D., în care a fost analizată situația politică și a fost ales *Comitetul Executiv al Consiliului FND pentru Nordul Ardealului*, organism desființat odată cu restaurarea administrației românești în regiune³⁰.

În fapt, deși reprezentanții locali ai FND au asumat cadre autonomiste în planificarea politică, dependența lor de București, concedată de Moscova, a condus la treptata dizolvare a competențelor lor politice odată cu integrarea Transilvaniei în România, în martie 1945. Au dispărut atunci nu doar proiectele autonomiste, ci și puterea simbolică primită de unii dintre liderii percepți de la București ca fiind autonomiști. Miklós Goldberger, însărcinatul special al PCR în nordul Transilvaniei³¹, relatează în memoriile pe care le-a înregistrat cu sprijinul angajaților

³⁰ Detalii cu privire la desfășurările politice locale în V. Țărău, *Un oraș în tranzitie. Negocierile dintre Frontul National Democrat și Uniunea Democrată din Cluj (noiembrie 1944–Martie 1945)*, Anuarul Institutului de istorie „George Bariț”, Cluj-Napoca, tom XLV, 2006, pp. 225–260.

³¹ Potrivit lui Goldberger mandatul misiunii sale fusese primit de la Dej în octombrie 1944 cu privire la nordul Ardealului: „CC al partidului comunist din România, delegă prin aceasta pe tov. Nicolae Goldberger să plece în nordul Transilvaniei cu sediul la Cluj, în vederea organizării partidului comunist din România. În măsura în care găsește acolo înființate organizații de partid care nu sunt pe baze statutare, el are dreptul să dizolve aceste organizații în vederea organizării organizației de partid, pe baza statului nostru”. Hârtia primită, o singură pagină, era redactată și în română și în rusă, ambele variante fiind semnate în clar de Ana Pauker, *Ibidem*, f. 554, 276–277

Institutului de Istorie al Partidului la sfârșitul anilor șaizeci³², dificultățile avute în raporturile cu administrația sovietică, dar și pe cele legate de soarta celeilalte regiuni în care sovieticii au intervenit: Maramureșul. Aici, politica inițiată de liderii grupării comuniste din interiorul FND Sighet, a degenerat, prin faptul că tendințele autonomiste – întreținute de autoritățile sovietice în zonele administrate militar din noiembrie 1944 – au fost materializate de „separatiștii ucraineni”, care au decis alipirea acestui teritoriu la Uniunea Sovietică. Pe de o parte, se cuvine să remarcăm – aşa cum, de altfel, recunoștea și Vasile Luca³³, la acea dată președinte al FND – că la fel ca și în cazul altor județe din Ardealul de Nord, în această perioadă nu a existat o coordonare a activităților politice de la București, și pe de alta, că pentru o perioadă, 28 ianuarie – 9 aprilie 1945, Maramureșul istoric a fost alipit Ucrainei datorită acțiunilor liderilor comuniști ucraineni, a celor locali, dar și a Armatei Roșii³⁴. Datorită puternicei reacții a românilor din zonă, dar și a posibilelor consecințe politice a acestei acțiuni separatiste, Vasile Luca a făcut o vizită la sfârșitul lunii martie 1945³⁵, cu scopul de a

³² Dactilogramele celor două volume consultate de noi au fost realizate în iunie 1972 de către Ioan Toaca și Gheorghe Tudor de la Sectorul Arhivă și Memoria Institutului de Studii Istorice și Social-Politice al CC al PCR.

³³ Tendințele autonomiste în cadrul organizațiilor politice de stânga din nordul Transilvaniei au fost evidente în perioada noiembrie 1944–martie 1945. Ele nu au dispărut nici pe parcursul următorilor ani, și cu atât mai puțin pe parcursul instituirii noilor autorități administrative. Cu prilejul ședinței Biroului Politic din 4 mai 1945, Vasile Luca a făcut o prezentare de ansamblu a problemelor politice și administrative din această regiune, conchizând că „*partidul este încă sectar din punct de vedere organizatoric și confuz politic este*”, unii funcționari trimiși de guvern fiind îndepărtați de liderii locali. Vezi documentul publicat de Florin Constantiniu, *P.C.R., Pătrășcanu și Transilvania (1945–1946)*, Editura Enciclopedică, București, 2001, pp.108–109.

³⁴ Vezi derularea evenimentelor la Ilie Gherheș, *Maramureșul între Dictatul de la Viena și Conferința de pace de la Paris (30 august 1940–10 februarie 1947)*, Baia Mare, 2002, pp. 88–94. O perspectivă documentară și analitică mai nuanțată la Dorina Orzac, „Considerații cu privire la structurile de putere instaurate de comuniști în Maramureș, 1945–1952”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Series Historia*, serie nouă, nr.2, 2005, pp.96–112.

³⁵ ANICB, Fond CC al PCR – Cancelarie, Dosar 13, 1945, f.11–12. Pe perioada absenței sale Luca a delegat autoritatea sa – de copreședinte – lui Lucrețiu Pătrășcanu în FND, el vizitând și reorganizând partidul în 9 județe.

reorganiza partidul. Conform spuselor sale, „...partidul de acolo [s.n.] a fost bătut și pe mine m-au primit cu toate bunătățile. A fost de ajuns ca popa să spună; *a venit din București, ca să încadreze Maramureșul și toată răscoala s-a potolit*”³⁶. De fapt situația a fost mult mai complicată decât ceea ce lăsa să se întrevadă liderul comunist. Spre deosebire de Transilvania, acolo unde miza era și aceea de a păstra în control guvernele român și maghiar, în Maramureș succesiunea evenimentelor a fost determinată și în raport cu planificarea sovietică cu privire la Rutenia. Pentru a îl convinge pe Beneș că nu are nici o intenție în legătura cu această regiune, Stalin i-a comunicat în decembrie 1944 și ianuarie 1945, că „autoritățile sovietice se abțin de la orice ingerință în afacerile interne ale Subcarpatiei și că nu există nici o pretenție asupra suveranității țării, dar nu-i stă în putere să-o împiedice să-și exprime sentimentele”, că intenționează să respecte Tratatului de Alianță cu Cehoslovacia. Cum însă provincia, în totalitate, era menținută sub control de autoritatea militară sovietică, la sfîrșitul lunii ianuarie 1945, populația, manipulată sau doar instigată de către aceasta, decide să ceară alipirea Ruteniei subcarpatice la Ucraina³⁷. În aceleași zile în Maramureș, autoritățile militare sovietice decid să sprijine o manifestare populară similară, menită să atașeze regiunea la Rutenia, devenită ucraineană. O succesiune de Adunări Populare derulate sub egida unui Front Național Democrat, compus în mare majoritate din ucraineni, începând cu 27 ianuarie și culminând cu cea regională din 4 februarie, decid asupra alipirii la Ucraina, alegând organe reprezentative care să materializeze revoluția decisă de gruparea condusă de Ivan Odoviciuc și supervizată de maiorul Svetchnikov, comandantul garnizoanei din Sighet. Sub protecția acestuia, până în aprilie 1945, la sud de Tisa, autoritățile locale au întreprins măsuri consistente de sovietizare a teritoriului, de eliminare a vechilor elite, de împărțire a pământului pe

³⁶ Fl. Constantiniu, op.cit., p.109.

³⁷ Anexarea Ruteniei și raporturile dintre URSS și Praga la Karel Kaplan – *The Short March. The Communist Takeover in Czechoslovakia 1945–1948*, St. Martin's Press, New-York, 1987

calea unei reforme agrare radicale. După instalarea guvernului Groza, comuniștii români obțin de la autoritățile sovietice recuperarea administrativă a acestui teritoriu cu relativă ușurință, aşa după cum a relatat Goldberger preluarea administrativă a acestei regiuni la începutul lunii aprilie.³⁸ Calculele tactice ale sovieticilor au jucat și în acest caz un rol determinant. Atunci când presiunea asupra României trebuia să fie mare pentru a oferi Partidului Comunist oportunitatea de a prelua puterea, variabilele teritoriale au fost instrumentalizate până la maxima lor intensitate, autodeterminarea națională devenind un principiu specific ideologiei comuniste

C. *Între state. Proiecțiile elitelor politice din Transilvania în anii 1944–1945*

Războiul a bulversat toate elementele de stabilitate din țesătura social-economică din Transilvania. Metamorfozarea frontierelor a fost urmată de bulversarea și restructurarea vieții economice, de renovarea structurilor sociale, a ierarhiilor și statusurilor asociate. A fost perioadă de tranziție, una în care, preluând o sintagmă consacrată în excelenta lucrare realizată de Holly Case, această regiune s-a aflat realmente *între state*³⁹. A fost o epocă de război deschis, dar și de bătălie în *cabinetele negre*, în care proiecțiile politice din capitalele României și Ungariei erau diferite de cele pe care localnicii le imaginau în raport cu soarta postbelică a regiunii. Această etapă, tensionată din perspectivă militară, de prăbușire a unei autorități de stat – cea română, apoi cea maghiară – și de preparative pentru viitorul aflat în constelația strategică a negocierilor dintre Marile Puteri, era una greu de anticipat de și de gestionat de elitele locale. Cu toate acestea în vara anului 1944 o serie de mutății

³⁸ ANICB, Cancelar CC al PCR, Dosar.325/1945, *Notă telefonică*, 6.04.1945, ora 15, nr 589/1945, transmisă de Nicolae Goldberger din Sighet.

³⁹ Holly Case, *Between States. The Transylvanian Question and the European Idea during World War II*, Standford Studies on Central and Eastern Europe, 2009, 349p.

au avut loc la nivelul structurilor de putere, implicit a elitelor maghiare din Transilvania. Lovitura de stat din martie, urmată de ocupația militară germană, de înăsprirea condițiilor politice (antisemitism radical și subordonarea totală în raport cu Axa), au dus la o reconfigurare a atitudinii elitelor locale față de comuniști. După ce patru ani, cu intensități diferite, autoritățile statului maghiar i-au *asuprit* pe reprezentanții stângii politice, în vară aceștia au redevenit frecventabili pentru autoritatea publică, respectiv pentru elitele tradiționale. Conform unei declarații date în 1955, în libertate, dar după detenție, de Jordaki Ludovic fost lider administrativ în regiune în primăvara anului 1945⁴⁰, confirmată și de alte depozitări făcute în acest sens, contemporane sau memoriaлистice, în vara anului 1944, în luna iunie, au fost începute tratativele dintre reprezentanții Partidului Ardeleanesc, cu contele Teleki Béla și Vita Alexandru, cu cei ai Partidului Păcii (numele sub care au funcționat comuniștii maghiari din 1941). Era o inițiativă venită dinspre reprezentanții comuniști, care încă din primăvara anului 1944 au tatonat vechile elite maghiare în vederea formării, pe linia indicată de la Moscova, a unui Front al Independenței Naționale la Cluj. Aceste fusese fondat de către reprezentanții unor partide și grupări de stânga: Păcii, Social-Democrat, al Micii Agrarieni, respectiv Sindicalele muncitorești, iar acum, cu precauție, pentru construcția unei platforme comune era căutată legătură cu reprezentanții vechilor elite. Tatonările și discuțiile din vară (se pare că au fost 5 runde în iunie–august) s-au dovedit sterile și nu au dus la nici un consens. De abia la sfârșitul lunii august, după ce România a schimbat taberele în urma actului de la 23 august, ele au intrat în linie dreaptă, și au generat primele rezultate. Eliberarea comuniștilor din închisori, în plin conflict militar, a fost un preț mic pentru vechile elite, care de acum erau gata să facă mai multe compromisuri, scopul fiind acela de a își prezerva pozițiile, de a își salva viața, iar regiunea să poată fi negociată la sfârșitul conflictului.

⁴⁰ ACNSAS, Fond Informativ, Dosar 234084, vol.1, filele 235–243.

Dacă pe perioada războiului, dată fiind apartenența la Ungaria, în mod firesc, ilegaliștii comuniști din Transilvania au pierdut contactul cu grupul de la putere de la București, intrând în sfera politică a partidului comunist maghiar, odată cu eliberarea acestui teritoriu de către armatele sovietice și române, la fel ca și în restul României, Partidul Comunist a fost legalizat. Doar că, lipsit de legături, atât în Ungaria, cât și în România, și mai ales de o coordonare specifică⁴¹ el a avut o dezvoltare autonomă și regională, ceea ce a condus la o perpetuare a practicilor ilegaliste (sectarism, închisare, facționalism, etc). Efectele au fost devastatoare, organizația de partid locală nereușind să atragă decât foarte puțini membri în perioada administrației sovietice. Cu toate acestea, chiar dacă au fost loviți de două valuri de arestări, în iulie 1941 și în toamna anului 1943, comuniștii clujeni – o parte dintre ei – au supraviețuit până în vara anului 1944. Ascunși și ilegalizați sau arestați în închisorile maghiare ei au devenit activi după 23 august 1944. În a doua parte a lunii septembrie, cu scopul revitalizării vieții de partid, dar și pentru a deveni un actor respectabil în viața publică, Jakab Alexandru, secretarul celulei comuniste din Cluj, după confuza cu restul comuniștii eliberați din închisoare, a reconstituit organizația de partid, formând o structură autonomă, independentă numită „Comitetul regional al partidului Comunist din Ardealul de Nord”⁴². Acest Comitet era condus colectiv de Jakab Alexandru, Simo Iuliu, Veres Paul, Nemeș Stefan și Guzman Elisabeta. Relevanța acestei structuri politice a crescut de abia după ce eliberarea Clujului a fost

⁴¹ Deși, în mod formal, conducerea regionalei de partid a Ardealului de Nord fusese încredințată lui Nicolae Goldberger, vechi activist al PCR, lipsa capacitateilor de transport și comunicații, a îngreunat această activitate. Jakab Alexandru, secretar al regionale PCR, cu prilejul ședinței amintite, desfășurate la București în 28 mai 1946, susținea că “...având în vedere faptul că în nordul Ardealului nu au existat cadre, spun chiar nu au existat de loc, pentru că cadrele vechi nu erau încă primite în partid, și cadrele noi nu erau încă ridicate...am fost 3–4 oameni în total și munca s-a împărțit așa: noi [el, și Jordaky n.n.] și Vescan la Cluj și tov Goldberger în provincie, într-o regională cu 11 județe”. Lucian Năstase, op. cit., doc. 109, p. 333.

⁴² Arhivele Naționale ale României, București, Fond CC al PCR, Colecția nr.60, Dosar 494, f. 275–276

realizată, mai ales că după ce armatele sovietice și române au eliberat orașul, nu a reușit să ajungă aici și administrația românească. Mai mult, după ce la Cluj a sosit reprezentantul CC al PCdR, experimentatul ilegalist Nicolae Goldberger, de la mijlocul lunii octombrie, această structură a continuat să funcționeze, ba mai mult, să crească sub îndrumarea lui Goldberger, încercând să devină cu adevărat reprezentativă pentru toate cele 11 județe din Transilvania de Nord. În fapt, procedura urmată de Miklos Goldberger, dublat de Jakab Alexandru, a fost aceea de a numi câte un membru vechi de partid din fiecare județ ca secretar politic, procedând la refacere celulelor prin acceptarea noilor membri, cei mai mulți proveniți din Partidul Păcii⁴³. De fapt, Goldberger s-a plân în memoriile sale de faptul că a găsit partidul inexistent la Cluj. El sunea că la Turda erau 32 de membri, în timp ce la Cluj a găsit unul singur cert: Alexandru Jakab. Acest lucru i-a fost confirmat și de reprezentantul Partidului Comunist din Ungaria, Mihaly Farkas atunci când a venit la Cluj, în primăvara anului 1945. Acesta i-a spus că, din păcate, nu are ce organizație de partid să îi predea, doar Jakab fiind recunoscut la Budapesta ca membru de partid⁴⁴. Efectul acestei dezorganizări a fost vizibil. În octombrie și noiembrie structurile de partid au fost refăcute pe picior, naveta lui Goldberger din oraș în oraș⁴⁵ aducând partidului o primă zestre, o brumă de membri de partid în

⁴³ Potrivit lui Goldberger mandatul misiunii sale fusese primit de la Dej în octombrie 1944 cu privire la nordul Ardealului: „CC al partidului comunist din România, delegă prin aceasta pe tov. Nicolae Goldberger să plece în nordul Transilvaniei cu sediul la Cluj, în vederea organizării partidului comunist din România. În măsura în care găsește acolo înființate organizații de partid care nu sunt pe baze statutare, el are dreptul să dizolve aceste organizații în vederea organizării organizației de partid, pe baza statului nostru”. Hârtia primită, o singură pagină, era redactată și în română și în rusă, ambele variante fiind semnate în clar de Ana Pauker, *Ibidem*, f. 554, 276–277

⁴⁴ Amăräciunea, stilistic exprimată, sună cam aşa: noi acre le-am dat o organizație cu multe sute de membrii, iar ei ne-a predat după război doar unul”. Cf. ANICB, Fond CC al PCR, Colecția nr.60, Dosar 494, vol. 2, f. 275

⁴⁵ Metoda de recunoaștere a membrilor de partid nu a reflectat prevederile statutare. Ca urmare, erau recunoscuți vechii membri de partid, cei pe care Goldberger i-a cunoscut anterior și care nu aveau vinovății mari în vremea războiului. Ibiem, f.276.

orașele Transilvaniei. Această fragilitate a fost estompată treptat. Pe fondul instaurării administrației militare sovietice aceste structuri de partid încearcă să devină reprezentative și să preia controlul administrativ la nivel regional. Cum însă legitimitatea lor era evidentă, au fost obligați să aplique strategia *frontului național*, asocierea cu alte grupări politice, sociale, sindicale sau profesionale fiind de natură să ofere o umbrelă prin care PCR să dobândească această consacrată publică.

Structura organizațională a *frontului* a evoluat de la *Comitetul Democrat din Ardealul de Nord*, creat la 21 octombrie 1944, în urma semnării platformei comune de către reprezentanții organizației regionale Cluj a PCR (Pál Veress, Lajos Jordaky și Alexandru Jakab) și cei ai PSD (Victor Pocol, Al. Wolff, Francisc Bruder) la formarea FND din Ardealul de Nord la care au aderat, Frontul Plugarilor, Blocul intel-lectualilor democrați români, MADOSz, Sindicalele Unite și Gruparea evreiască antifascistă, iar la începutul lui noiembrie au fost integrate și organizațiile de front popular create de comuniști Apărarea Patriotă și Uniunea Patrioților.

Pentru a conferi substanță *democratică*, din noiembrie au fost angajate negocierile cu exponenții comunității românești, având menirea de a legitima organizația regională a FND. Mai mult, prin tratative successive cu reprezentanții Uniunea Democrată Română⁴⁶, din a doua jumătate a lunii noiembrie 1944, reprezentanții comuniști încearcă să formeze un nou front național, de această dată unul Național Democrat (FND din Nordul Transilvaniei). De fapt, reprezentanții diferitelor profesiuni ai românilor în diferitele runde de negocieri, au încercat să nu cadă în capacanele întinse politic de reprezentanții Partidului Comunist, asumându-și o misiune exclusiv consultativă în plan administrativ. Inițial, în 19 noiembrie, UDR a adoptat o structură reprezen-

⁴⁶ Vezi pe larg documentele tratativelor în V. Țărău, „Un oraș în tranzitie. Negocierile dintre Frontul Național Democrat și Uniunea Democrată din Cluj (noiembrie 1944–Martie 1945)”, Anuarul Institutului de istorie „George Bariț”, Cluj Napoca, tom XLV, 2006, pp. 225–260

tativă la nivel regional, alături de conducerea regională fiind mandatați la nivel de județ în vederea formării comitetelor UDR, reprezentanți recunoscuți în comunitate (Cluj – dr. Vasile Sava, vicepreședinte; dr. Grigoriu Strâmbu, vicepreședinte, Vasile Bolchiș, Tiberiu Bucsa și Ion Giurgea; Someș – dr. Iuliu Micșa și Alexandru Coroiu; Năsăud – dr. Mihăese, dr. Ceuca, dr. Mihăilaș și dr. Nicolae Pop; Satu Mare – Victor Demian, Ștefan Anderco, protopop Dragomir; Maramureș – Ion Bilțiu Dăncuș; Sălaj – Emil Demian, Sever Oros, protopop Trufaș și Vaida; Mureș – dr. Ion Togănel și dr. Petre Muscă, cu atribuții și în regiunea secuiască; Bihor – avocat Chiș, Gavril Stan și Petre Mărcușiu)⁴⁷. Cum însă reprezentanții PCR au făcut presuni pentru ca Uniunea să adere la FND s-a renunțat la formula regională a Uniunii Democratice Române din Ardealul Eliberat, aceasta devenind din 6 decembrie, din rațiuni strategice, *UDR din teritoriile eliberate, organizația locală Cluj*⁴⁸, scopul fiind tocmai acela de a nu confieri legitimitate regională structurilor de putere imaginate de comuniști. Comunștii și aliații lor au încercat în toată această perioadă structurarea unor structuri evas-guvernamentale, paralele față de cele ale statului român în perioada noiembrie 1944–martie 1945, din care ar fi făcut parte și Uniunea Democrată Română⁴⁹. În fapt, reprezentanții români ai acestei organizații au evitat pe toată perioada funcționării lor, în mai multe runde de negocieri, să participe la activitatea vreunui for de reprezentare politică alături de FND. Toate propunerile comuniștilor, fie că au venit de la Teofil Vescan, fie de la Miklos Goldberger sau Jakab Alexandru, prin care colaborarea în plan administrativ – la care UDR a acceptat

⁴⁷ Ibidem, f.231

⁴⁸ Arhivele Naționale Istorice Centrale București (în continuare ANICB), Fond personal Emil Hațieganu, Dosar nr. 46, f. 14.

⁴⁹ Mai cu seamă în ultimii ani au apărut astfel de interpretări în istoriografia maghiară, ele acredîtând chiar funcționarea unui „guvern provizoriu de coaliție” la Cluj, începând din decembrie 1944, sub numele de Comitet Central Consultativ pentru Nordul Ardealului (vezi, spre exemplu, Nagy, Zoltán Mihály, în, *Kolozsvár az észak-erdélyi szovjet katonai közigazgatás idoszakában. Kolozsvár 1000 éve*, Cluj Napoca, 2001, p. 314; Lipcsey, Ildikó, „Észak-Erdély szovjet katonai közigazgatás alatt. 1944, November 15 – 1945, Március 13”, *História*, 1989, nr. 4–5.

să participe doar la nivelul orașului Cluj – să devină una politică în cadrul unui *Consiliu Dirigent* sau Comitet Executiv, au fost respinse public de către purtătorii de cuvânt ai românilor din această regiune.

Ca urmare, coaliția creată și dominată de reprezentanții Partidului Comunist, a funcționat fără reprezentanții comunității românești. În luna decembrie, în urma tratativelor duse cu Uniunea Democrată din Cluj, acest *Comitet*, a acceptat să recunoască „fără echivoc” suveranitatea României asupra Transilvaniei de Nord⁵⁰. Integrarea s-a produs o dată cu schimbarea denumirii acestui organism (mai bine spus a organului său executiv, numit inițial *Delegație permanentă*, iar din decembrie *Consiliul Central Suprem al FND*), devenit în urma întrunirii de la București, din ianuarie 1945, *Comitetul Central Consultativ din Cluj al F.N.D. din România*. Cu toate acestea, în februarie 1945, în cadrul unei conferințe a prefectilor numiți de autoritățile sovietice în cele 11 județe din regiune, s-a propus formarea de structuri instituționale care să facă posibilă o coordonare administrativă la nivel regional⁵¹. Această evoluție a fost confirmată prin noua transformare a structurii și numelui acestui for, cu prilejul, „Conferinței politice pentru Nordul Ardealului a Frontului Național Democratic din România”, începută la Cluj la 12 februarie 1945⁵². Programul acesteia a cuprins pe parcursul a patru zile, două conferințe plenare a tuturor prefectilor F.N.D., în care a fost analizată situația politică și a fost ales *Comitetul Executiv al Consiliului F.N.D. pentru Nordul Ardealului*, organism desființat odată cu restaurarea administrației românești în regiune. În fapt, deși reprezentanții locali ai FND au asumat cadre autonomiste în planificarea politică, dependența lor de București, concedată de Moscova, a condus la treptata dizolvare a competențelor lor politice odată cu integrarea Transilvaniei în România. Au dispărut atunci nu doar proiectele auto-

⁵⁰ Comunicatul UDR, *Plugarii*, Cluj, 28 decembrie 1944.

⁵¹ Vezi, mai pe larg, discuția în Virgiliu Țărău, *Problema națională în politica Partidului Comunist Român în anii 1944–1946. Considerații preliminare*, Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca, XXXVI, 1997, pp.223–239.

⁵² *Plugarii*, nr. 19, 11 februarie 1945, p.1

nomiste, ci și puterea simbolică primită de unii dintre liderii percepți de la București ca fiind autonomiști⁵³.

Pe de altă parte, incertitudinea legată de situația Transilvaniei a fost utilizată pentru a *controla* comportamentul autorităților din București, a guverului Rădescu, respectiv pentru a favoriza acțiunile PCR. Astfel, cu prilejul ședinței unor membri din conducerea PCR cu „delegații ardeleni”, desfășurată la București, în 24 ianuarie 1945⁵⁴, problema numărului de membri ai partidului în această zonă a fost pusă dezbatută pe larg, mai ales că evoluțiile politice din regiune erau favorabile dezvoltării structurilor comuniste. Actorii acestei întâlniri, Ana Pauker, Alexandru Sencovici, pe de o parte și Jordáky Lajos, unul dintre liderii PCR din Cluj, și Nicolae Goldberger (responsabilul regionalelor Cluj și Baia-Mare) au discutat pe larg problemele specifice acestei zone. Câteva elemente sunt demne de reținut din procesul verbal încheiat cu acel prilej. În primul rând, Ana Pauker, cea care a condus discuția, a subliniat situația administrativă favorabilă pentru *democratizarea* politică a acestei regiuni, „în lipsa unui aparat de stat care să-i obstrueze activitatea”, în același timp, atrăgând, însă, în același

⁵³ Formal, Comitetul executiv FND din Nordul Ardealului s-a autodizolvat la 21 iunie 1945 (*Făclia Democrației Române Ardelene*, 21 iunie 1945, p.3), urmând ca de acum activitățile sale să treacă în sarcina autorităților locale și a unei organizații F.N.D. județene (aceasta a fost înființată în 28 iunie, în conducerea sa nu se mai regăseau nici unul dintre foști dirigitori ai Comitetului (cf. *Făclia*, nr.87, 29 iunie, p.1). În fond această structură a încercat să se suprapună după 6 martie autorităților guvernamentale, ceea ce continua tendințele de autonomie exprimate anterior, și a condus la o reacție adversă din partea liderilor comuniști de la București. De asemenea, unele dintre pozițiile exprimate de Teofil Vescan cu privire la activitatea autorităților, sau referitoare la activitatea și organizarea P.C. R. au constituit un motiv întemeiat pentru o atare decizie. De altfel, acestuia, în urma unui comunicat oficial din *Scânteia* (2 iunie 1945, p.3), i-au fost retrase toate funcțiile de conducere din cadrul P.C.R.. Hotărârea luată la București cu acest prilej, lovea în sectorismul și tendințele autonomiste exprimate și de alți lideri ai Comitetului F.N.D. Un alt motiv al deciziei de autodizolvare este și constituirea, la 12 iunie 1945, „Consiliului politic și administrativ al Prefecturii Cluj”, organism ce preluă la nivel județean (toate județele din Transilvania au constituit astfel de organisme începând cu luna iunie) atribuțiile avute anterior de Comitet.

⁵⁴ ANICB, Fond CC al PCR – Cancelaria, Dosar nr.3, 1945, f.2–13.

timp atenția asupra faptului că membri partidului erau nu doar puțini numeric, dar erau și lipsiți de suportul proletariatului⁵⁵.

Căile indicate de liderii comuniști, subalternilor lor din Transilvania, pentru întărirea partidului au fost următoarele: creșterea numărului de membri, prin deschiderea partidului către fabrici⁵⁶ imediata trecere la înfăptuirea reformei agrare, și, nu în ultimul rând, transmiterea mesajului public că „...în ziua în care România va avea un guvern național-democrat, Transilvania se va alipi la corpul țării”⁵⁷. O atare linie politică presupunea intrarea în partid și a unor personaje compromise în fostul regim politic. N.Goldberger a ridicat această problemă, referindu-se la foștii *Imrediști și Nylașiști*, care reprezentau jumătate din membri partidului în această zonă⁵⁸, iar răspunsul primit din partea Ana-ei Pauker a fost acela să evite aceste persoane și să se insiste pe „oameni noi”. Pe de altă parte însă, cu același prilej, Al. Sencovici, a recomandat ca „cei care se căiesc să fie lăsați să facă parte din partid”⁵⁹. Rezultatele acestei prelucrări nu s-au lăsat așteptate, astfel că în cursul lunilor februarie–martie 1945 a început o avalanșă de înscrieri în partid⁶⁰,

⁵⁵ „...până în acest moment partidul nostru este mai prejos de orice critică. Nu se poate vorbi, de exemplu, că la Oradea avem 10% membri de partid din rândul muncitorilor, și noi primim muncitori în primul rând, ori la Cluj avem numai 1%, din cei 200 de membri și la București avem numai 5000 de membri dar strângem 100.000 la manifestații”. *Ibidem*, f.7.

⁵⁶ Ana Pauker a indicat linia politică, după cum urmează: “...tovii întorși la locurile lor, au ca primă sarcină aceea de a deschide larg porțile partidului, de a convoca o fabrică după alta și de a le spune: cine vrea să se înscrie în partidul nostru, cutare și cutare, Stan și Bran, să vie să se înscrie” (ANICB, loc.cit, f.7).

⁵⁷ Este foarte interesant felul în care Ana Pauker a exprimat această idee în fața tovarășilor săi, atrăgându-le atenția că, în opinia sa, încă Transilvania nu trebuia să facă parte din corpul țării: „Noi trebuie să luptăm toți pentru un guvern național-democrat. În acest sens este interesantă vizita pe care delegația română a făcut-o la Moscova. Si rămâne între noi, și nu rămâne între noi – pentru că privește întreaga populație din țară și trebuie să i se spună această chestiune...” (ANICB, loc.cit, f.8).

⁵⁸ *Ibidem*, f.7.

⁵⁹ *Ibidem*, f.11.

⁶⁰ Pentru o ilustrare chiar parțială și procentuală a acestei evoluții istorigrafia oficială comunistă a arătat că „în luna ianuarie 1945 erau cu 300% mai mulți membri de partid decât în octombrie 1944, iar în luna martie cu 487% mai mulți decât în luna ianuarie”. Cf. Gheorghe I. Bodea, L. Fodor, L. Vaida, *Cluj. Pagini de istorie revo-*

ce a fost urmată de o a doua etapă, derulată în paralel cu procesul de instalare a noilor autorități administrative⁶¹, aşa încât până la 21 iulie 1945 partidul avea în județul Cluj, 5.583 de membri, pentru ca la începutul lunii octombrie să fie înscrise 7.851 de persoane.

* * *

Date fiind condiționările impuse de sovietici prin Armistițiul, prin regimul de ocupație militară din Moldova, Transilvania și Maramureș, de impunere a comuniștilor în structurile guvernamentale, regimul politic din România a fost extrem de instabil până în primăvara anului 1945. Acțiunile combinate ale PCR/FND și ale lui Vășinski au generat căderea celor trei guverne ce au funcționat în perioada august 1944–februarie 1945. Mai întâi, pe fondul structurării Frontului Național Democrat, la începutul lunii octombrie, liderii partidelor comunist și social-democrat, au declanșat o criză guvernamentală, consecutivă formării FND, refuzând să mai participe la guvernare până în momentul în care guvernul nu era reorganizat pe baze politice, în vederea îndepli-

luționară 1848–1971 (oameni, fapte, locuri), Comitetul Județean Cluj al P.C.R. – secția propagandă, Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă CC al PCR – sectorul din Cluj, p. 338. Chiar și astfel exprimată, și imposibil de verificat documentar (o parte dintre dosarele Arhivei de Partid din Cluj se află de mai mulți ani la microfilmat n.n.), creșterea numerică este ilustrativă. Fără a putea avansa cifre exacte, pentru evoluția lunară a numărului de membri, putem totuși să amintim că în primele luni ale anului 1946 au fost realizate centralizatoare cu activiștii partidului din oraș, și mare lor majoritate erau intrați în partid pe parcursul acestor prime luni ale anului 1945 (Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale – în continuare DJCAN – Fond Comitetul Județean PCR, 2, Dosar 5, 1946, passim).

⁶¹ Tendințele autonomiste în cadrul organizațiilor politice de stânga din nordul Transilvaniei au fost evidente în perioada noiembrie 1944–martie 1945. Ele nu au dispărut nici pe parcursul următorilor ani, și cu atât mai puțin pe parcursul instituirii noilor autorități administrative. Cu prilejul ședinței Biroului Politic din 4 mai 1945, Vasile Luca a făcut o prezentare de ansamblu a problemelor politice și administrative din această regiune, conchizând că “partidul este încă sector din punct de vedere organizatoric și confuz politicește”, unii funcționari trimiși de guvern fiind îndepărtați de liderii locali. Vezi documentul publicat de Florin Constantiniu, *P.C.R., Pătrășcanu și Transilvania (1945–1946)*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 106.

nirii termenilor armistițiului⁶². Prelungită pe parcursul lunii octombrie 1944, criza s-a finalizat prin reorganizarea guvernului pe baze politice, la 3 noiembrie 1944. Pus tot sub conducerea generalului Sănătescu, noul guvern avea o configurație politică accentuată, partidele participante asumând poziții specifice unei guvernări în coaliție. Faptul că FND nu a reușit să obțină controlul asupra *internelor, apărării și artelor și cultelor*, dar și distribuția posturilor, cantitativ, în favoarea partidelor istorice (2/3), nu a făcut decât să prelungească și chiar adâncească criza politică. Mai mult, rezistența regelui și a elitelor tradiționale de a participa la restructurarea alianței politice și aderarea la un *front* coordonat de comuniști, a făcut posibilă, în România existența până după alegerile din 1946 a ceea ce generic am putea numi *putere și opozitie* politică.

Rezistența instituțională a factorilor de răspundere din România a impus o schimbare de tactică. Manipularea administrativă a teritoriilor eliberate a devenit o variaabilă dependentă a strategiei comuniste de preluare a puterii. Întăriți în aceste teritorii, dar și tot mai bine organizați al București, bine ghidați de la Kremlin, comuniștii din România au declanșat o nouă criză guvernamentală la începutul anului 1945. Vizita Ana-ei Pauker și a lui Gheorghiu Dej la Moscova la începutul lunii ianuarie 1945, întâlnirea acestora cu Stalin, a condus la finalizarea planurilor pentru obținerea puterii. Deși guvernul Rădescu făcuse pași consistenti atât pentru democratizarea aparatului de stat, pentru aplicarea mai multor puncte din armistițiul, de la sfârșitul lunii ianuarie 1945 s-a declanșat *acțiunea de masă* pentru schimbarea acestuia. Campania de propagandă prin presă, mitingurile publice, dar și declarațiile publice

⁶² Prin demisia lui Pătrășcanu și Titel Petrescu din guvern, la 13 octombrie 1944, se încerca nu doar căderea guvernului ci și ruperea bazelor colaborării dintre partidele politice, din 20 iunie 1944, acord asupra căruia Moscova nu își dăduse acordul. Era de fapt vorba de o stratagemă menită să invalideze ideea de Bloc Național Democrat, și să acredeze legitimitatea nouului Front Național Democrat. În acest sens Pătrășcanu i-a informat pe sovietici că purta tratative cu liderii opozitiei pentru ca noul guvern să fie format pe baza Comitetului FND. Vezi Radu Ciuceanu et. als., *Misiunile lui Văsinski...*, doc. 12, pp. 83–84.

ale liderilor FND anunțau radicalizarea jocului politic. Reprezentanții partidelor istorice devineau în discursul lor reacționari, apoi au fost catalogați drept fasciști, tratament de care din februarie a avut parte și Rădescu. Publicarea programului de guvernare al FND, în 29 ianuarie 1945, deschidea bătălia pentru câștigarea puterii. Prin atragerea de partea sa a grupării liberale conduse de Gheorghe Tătărescu, mișcare sugerată de sovietici și la care oportunistul lider liberal a acceptat să participe⁶³, baza „democratică” a viitorului guvern era asigurată pentru a păstra aparențele în raporturile cu occidentalii. Piesa de rezistență a acestei strategii a fost însă Transilvania. Aceasta a fost *jucată* în piesa instaurării guvernului Groza, iar la 9 martie ea a fost retrocedată în administrarea României. Firește că procesul de instaurare a administrației statului român a fost anevoieios. Cele mai multe instituții au sosit și cu șefi numiți din coaliția guvernamentală. Cei vechi, din regiune au dobândit la rândul lor diferite responsabilități, în timp ce reprezentanții comunității românești au fost marginalizați sau epurați. Comunizarea teritoriilor ce au fost eliberate, apoi administrate militar de sovietici, a fost una mai timpurie și mai consistentă. Paradoxal însă în aceste regiuni au apărut și primele manifestări de rezistență anticomunistă, din Bucovina, Năsăud și Bistrița și până în Munții Banatului s-au structurat destul de rapid grupări menite să acționeze împotriva acestui proces de comunizare.

Transilvania a reintrat treptat în controlul statului român. Instituțiile au revenit cu greu în matca lor, procesele de normalizare a vieții economice și sociale au fost afectate de treptata comunizare a României. Chiar dacă din perspectivă internațională dezbaterea asupra apartenenței Transilvaniei la România nu a mai avut un impact semnificativ – exceptând echilibristica interesată făcută de Stalin cu cele două guverne –,

⁶³ Vezi stenograma discuției dintre Tătărescu și A.P Pavlov din 16 februarie 1945, în care liderul liberal nu doar că acceptă cu bucurie să participe la guvernarea alături de FND, dar se și angaja să rezolve în două ore problema democratizării prin epurarea administrației de elementele fasciste: „*O parte dintre ei îi vom băga în pușcărie, pe unii îi lichidăm, pe alții îi deportăm*”. Cf. Radu Ciuceanu, et.al., *Misiunile lui Vășinski...*, doc. 30, pp.120–121.

în plan intern competiția dintre români și maghiari a devenit una manipulată politic. Creșterea tensiunilor politice a potențat și competiția interetnică, mai ales pe parcursul anului 1946. Atunci negocierile de la Conferința Păcii de la Paris, derulate din primăvara au formalizat categoric apartenența acestei regiuni la România, fapt consfințit prin semnarea Tratatelor de Pace, din 10 februarie 1947. O lună mai târziu, la o două aniversare a revenirii Ardealului de Nord în România, în 21 martie, prin decizie a Consiliului de Miniștri, Stalin devinea cetățean de onoare al României. Cu același prilej arhitectul procesului de comunizare a țării Andrei Ianuarevici Văšinski era decorat – împreună cu Viacheslav Molotov devenit cetățean de onoare al Clujului – pentru *serviciile excepționale aduse României în confirmarea drepturilor ei asupra Transilvaniei*. Se încheia astfel o problemă și începea pentru România o epocă. Una lungă de peste 40 de ani de revoluție comunistă.

Paradigme ale schimbării: cazul Județului „autonom” Năsăud (octombrie 1944 – aprilie 1945). Încercare de sinteză

ADRIAN ONOFREIU*

De la început se impune precizarea că analiza noastră are la bază unele realizări istoriografice anterioare. Cu atât mai mult s-a impus această abordare, deoarece ne propunem o sinteză temporală pentru o entitate administrativă – județul Năsăud¹ – care a avut un parcurs aparte pentru perioada de referință.

În plan militar, modelul atitudinal determinat de actul de la 23 august 1944 a urmat rigorile acestui sistem. În totalitate și la comanda capului oștirii, armata română și-a reposiționat acțiunea de război și, prin jertfe de sânge a contribuit, alături de noii aliați, la eliberarea teritoriului Transilvaniei cedat la 30 august 1940 și apoi, a țărilor din vecinătate, din pesta Ungară până în Alpii Austrieci. Sfârșitul conflagrației a făcut ca efortul oștirii române să fie recunoscut în plan militar, ca o contribuție însemnată la victoria coaliției Națiunilor Unite.

Însă acasă – definind aici realitățile din arealul transilvan cedat Ungariei horthyste la 30 august 1940 – pe frontul din spatele tranșelor, desfășurarea evenimentelor a cunoscut o turără aparte, marcată de puternice tușee locale. Dacă raporturile României cu Națiunile Unite

* Profesor dr., Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud.

¹ Denumiri succesive: 1918–1925, județul Bistrița-Năsăud; 1926–1940, județul Năsăud; 1940–1944, comitatul Bistrița-Năsăud; 1944–1950, județul Năsăud; Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XX, 2006, pp. 340–371 (în continuare, RB).

au fost fixate, din punct de vedere politico-militar în termenii actului juridic parafat la 12 septembrie 1944², realitățile din Transilvania au fost cu totul diferite. Poate de aceea a fost necesară interpretarea articolului 11 al documentului într-o nouă convenție, datată 12 ianuarie 1945³.

Deși principiile actului invocat dădeau impresia unui acord încheiat între părți egale din punct de vedere juridic, în realitate, aplicarea în practică a dovedit că a avut un caracter unilateral, determinat și impus de partenerul principal din Comisia Aliată de Control, Uniunea Sovietică⁴. Tocmai pentru a-și impune voința, aceasta din urmă a constituit o structură militară, Comandamentul General al Etapelor, cu scopul declarat de a lăua în subordine comandamentele teritoriale, în ce privește nevoile militare și a exercita, în teritoriul fost cedat Ungariei, drepturile de organizare, din punct de vedere militar⁵. Pentru acțiunea la nivel admi-

² CONVENTIE DE ARMISTIȚIU ÎNTRÉ GUVERNUL ROMÂN, PE DE O PARTE ȘI GUVERNELE UNIUNII SOVIETICE, REGATULUI UNIT ȘI STATELOR UNITE ALE AMERICII, PE DE ALTĂ PARTE DIN 12 SEPTEMBRIE 1944, ÎN LIMBILE ROMÂNĂ, RUSĂ ȘI ENGLEZĂ, BUCUREȘTI, 1944, TIPĂRITĂ DE MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE, coloana 1, textul în limba română, coloana 2, textul în limba rusă, coloana 3, textul în limba engleză, conform art. 20 din act, „făcut la Moscova, în patru exemplare, fiecare în limbile română, rusă și engleză, *textele rus și englez fiind autentice* (s. n.), p. 11. Textul conține 20 de articole și o anexă, cuprinzând 6 anexe la articolele 2, 3, 10, 11, 16 și 18, invocate în textul convenției, la sfârșitul fiecăruia dintre acestea. Pentru uzul armatei și autorităților de pe teren a fost publicată *numai în limba română* (s.n.) în format broșură A₅, cu titlul *Convenție de armistițiu între Guvernul Român, pe de o parte și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de altă parte din 12 septembrie 1944*, București, 1944, retipărită în Tipografia „Minerva” Bistrița, sub auspiciile Marelui Stat Major – Secția I – Biroul 9 – Studii–Legi–Justiție, și conținut identic.

³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, fond *Prefectura județului Năsăud – nr. bază*, d. 10.500/1945, f. 1; în continuare, A.N. B-N, fond *Prefectura...*

⁴ Pentru cadrul general al perioadei în Transilvania de Nord vezi cele trei perioade distincte: administrația românească (septembrie–noiembrie 1944); administrația sovietică (noiembrie 1944–martie 1945); reinștăruarea administrației românești (martie 1945) la Marcela Sălăjan, *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944–martie 1945)*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2002, cap. III–V, pp. 42–154.

⁵ Misiunea acestuia era, conform Decretului-regal nr. 888/1944 „referitor la administrația teritoriului României” de a lăua sub ordine comandamentele teritoriale, în tot ceea ce privește nevoile militare; a coordona activitatea Comandamentelor de Etapa nr. 1 și 2, ca organe subordonate Marelui Stat Major; în teritoriul fost cedat Ungariei, a exercita drepturile de organizare, din punct de vedere militar, a acestui

nistrativ, la 22 sept. 1944 a fost înființat Comisariatul general pentru administrarea regiunilor eliberate din Transilvania, echivalentul unui guvern regional provizoriu. Prin Legea nr. 487 din 10 octombrie 1944 a fost creat Comisariatul român pentru administrarea regiunilor eliberate ale Transilvaniei, condus de un Înalt Comisar, Ionel Pop.

La 14 noiembrie 1944 însă, a fost introdusă administrația sovietică, exercitată prin Comandamentul Militar Sovietic. A fost constituit Comitetul Executiv pentru Ardealul de Nord, organism sub control sovietic, precum și Comitetele Naționale ale Frontului Național Democrat. Înaltul comisar Ionel Pop a dispus ca toate autoritățile administrative românești aflate pe teritoriul Transilvaniei eliberate de Armata română și Armata Roșie, să evacueze acel teritoriu. Au fost delegați ofițeri sovietici împoterniciți, împreună cu colaboratorii lor, pe lângă fiecare prefectură, pretură, notariat și primărie; au fost constituite comisii de purificare a aparatului de stat.

În acest cadru general, în teritoriul Transilvaniei eliberate organizarea administrativă a cunoscut particularități specifice. Iar în context, cazul județului Năsăud a fost unul cu totul aparte, fără a exista – după știința noastră – termeni de comparație cu alte entități administrative din Transilvania.

Deși teritoriul județului nu a fost teatrul operațiunilor militare de amploare, a cunoscut în schimb, o acțiune specifică, determinată de retragerea armatelor horthyso-fasciste. De acea, s-au înregistrat, ca peste tot în asemenea situații, acțiuni de distrugere a căilor de comunicații – pilduitoare (sic!) fiind amploarea cu care au fost distruse lucrările de artă de pe calea ferată Ilva-Mică–Vatra-Dornei sau Dej–Bistrița–Bistrița-Bârgăului⁶, cele din orașul Bistrița sau a căilor rutiere.

teritoriu; apud. Adrian Onofreiu, *Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice (13 octombrie 1944–13 martie 1945). Mărturii documentare*, în RB, XVI, 2002, p. 355 ; vezi și Decretul-lege pentru înființarea, organizarea și funcționarea Comisiunii pentru aplicarea Armistițiului dintre România și Națiunile Unite”, în „Monitorul Oficial”, nr. 247/25 octombrie 1944.

⁶ *Căile de transport și comunicațiile din județul Bistrița-Năsăud*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 1999, cap. *Refacerea căilor de comunicație distruse de război: evoluția*

La acestea s-au adăugat spolierea populației de bunuri materiale – Iuliu Moisil consemnând zilnic cirezile de vite mâname în aval, pe Someș – devalorizarea instituțiilor din orașul Bistrița, devastări ale instituțiilor publice – cazul Muzeului Năsăudean⁷ sau a primăriilor comunale, după cum rezultă din fișele întocmite ulterior – încercarea de a șterge memoria comunităților locale, prin confiscarea și evacuarea actelor de proprietate și stare civilă sau, evacuarea valoroasei arhive vechi a orașului Bistrița⁸.

Un alt exemplu concret îl oferă situația descrisă la nivelul unei entități administrative componente a județului. În raportul asupra situației administrative întocmit la data de 10 noiembrie 1944 se arată că „preitura Plasei de Sus este organizată și a luat ființă la data de 23 octombrie 1944. Administrația locală în comunele plășii, după retragerea funcționarilor comunali unguri, a rămas în stare deplorabilă”. Principalele probleme au fost determinate de faptul că „banii comunali în numerar, jurnalele de casă, precum și registrele administrative le-au dus cu ei. Ba, în unele comune, au dus chiar și registrele de stare civilă și foile cadastrale comunale”. S-a adăugat situația caselor absenteiștilor, ocupate de locuitori de origine etnică română, parte îndreptățiti, parte neîndreptățiti ca și micșorarea stocului de animale, vitele de jug fiind folosite „la diferite corvoade cerute de către Comandamentul Militar Rusesc”⁹.

A contribuit la aceasta în primul rând lipsa autorităților la nivel local, determinată fie de retragerea precipitată a celor maghiare și germane și incapacitatea celor românești nou instalate de a controla situația, fie condițiile determinate de presiunile constante ale coman-

lor și a transporturilor până în 1968, pp. 283–306; Ioan Mureșan, *Situația social-politică și economică din județul Năsăud în timpul administrației militare sovietice (13 octombrie 1944–12 aprilie 1945)*, în RB, VII, 1993, p. 267.

⁷ A.N.B-N., fond *Muzeul Năsăudean*, d. 9: *Jaful și furtul făcut de ofițerii maghiari. Notițe zilnice al lui Iuliu Moisil*.

⁸ Evacuată în Ungaria și adusă în țară abia în 1953; vezi și tabelul cuprinzând fondurile arhivistice ridicate de horthyști, A.N.B-N, fond *Prefectura....d. 1.347/1946*.

⁹ Adrian Onofreiu, Ioan Sigmirean, *Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte (epociile moderne și contemporană)*, Ed. Răsunetul, Bistrița, 2001, pp. 328–329.

damentului militar sovietic, care prioritiza solicitările pentru armată, sub lozinca voit patriotardă „totul pentru front, totul pentru victorie”. S-a adăugat și problema demografică, determinată în principal de evacuarea impusă a populației de etnie germană, lipsa forței de muncă bărbătești – înrolată în armată, presărată în morminte comune, pe câmpurile de luptă sau deportată în calvarul prizonieratului estic.

În teritori locuite de populația de etnie germană consecințele au fost devastatoare începând cu luna septembrie¹⁰. La fel de prezentă a fost această acțiune și în zona Bistriței. Aici, unde populația germană deținea o pondere importantă, conducerea organizației naziste din Ungaria – Volksbund der Detuschen in Ungarn – Gebietsleitung Ost – a decis evacuarea întregii etnii. Operațiunea a început prin retragerea „oficială” dar neanunțată a autorităților orașului Bistrița, începând cu data de 13 septembrie 1944, când au părăsit în corpore orașul¹¹ și apoi, plecarea ordonată și controlată – clamată în fiecare slujbă duminicală a preotului, ca necesitate de reîntoarcere în *heimath* – a tuturor etnicilor germani – odată cu 15 septembrie, aproximativ 8.000 de persoane/60%

¹⁰ Care a experimentat cu patru ani mai devreme, în aceeași lună septembrie, consecințele celui de la Doilea Arbitraj de la Viena (30 august 1940), atunci când au existat proiecte de transfer a populației în Germania sau de organizare a sașilor transilvăneni într-un teritoriu autonom, fără apartenență la Ungaria. În acest sens, misiunile lui Fritz Holtzträger, prima de la Bistrița, în numele acestui oraș și a zonei Reghin, a doua, din Sibiu, ne descoperă sfârșitările liderilor acesteia de a-și păstra identitatea și a rămâne „ai locului”, prin organizarea într-un teritoriu administrativ, reglementat de dreptul german, cu administrație și finanțe proprii. Desigur, efortul condensat în memoriile prezentate de Holtzträger cercurile decidente de la Berlin au putut contribui – nu știm în ce măsură – la soluția agreată pe termen scurt, aceea de a opri evacuarea acestei populații în Reich-ul German, conform proiectului inițial; vezi Adrian Onofreiu, Timea Darlaczi, *Două misiuni imposibile din Transilvania în septembrie 1940*, în „Anuarul Arhivelor Mureșene”, Târgu-Mureș, Serie Nouă, Nr. III (VII), 2014, pp. 226–240; Idem, *Realități din Transilvania după 30 august 1940. Contribuții documentare*, în Idem, nr. IV (VIII), 2015, pp. 58–74.

¹¹ „Primul tren de evacuare a plecat la 13 septembrie. Până la sfârșitul lunii septembrie i-au urmat nenumărate”, consemnează Zikeli. Au fost luati până și locatarii Institutului Cetățenilor Săraci. „Liderii partidului nu au plecat cu trenul, cel mai adesea, cu mașinile și camioanele puse la dispoziție de autoritățile militare germane. Populația satelor a plecat cu propriile sale căruțe”; A.N.B-N, fond personal Zikeli Gustav, d. 5, p. 74 (text tradus).

din totalul populației – acțiune coordonată de generalul transilvănean Arthur Phleps¹².

Consecințele au fost dramatice; o parte a reușit să se salveze dincolo de linia operațiunilor militare, o alta a fost ajunsă de armata sovietică, „repatriată” și supusă rigorilor învingătorilor: internarea în lagăre de muncă, deportarea tinerilor în Rusia Sovietică – la începutul anului 1945 – sau relocarea în alte comunități ale județului, decât cele de origine¹³.

A rezultat un transfer important al proprietăților părăsite – încadrate printr-o lege specială ca „bunuri absenteiste”¹⁴ – ca și colonizarea aici a populației din diferite zone ale țării, în general din regiunile Munților Apuseni, Maramureș și partea dinspre Moldova a Munților Călimani¹⁵. Nu trebuie omisă nici drama evreilor, desfășurată într-un interval de timp precedent, cu consecințe mai ales în planul activităților economice și comerciale¹⁶.

¹² Descrierea pe larg la Alexandru Pintelei, Horst Göbbel, *Wendepunkt in Nord-siebenbürgen/Punct crucial în Ardealul de Nord*, Editura/Verlag Haus der Heimat Nürnberg, Nürnberg, 2004. Ca o crudă ironie, destinul generalului Phleps poate fi subsumat sintagmei „sub trei imperii”: și-a început cariera în Monarhia Austro-Ungară, a continuat în Armata Regală Română, fiind prețuit de regele Carol II pentru implicarea în organizarea armei vânătorilor de munte și a sfârșit slujind în Waffen-SS, dispărut/după alte surse, capturat și ucis de sovietici lângă Arad.

¹³ Raportul Legiunii de jandarmi Năsăud din 1 septembrie 1945 înaintat prefecturii solicită concursul autoritaților administrative pentru aplicarea „dispozițiunilor de transplantare a populației de origine germană repatriată, dintr-o comună în alta” și sublinia că cei 50 de sași din Sigmir, repartizați localității Blăjenii de Jos nu au fost preluăți, astfel că „stau grămadă în școala primară din Sigmir, împachetați și fără hrana”; Adrian Onofreiu, Ioan Sigmirean, *op. cit.*, doc. 270, pp. 330–331.

¹⁴ *Legea nr. 91 pentru crearea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice, în „M.O.” nr. 33/1945. Regulamentul de administrare și dare în custodie a imobilelor absenteiste din orașul Bistrița*, la Adrian Onofreiu, *Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice..* doc. 10, pp. 363–365.

¹⁵ Pe larg – deși într-un model a cărui critică nu-și are rostul aici – în *Wir Nösner. Beiträge zur Geschichte und Kultur der Stadt Bistriz und des Nösnerlandes. Contribuții la istoria și cultura orașului Bistrița și a Ardealului de Nord*, Herausgegeben von der Heimatortsgemeinschaft Bistritz-Nösken, Vorsitzender Dr. Hans Georg Franchy, Eigenverlag der HOG Bistritz-Nösken, Wiehl-Drabenderhöhew, 2014.

¹⁶ În ton cu opinia din *supra*, vezi Titus Zăgorean, Ion Moise, *Martiri sub steaua lui David*, Europress, Bistrița, 2006.

Și, peste toate, situația generală a zonei, considerată teritoriu de desfășurare a operațiunilor militare¹⁷, și în care resursa salvării și repornirii trebuia identificată și potențată doar *în plan local*, cu stimuli interiori.

De aceea, era imperios necesară acțiunea de organizare în toate domeniile: administrație, economie, justiție, învățământ și asigurarea ordinii publice, prin ocuparea posturilor vacante sau crearea unora noi în instituțiile din aceste domenii, fie cu cei rămași în teritoriul cedat, fie cu cei care s-au reîntors din refugiu¹⁸.

Acțiunea în plan administrativ a celor rămași a fost determinată de nevoiea organizării unui început de viață social-economică care să înfrațeze actele de vandalism, devalizare și însușire a proprietăților părăsite. A fost creat, la începutul lunii octombrie, un consiliu orășenesc la Bistrița, iar primar a fost ales Ion Costan¹⁹; la Năsăud a fost numit primar Traian Chitul, susținut de sovietici; au fost organizate spitale și cantine pentru ruși la Bistrița.

La fel ca în 1918, au fost organizate gărzi comunale, care au solicitat arme pentru autoapărare. În decembrie a fost elaborat regulamentul de organizare a serviciilor orașului Bistrița. La nivelul județului, prima formă de organizare ca persoană juridică politico-teritorială a fost instituită de prefectul colonel Teodor Sbârcea, fostul primar al orașului Bistrița de până în 1940²⁰, la data de 21 octombrie 1944. Au fost

¹⁷ Definită ferm de mareșalul Malinovsky care afirma la 20 noiembrie 1944 că până la soluționarea chestiunii prin Tratatul de Pace, „nu este posibil a se reînființa în Transilvania administrația românească”; apud. Marcela Sălăjan, *op. cit.*, p. 75.

¹⁸ Proces demarat în baza prevederilor *Legii nr. 577/1944*, prin care au fost instituite la nivelul prefecturilor comisii de verificare a cererilor de reprimire în serviciu a funcționarilor care au activat până la data de 30 august 1940; „M.O”, nr. 221/21 septembrie 1944. Vezi și normele pentru încadrarea celor reveniți din refugiu, A.N.B-N, fond *Prefectura...* d. 17.052/1945.

¹⁹ 13 octombrie–2 noiembrie 1944. Au urmat Leon Mihăiescu (2 noiembrie–11 decembrie 1944); Alexandru Mureșan (11 decembrie 1944–7 ianuarie 1945); Ioan Melaniuc (7 ianuarie–6 martie 1945); Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, *Primarii Bistriței 1317–2009*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, pp. 157–160.

²⁰ 7 noiembrie 1938–5 septembrie 1940. A predat administrația orașului vice-primarului Michael Philippi; Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, *Primarii Bistriței...*, pp. 151–153.

rechemați în serviciu funcționarii care au fost nevoiți să-și părăsească posturile în vara anului 1940²¹.

Perioada ce a urmat a fost caracterizată de imixtiunea reprezentanților armatei sovietice. Nu întâmplător, un raport oficial preciza că obligațiile statului român, pe teritoriul județului Năsăud, de la 12 octombrie 1944, odată cu sosirea la Bistrița a împuternicitorul Comisiei Aliate de Control – maiorul Luchianov, care a beneficiat de serviciile unui translator – „au fost îndeplinite, atât în orașul reședință, cât și în întreg județul, după indicațiile verbale, arareori, scrise, ale acestuia, care a devenit singurul izvor de interpretare legislativă, autoritatele românești nerăspunzând, categoric”. Acest organism a declarat că „va conduce județul după legile maghiare”. S-a adăugat la acestea și apelul colonelului Vörös către armata maghiară din 5 octombrie 1944²².

Nu întâmplător, unul din primarii Bistriței în această perioadă își amintea peste ani conflictul cu maiorul Șcerbacov. „Într-o zi primesc un telefon de la conducerea militară a orașului, un ofițer rus cu grad de maior, care îmi ceru imperativ: Mâine dimineață, primarul să-mi aducă în fața comandamentului treizeci de căruțe cu cai! M-a deranjat tonul lui – continuă relatarea – și i-am răspuns la fel de înțepat că n-am fost numit primar ca să umblu după cai și căruțe. N-am nici o obligație... Nu m-a lăsat să termin și mi-a tăiat-o scurt: Dacă refuzi, te arestez!”²³

Încercarea de a numi legal, pe Dumitru Nacu ca prefect al județului de către guvernul de la București, la data de 18 octombrie 1944 a fost sortită din start eșecului, acesta neajungând la post. La fel s-a procedat și în cazul legiunii de jandarmi: sosită la Bistrița la începutul lunii noiembrie și, comandantul ei răspunzând toastului rostit de căpitanul Poliției pentru Iuliu Maniu, a fost dislocată a doua zi la Iacobeni, cercul

²¹ Cu atât mai benefică a fost acțiunea, deoarece Comandamentul Militar Sovietic „a dispus să rămână în ființă legile aplicate de statul maghiar”, caz în care, evident, autoritatele prevăzute în acele legi „nu puteau să-și exercite jurisdicțunea asupra județului Năsăud”; A.N.B-N, fond *Prefectura.....*, d. 1568.1945, f. 1.

²² Idem, d. 1.150/1945, f. 1.

²³ Dr. Cornel Pop, *Iadul Comunist – Amintiri și Destăinuiri*, Editura Signata, Timșoara, 2002, pp. 43–46.

teritorial Năsăud, la Blaj, Comenduirea de Piață Bistrița, la Aiud, Secția de pompieri militari, la Alba-Iulia. Transilvania, de Nord, în concepția Comandamentului Militar Sovietic aparținea încă formal Ungariei²⁴.

În acest context, la 13 decembrie 1944 s-a constituit Consiliul Județean²⁵ și Ștefan I. Pop a fost numit noul prefect al județului. Textul jurământului definea condițiile și prerogativele acestuia, în strânsă condiționalitate cu prezența și autoritatea reprezentantului sovietic: „ales prin voința poporului de prefect al județului Năsăud și întărit în această calitate de comandanțul militar sovietic²⁶”, dar asuma și demnitatea oamenilor locului: „jur pe conștiința mea de om și pe onoarea mea să îndeplineșc toate doleanțele drepte și justificate ale poporului și garantez aceasta cu prețul vieții mele”. A urmat un set de 62 de ordonanțe ale Prefecturii, care au vizat varii aspecte ale vieții zilnice a locuitorilor și administrației: mobilizarea pentru munca de folos obștesc, depunerea armelor și instituirea camuflajului obligatoriu al locuințelor, organizarea aparatului administrativ, a justiției, modificarea legilor de drept administrativ, reglementarea statutului bunurilor absenteiste, lucrul pământului, strângerea recoltei, oprirea devastării pădurilor, impozitul pe lux și cifra de afaceri, reglementarea comercializării articolelor de monopol, monopolul sării, organizarea și deschiderea școlilor, a legiunii de jandarmi civili.

Au fost elaborate regulamente pentru organizarea și funcționarea serviciilor, așezarea și perceperea veniturilor publice. Acestea au fost posibile prin efectul ordonanței nr. 35 din 24 ianuarie 1945, prin care „atribuțiile singuraticelor ministere, ca autorități tutelare sau de control,

²⁴ Adrian Onofreiu, *Factori de influență politică în activitatea Prefecturii județului Năsăud*, în RB, XII-XIII, 1999, pp. 404–405.

²⁵ Instituție „reactivată” din perioada interbelică, însă în cu totul alte circumstanțe; vezi Adrian Onofreiu, Octavian Baciu, Iosif Redl, *Consiliul Județean Bistrița-Năsăud (1925–2016)*, Ed. Charmides, Bistrița, 2016, pp. 12–159.

²⁶ Care preciza că „a fost trimis în județul nostru ca să facă dreptate și să ajute populația și armata rusă, care este în trecere, nu se amestecă în treburile prefecturii și poliției, numai atunci când vede că acestea nu-și îndeplinesc cum trebuie misiunea lor. Roagă, toate ordinele date de prefectură, poliție și primărie să fie executate”; *Ibidem*, p. 126.

trec asupra prefectului județului. Toate legile pentru care, anumite acte pretind aprobarea sau confirmarea ministerială, se modifică în sensul că această confirmare sau aprobare se dă de prefectul județului”. Așa s-a ajuns ca prefectura să emite timbre proprii, poștale, dar mai ales judiciare și fiscale, prin care s-a asigurat continuitatea operațiunilor care reclamau acest mod de taxare; în același timp, a circulat și moneda oficială maghiară pengő²⁷.

În același timp și-a desfășurat activitatea și Consiliul Județean. Deși a girat în ședință din 13 decembrie 1944 instalarea lui Ștefan I. Pop ca și prefect, instituția a avut și propriile rosturi și mecanisme de funcționare. După constituirea în aceeași ședință, și-a definit preocupările ca „factor suprem de conducere a întregii vieți sociale, economice, administrative din județ”, deoarece „viața cere muncă și dezinteresare pentru binele tuturor”. Președinte a fost ales Octavian Budușan.

Activitatea s-a întrepătruns cu cea a prefecturii. Reprezentanții acesteia din urmă, prefectul și subprefectul au participat la toate ședințele și au prezentat solicitări proprii. După ce erau discutate în ședințe sub formă de proiecte²⁸, hotărârile în forma finală adoptată erau încredințate spre executare prefectului.

Au fost dezbatute și luate hotărâri în probleme referitoare la aprovizionarea populației cu articolele de strică necesitate: alimente, bunuri de larg consum: zahăr, sare, petrol, bumbac, prelucrarea fructelor, ridicarea „blocării” cerealelor din partea inspectorului militar sovietic, sigilarea cazanelor de fier și rachiul, reglementarea funcționării morilor, organizare și funcționarea spitalului județean, numirea personalului

²⁷ Pe larg, Ștefan I. Pop, *O pagină de istorie. Vieata județului Năsăud de la 13 octombrie 1944 la 13 martie 1945*, Tipografia „Minerva” Bistrița, 1947. Au mai circulat în această perioadă următoarele monede: pengő sovietic, rubla, leul sovietic; apud. Adrian Onofreiu, *Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice (13 octombrie 1944–13 martie 1945)*, în RB, XVI, 2002, doc. 12, p. 365.

²⁸ Consiliul a fost alcătuit din următorii membri care au depus jurământul, urmând să lucreze „cu dreptate și dezinteresați”: dr. Octavian Budușan, dr. Leon Bârsan, Emil Scridon, Grecu Gheorghe, Ioan Popu, Pompei Avram, Gross Avram, Francisc Tamás, Vasile Fleșeriu, Mihai Bilegan, Iuliu Massler și Dumitru Rossola; Adrian Onofreiu, Ioan Baciu, Iosif Redl, *op. cit.*, p. 125.

specializat în serviciile sanitare de la nivelul plaselor și a județului, instituirea muncii de folos obștesc, organizarea serviciului poștal, administrarea averilor absenteiștilor, acordarea brevetelor pentru băuturi spirtoase, exploatarea surplusurilor de parchete din pădurile comunale și particulare, reglementarea funcționării exploatarii miniere de la Rodna, a Administrației fondurilor grănicerești și Comisiei de Opt din cadrul Direcției Silvice Bistrița, Societății „Regna”

Un set de măsuri a vizat aprobarea structurii și numărului de posturi pentru prefectură, angajarea funcționarilor, inclusiv a celor reîntorsi din refugiu, salarizarea lor, preluarea atribuțiilor din legile uzuale cu caracter administrativ și silvic, prin înlocuirea prerogativelor ministrilor de Justiție, Internelor, Domenii și Agricultură. În esență, o activitate concretizată în 11 procese-verbale de ședință (13 octombrie 1944–23 februarie 1945) și orientată spre discutarea și aprobarea unui set de reglementări care apoi, au fost instituționalizate prin ordonanțele prefecturii, la rândul lor, aprobate și ratificate de consiliu²⁹.

Toate eforturile de normalizare a vieții publice s-au desfășurat într-o stare de fapt aparte, în care camuflajul, restricțiile de deplasare, activitatea „timorată” a organelor de asigurare a ordinii și liniștii publice au creat piedici uneori, insurmontabile, autoritățile nou constituite.

La acestea s-a adăugat și nesiguranța viitorului, știrile privind posibila apartenență a teritoriului la Ungaria fiind o constantă a raportelor și notelor informative, atât cele elaborate de legiunea de jandarmi civili cât și de poliție³⁰. De altfel, situația de provizorat alimenta temerile

²⁹ Chiar dacă în unele cazuri, conținutul unora dintre acestea încerca să eludeze dezbaterea în cadrul ședințelor consiliului; vezi pe larg în *Ibidem*, pp. 123–153.

³⁰ Relevant este incidentul din data de 15 martie 1945, când primarul orașului Bistrița, Alexandru Mureșan a fost agresat verbal în biroul Comandantului Militar Sovietic al Garnizoanei Bistrița de către locuitorul Kis Ioan, care i-a cerut socoteală pentru faptul că a vopsit în roșu ruda pavilionului de pe monumentul din fața primăriei – gest motivat ca recunoștință și omagiu bravei armate roșii eliberatoare – și care și-a continuat amenințările, după mărturisirea primarului: „Dacă de pe acea rudă va dispărea, respectiv, voi vopsi, acoperind tricolorul roș alb verde, atunci și eu voi dispărea de pe fața pământului”; Adrian Onofreiu, *Orașul Bistrița....*, doc. 11, p. 365. Attitudinea agresorului era justificată de faptul că era „tălmaciul” comandantului

populației. Raportul Primăriei Bistrița întocmit la data de 19 iulie 1945 consemna faptul că „o dată cu retragerea autorităților maghiare, germanii au părăsit aceste ținuturi, cu intențiunea de a se reîntoarce odată cu armatele germano-maghiare victorioase”³¹.

Pe de altă parte, nu trebuie să ignorăm și o altă realitate a acelor timpuri, la fel de prezentă și apăsătoare. O dată cu intrarea trupelor sovietice în Transilvania, ca de altfel, în întreaga Românie, spiritul orânduirii din Uniunea Sovietică a fost adus și aici. Fie prin propriile acțiuni, fie cu aportul localnicilor, s-a activat – atât cât posibilitățile organizatorice locale au permis – mișcarea comună.

Modalitățile de a accede la pârghiile decizionale au fost variate și nu întotdeauna, similară cu cele din restul țării. Aici, elemente din cadrul grupurilor etnice minoritare, evrei, maghiari, alături de români, au reprezentat forța acestei mișcări. Sub varii forme organizatorice, de la cele ale aşa ziselor organizații de masă, la cele sindicale – separate, muncitorești și ale patronilor, cele stimulate de consecințele războiului – Apărarea Patriotă, Uniunea Patriotă, Comitetele de Luptă pentru Pace, Asociația de Strângere a Legăturilor de Prietenie cu Uniunea Sovietică (ARLUS) – organizații ale femeilor și tineretului, partide ca Frontul Plugarilor, Partidul Național Popular, au activat, alături de nucleul infim al comuniștilor³², în direcția accederii la pârghiile decizionale, toate aceste entități, grupate în Frontul Național Democrat.

militar sovietic în limba română!; în această calitate, solicita prefectului „să asculte plângerile populației fără deosebire de naționalitate și să trimită pe toți recalcitranții la închisoare”; Adrian Onofreiu, Ioan Baciu, Iosif Redl, *op. cit.*, proces-verbal nr. 2/13 decembrie 1944, p. 125.

³¹ La fel au plecat marea majoritate a maghiarilor băştinași – continua raportul – și cei proveniți din vechea Ungarie Trianomică”; Adrian Onofreiu, *Orașul Bistrița...*, doc. 15, p. 369.

³² Dănuț Archiudean, *Ocupația sovietică și instaurarea regimului comunist în județul Năsăud. Evoluția P.C.R. 1945–1947*, în „Anuarul Asociației Profesorilor de Istorie din România – Filiala Bistrița-Năsăud, Bistrița, 3, 2008, pp. 53–63; Adrian Onofreiu, Ioan Sigmirean, *op. cit.*, doc. 306. Abia spre finalul anului 1945 situația arăta că „față de numărul populației din județ de 136.000 locuitori, sunt organizați în partide politice democratice: circa 1.300 membri în Partidul Comunist; 11.000 în Frontul

În numele democratizării județului, au fost înlăturate instituții interbelice s-au creat altele noi sau au fost reactivate cele interbelice, dar controlate strict de elementele vremurilor noi.

Pentru a-și atinge scopurile, au fost utilizate pârghii diverse, în care propaganda a avut un impact deosebit, încă de la instalarea noilor autorități administrative³³.

Au fost preluate și utilizate în acest scop, probleme mai vechi sau mai recente, generate de consecințele războiului mai ales în domeniul economic.

Schimbările majore în regimul proprietății au determinat ca aplicarea noii legi a pământului, reforma agrară, să capete dimensiuni demne de o „revoluție”. În numele dreptății sociale, dar și naționale, propaganda în acest domeniu a justificat și întărit prin puterea actelor administrative – titlurile de proprietate – credința în justitia fenomenului dar mai ales, a celor care-i asigurau aplicarea³⁴. Comitetele create pentru aplicarea legii, de la nivelul localităților, plaselor și a județului au fost pătrunse de momentul istoric pe care-l gestionau, acela de a face dreptate³⁵. Nu avea prea mare importanță – în acele momente de avânt – dacă cei împroprietăriți, aduși de destinul vieții într-un fel de

Plugarilor, 2.600 în Uniunea Populară Maghiară, 300 în Partidul Social-Democrat și 200 în Gruparea Evreilor Democratici”; *Ibidem*, doc. 308, p. 361.

³³ Redăm doar aspectele principale – considerăm noi, atunci de bună credință – din apelul prefectului Ștefan I. Pop, datat 17 decembrie 1944: „munca, cinstea și democrația să pătrundă în sufletele tuturor. Să facem să dispare urmele trecutului și o nouă viață socială să se instaureze pe meleagurile străbune. Cinstea, omenia și voința de muncă să fie deviza zilei. Dorința și credința în realizarea succesului, să străbată sufletele tuturor”; A.N.B-N, fond *Prefectura...*, d. 537/1944, f. 1.

³⁴ Situația în anul 1945: expropriati: 4.544; suprafața totală expropriată: 63.369 jug. 501 stj²; îndreptățiti la împroprietărire: 14.089; suprafața atribuită: 31.520 jug; nr. împroprietări: 11.096; titluri eliberate: 9.244; neeliberate: 8; care nu au primit titluri: 1.854; Adrian Onofreiu, Ioan Sigmirean, *op. cit.*, doc. 281, p. 337.

³⁵ De altfel, însuși imagistica documentului invocat sugera dreptatea pentru cei mulți, care erau atrași în iureșul fenomenului inclusiv prin simbolistica pumnului ridicat de trudititor pământului – țăranișul- alături de cel care urma să-i asigure baza materială – muncitorul – și, în plan secund, intelectualul... idealist!

El Dorado³⁶ – aveau cultul și priceperea muncii pământului, mai ales că majoritatea terenurilor primite ca loturi erau situate în zone fertile, în contrapondere cu cele montane – în general – din arealul cărora proveneau. A contribuit și starea de confort asigurată de faptul că au primit locuințe și, în multe cazuri, inventarul viu sau mort al celor plecați³⁷.

Dar consecințele fenomenului au fost mult mai profunde. Prin dislocarea unor mase importante de populație în hiatusul lăsat prin emigrarea, în principal, a sășilor, acestea au adus cu ele mentalități și obiceiuri specifice locurilor de unde proveneau. Și, nu de puține ori, au fost factor determinant al schimbărilor, prin faptul că din situația defavorizată a locurilor de origine, au acces la un statut nou, mult îmbunătățit, cel puțin din punct de vedere al condițiilor economice de viață.

La fel s-a petrecut fenomenul și în zona demografică. Aici, realitățile etnice de la finalul războiului au schimbat statutul unor grupe de populație. Cele mai traumatizate au fost grupurile etnice ale sășilor și evreilor. Purtând stigmatul „păcatului” nației, în primul caz sau consecințele devastatoare ale deportărilor în lagărele de exterminare, în al doilea, cei reîntorși nu și-au mai aflat niciodată rosturile anterioare războiului, iar declinul lor demografic – și nu numai – s-a prelungit ca un „cântec de lebădă” și, aproape s-a încheiat, în prezent.

O altă trăsătură a perioadei a fost cea rezultată din consecința directă a războiului. Majoritatea localităților au cunoscut, în cadrul famililor, tragedia dispariției celor dragi. Definită în principal de pierderea bărbaților – în general capi de familie, sau în alte cazuri, frați, copii – atât pe câmpul de luptă cât și în prizonierat, de multe ori fără întoarce, cu precădere în est, drama a conturat o categorie aparte, consacrată

³⁶ Vezi conținutul unui astfel de apel, Idem, d. 1.574/1945.

³⁷ Cu toate acestea, procesul a fost unul cu rezultate dihotomice: mare parte a celor împroprietăriți s-au „împămânenit” pe noile loturi, dar au fost și destui care le-au abandonat în anii ce au urmat, creând – involuntar – germanii proprietății socialiste de stat asupra pământului.

instituțional ca Invalidi, Orfani, Văduve de Război (I.O.V.R.)³⁸. Și această categorie a alimentat noile traiecte de dezvoltare clamate de autorități, invocând statutul aparte și nevoia stringentă de a fi împărțită cu un ajutor așteptat, consolare palidă a stării lor de fapt.

S-a adăugat la acest melanj social și categoria celor cu o stare materială mulțumitoare sau, în multe cazuri, confortabilă înainte de război, categorie acum blamată și deposedată de privilegiile avute. Evident, reprezentanții ei au îndurat suferință și au generat – ca reacție oarecum de așteptat – o acțiune susținută împotriva noii ordini în curs de instaurare³⁹.

Problema sașilor, concretizată în atitudinea față de cei reîntorși, a ocupat o parte din dezbatările Consiliului Politic Județean. În numeroase puncte ale ședințelor au fost înscrise dezbateri și pronunțate decizii referitoare la repartizarea caselor absenteiste, discutarea situației celor reîntorși, în ședințele din 11 iulie 1945 – când prefectul a făcut o prezentare generală a situației⁴⁰ și 25 iulie 1945, în care a detaliat măsurile

³⁸ Menționăm fondul documentar cuprinzând informații din primul și al doilea război mondial, în număr de 8.760 dosare, la A.N.B.-N, fond *Invalidi, Orfani, Văduve de Război*, Fond nr. 564, Inv. nr. 608, pentru fostul raion Năsăud și Inv. nr. 805, pentru fostul raion Bistrița.

³⁹ În plasele Bârgău, Sieu și Rodna predomina Partidului Manist (Partidul Național-Tărănesc iar în plasa Năsăud „caracterul politic deosebit, grăniceresc...acest sentiment de superioritate mai predomină și astăzi, în fiecare tăran și mai ales, în elementele mic burgheze”; Adrian Onofreiu, Ioan Sigmirean, *op. cit.*, doc. 336, pp. 377–379. Cu titlu de exemplu pentru acțiunea de împotrivire față de noua ordine socială, vezi Viorel Rus, *Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud (1945–1989)*, Ed. Ioan Cutova, Bistrița, 2005.

⁴⁰ Precizând că „-s-au întors în județ peste 800 de sași din cei ce s-au retras odată cu armatele inamice. Totodată arată că după informații sunt în drum spre casă mai multe mii dintre aceștia și că pentru a nu se produce perturbații de ordin politic, economic și social... face cunoscut consiliului că a luat măsuri prin organele administrative și jandarmi ca toți aceștia să fie puși sub paza jandarmeriei identificați și plasați în alte comune decât cele de origine, utilizăți la munci fie particulare fie de interes obștesc contra plata în bani sau natură; apud. Adrian Onofreiu, *Problema sașilor în dezbatările Consiliului Politic al județului Năsăud (1945–1947). Mărturii documentare*, în *Sașii ardeleni între statonie și dezradăcinare*, editori, Cornelius Gaiu, Valentin Orga, Ed. Accent, Cluj-Napoca, 2006, pp. 357–358.

luate „față de sași reîntorși și rapoartele ce le-au făcut Ministerului de resort în vederea internării lor în altă parte a țării”⁴¹.

Alte probleme s-au referit la acordarea cetățeniei pentru cei reîntorși, plasarea lor pentru muncă în folosul familiilor împroprietărite – sub formula „utilizarea familiei sasului... la gospodăria sa” – acordarea permisiunii pentru deplasarea în localitățile de origine în vederea îngrijirii celor rămași acasă, toate, cu influență asupra situației, deoarece „au adus o îngreunare din punct de vedere alimentar și în aplicarea reformei agrare”⁴².

Peste toate formele instituționalizate menționate a acționat cu o metodologie bine gândită și aplicată din partea învingătorilor⁴³, constrângerea îndeplinirii prevederilor din cadrul Convenției de Armistițiu. Pentru a operaționaliza această activitate au fost create instituții speciale, Comisariatul General pentru Executarea Armistițiului⁴⁴, Administrația livrărilor pentru plata reparațiilor de război⁴⁵, Oficiului Județean al Bunurilor Inamice⁴⁶ și Biroului Județean al Armistițiului⁴⁷. Și până la crearea lor, ca și după aceea, documentele abundă în consemnări ale fenomenului.

Modalitățile de realizare au fost dintre cele mai complexe, începând cu întocmirea situațiilor statistice cerute de sovietici⁴⁸, la consemnarea minuțioasă, în intervalul temporal a 10 zile a executării obligațiilor impuse⁴⁹, raportări lunare⁵⁰ sau date statistice generale, întocmite la anumite intervale de timp și înaintate Ministerului Afacerilor

⁴¹ Ibidem, p. 358.

⁴² Ibidem, p. 361. Dezbaterile asupra acestei probleme au continuat și în anii 1946–1947, până la încheierea Tratatului de Pace de la Paris.

⁴³ Reprezentanți în România doar prin Înaltul Comandament Aliat (sovietic); preambul, în *Convenția de Armistițiu...*, p. 1 și în continuare, peste tot unde era invocat.

⁴⁴ A.N.B-N, fond *Prefectura...*, d. 11.765/1945.

⁴⁵ Legea 401/1945, în „M.O.” nr. 116/25 mai 1945.

⁴⁶ A.N.B-N, fond *Prefectura....*, d. 11.031/1945.

⁴⁷ Idem, d. 11.649/1945; d. 11.748/1945.

⁴⁸ Idem, d. 8.805/1945; d. 10.718/1945; d. 10.847/1945.

⁴⁹ Idem, d.14.247/1945.

⁵⁰ Idem, d. 10.772–10.774/1945; d. 10.957–10/960/1945.

Interne⁵¹. Au fost colectate și livrate animale (vaci, cai), furaje, fructe, mobile, harnășamente, instalații industriale (cu precădere de la fabricile Societății „Regna”), produse alimentare (grâu, porumb, ovăz), iar pentru neîndeplinirea lor, au fost stabilite sancțiuni, publicate în „Buletinului Oficial” al județului⁵².

În același timp, populația a fost supusă și vexațiunilor din partea armatei sovietice sau a reprezentanților ei, care au comis nenumărate abuzuri legate de tranzitarea efectivă a teritoriului județului, asigurarea aprovisionării și subzistenței trupelor, repararea cazărmilor destinate acestora, însușirii pe nedrept a unor bunuri, alocații de hrană pentru cei care se reîntorceau din Germania în Uniunea Sovietică, plata chiriilor și a reparațiilor pentru clădirile ocupate de armata sovietică, plata cheltuielilor pentru repatrierea cetătenilor sovietici⁵³, abuzuri în aplicarea armistițiului.

Cu titlu de exemplu menționăm faptul că în ședința consiliului județean din data de 28 ianuarie 1945, prefectul Ștefan I. Pop a prezentat solicitarea ordinului Comandamentului Militar Sovietic „prin care se cere județului nostru a contribui cu cca. 520 vagoane de cereale (grâu, porumb, ovăz, orz) pentru alimentarea Armatei Roșii eliberatoare”.

Decizia s-a concretizat în inventarierea în timp de 3 zile a întregului stoc de cereale din județ, repartizarea și colectarea cerealelor pe centre iar cu operațiunea de colectare a fost desemnat Bicsak Béla, funcționar la cooperativa „Futura” din Bistrița⁵⁴. În același registru s-a încadrat și cererea Comandamentului Superior Sovietic al Ardealului

⁵¹ Idem, d. 11.109/1945.

⁵² Idem, d. 12/175/1945.

⁵³ Problemă căreia i s-a căutat o soluție inedită. În ședința consiliului județean din 2 februarie 1945, la repetatele solicitări ale comandamentelor sovietice locale, instituția a decis ca să delege pe prefectul județului „a lua contact cu cetătenii bogăți ai județului și de a duce tratative cu ei ca să contribuie benevol cu bani, sau haine bune dacă au, din care să se facă față acestei necesități și să se cumpere haine pentru cetătenii sovietici din județ ce trebuie să se reîntoarcă în patrie”; Adrian Onofreiu, Ioan Baciu, Iosif Redl, *op. cit.*, p. 144.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 142–143.

de Nord de a i se pune la dispoziție 30 de porci cu peste 150 kg greutate, solicitare refuzată, motivată „din lipsă de porci de o aşa greutate în județul nostru, mai ales acum după sărbători, când porcii grași au fost tăiați”⁵⁵.

Evident, doar o parte a tuturor acestor spolieri a îmbrăcat și forma legală a încheierii unor documente, marea lor majoritate realizându-se fără a se mai întocmi asemenea acte, fiind arhisuficientă invocarea Convenției de Armistițiu și statutul impus prin aceasta României.

În concluzie, se impune faptul că obligațiile impuse și executate în cadrul acestui proces au contribuit la agravarea situației economice a locuitorilor județului, și aşa apăsați de multiplele probleme cauzate în cei patru ani ai conflictului. La acestea s-au adăugat cele determinante de realitățile imediate, rezultând astfel un melanș definit în principal de eforturile pentru satisfacerea obligațiilor economice generate de factori externi, alături de asigurarea necesităților primordiale existenței celor de acasă⁵⁶.

Poate de aceea, eforturile celor de aici s-au concentrat și spre reluarea legăturilor cu autoritățile centrale de la București. O delegație condusă de prefect a efectuat, la începutul lunii ianuarie 1945, o vizită la București, solicitând în principal, sprijin pentru realizarea fără întârziere a dorinței de a veni autorități românești în toate județele Ardealului de Nord dezrobit, motivat de faptul că „frântura de neam românesc dezlipită samavolnic prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, dorește și se vrea complet și integral realipită la matcă, dorește

⁵⁵ *Ibidem*, p. 144. Vezi situația animalelor din gospodăriile județului la Adrian Onofreiu, Ioan Sigmirean, *op. cit.*, doc. 257, pp. 321–324 și cea generală agricolă, *Ibidem*, doc. 271, pp. 331–332.

⁵⁶ Semnificativă a fost execuția bugetară în intervalul de timp 1 noiembrie 1944–31 martie 1945, prezentată în ședință din 23 februarie 1945: venituri, 3.656.023 pengö; cheltuieli, 5.261.523 pengö, cu un deficit bugetar de 1.605.023 pengö, reprezentând o depășire cu aprox. 44% a veniturilor, adică un deficit uriaș! *Ibidem*, p. 150. La fel, decizia referitoare la blocarea mărfurilor și alimentelor de primă necesitate din județ și „să se facă export numai pe bază de schimb cu alte mărfuri din alte județe, care nu se află la noi”; *Ibidem*.

să fie reintegrată la viața națională a țării; rugăm și dorim fierbinte trimiterea autorităților românești în Ardealul de Nord”⁵⁷.

Totodată, delegația urma să clameze pentru sine recunoașterea înfăptuirilor de acasă, solicitând demiterea celor numiți de guvern în octombrie 1944 și care nu au ajuns în teritoriul județului, dar încasau sume necuvenite, fără să presteze efectiv munca pentru posturile ce le dețin, aceasta, și din punct de vedere moral și material, pentru cei ce dețineau posturile la nivelul județului și care lucrau în condiții excepționale⁵⁸.

Urmare a încheierii Convenției de Armistițiu între Națiunile Unite și Ungaria, la sfârșitul lunii ianuarie 1945, guvernul român a solicitat oficial, la data de 8 martie 1945, reinstaurare administrației românești în Transilvania de Nord; cererea a fost acceptată de autoritățile sovietice o zi mai târziu, iar festivitățile pentru reinstaurarea administrației românești – sub formula din epocă, „realipire” – au avut loc la Cluj, în 13 martie 1945⁵⁹. La 30 martie 1945 a avut loc conferința prefectilor din județele revenite la România, iar prin Legea nr. 260/3 aprilie 1945, legislația română s-a extins asupra întregului teritoriu al Transilvaniei de Nord⁶⁰.

⁵⁷ Adrian Onofreiu, *Factori de influență...*, p. 407.

⁵⁸ Decizia a fost luată după prezentarea rezultatelor vizitei delegației condusă de prefect la București, în ședința consiliului județean din data de 19 ianuarie 1945; Adrian Onofreiu, Ioan Baciu, Iosif Redl, *op. cit.*, p. 137.

⁵⁹ Programul în A.N.B-N, fond *Prefectura...*, d. 2.738/1945. La interval de un an, în mai 1946 Lucrețiu Pătrâșcanu a făcut o vizită în orașe din nordul Transilvaniei (Satu-Mare, Baia-Mare, Sighet) și în popasul la Cluj (28 mai) a susținut „o conferință stil Titulescu, răspuns guvernului de la Budapesta, cu titlul *Nimeni nu are dreptul să pună în discuție granile noastre*”, socotită ca „o lectie de istorie a unității politice naționale și program al revenirii Transilvaniei totale la România”; apud. Teodor Tanco, *Sfinți și securiști, ediția a II-a inedită*, Ed. Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2015, p. 177.

⁶⁰ La art. 1 se prevedea că „legislația României, de orice natură, cu excepțiile rămase în vigoare în Transilvania, se extinde pe tot teritoriul Transilvaniei eliberate de sub ocupația ungara impusă prin dictatul de la Viena, din 30 August 1940”, în „M.O” nr. 78/4 aprilie 1945.

Ca efect al acestor reglementări a fost ordinul circular al prefecturii județului Năsăud din 28 mai 1945, prin care „cu data anexării (exprimare tributară limbajului din epocă, s.n.) Ardealului de Nord la patria mamă, toate ordonanțele Prefecturii, date în epoca de tranziție de la 13 octombrie 1944 și până la 9 martie 1945, sunt abrogate, intrând în vigoare legile românești”⁶¹.

S-a pus capăt astfel unei perioade aparte în evoluția județului Năsăud. Influentată în principal de consecințele conflagrației mondiale, aceasta s-a definit ca una cu un pronunțat caracter specific, definit în principal, de *autonomia locală*, în raport cu autoritățile centrale și cele militare care au reprezentat Puterilor Aliate.

A fost posibil acest fenomen datorită implicării/acțiunii oamenilor locului, care au căutat și aplicat soluții inedite atât în raporturile cu reprezentanții învincătorilor/sovieticii cât și în gestionarea multiplelor probleme care își reclamau soluționarea, în beneficiul pozitiv al evoluției viitoare.

⁶¹ A.N.B-N, fond *Prefectura...*, d. 6.895/1945. Vezi și perioada de referință la Adrian Onofreiu, Ana Maria Băndean, *Prefecții județului Năsăud (1919–1950; 1990–2014. Ipostaze, imagini, mărturii)*, Ed. Charmides, Bistrița, 2014, pp. 104–113.

Organizația „Haiducii lui Avram Iancu – Divizia Sumanele Negre” – începutul rezistenței politice antisovietice și anticomuniste în județul Năsăud*

VIOREL RUS**

Nici nu trecuse bine peste județul Bistrița-Năsăud puhoiul armelor sovietice când, în Năsăud, în iarna anilor 1944–1945, în casa profesorului **Marius Pop**, lua ființă prima organizație antisovietică și anticomunistă din Ardeal, printre primele din țară de după război.

Întemeietorii organizației erau *căpitânul Gavrilă Olteanu și locotenentii Dumitru Șteanță și Nicolae Paleacu, conducătorii Batalionului de Voluntari Români „Iuliu Maniu”*, cu sediul la Brașov, unitate militară care actionase legal în Ținutul Secuiesc pentru a sprijini armatele sovietice și românești pentru eliberarea Transilvaniei ocupate de unguri în urma Dictatului de la Viena și instaurarea administrației române.

Într-o scrisoare, datată 11 august 1945, adresată lui Iuliu Maniu¹, Gavrilă Olteanu arăta că activitatea batalionului pe care l-a condus s-a materializat în acțiuni precum:

- ciocniri armate cu grupări de secui înarmați care au fost dezarmați confiscându-le 30–40 de mii arme, direct, sau din depozite de armament și muniții;

* Studiu revăzut și adăugit publicat mai întâi în volumul *Rezistența anticomunistă în județul Bistrița-Năsăud (1945–1990)*, Ed. Ioan Cutova, Bistrița, 2005, pp. 34–43.

** Viorel Rus, Profesor pensionat, Bistrița.

¹ Scrisoarea lui Gavrilă Olteanu adresată lui Iuliu Maniu la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, „Începuturile mișcării de rezistență în România”, București, Colecția Documente, vol. I – 1 aprilie 1945–31 mai 1946, pp. 54–57.

- returnarea către proprietari a animalelor confiscate de secui după 23 august 1944 din comune ale ținutului precum Tarcău, Tașca, Bicaz , etc.;
- sprijinirea refacerii legăturilor CFR și Telefonice;
- ajutorarea jandarmeriei, poliției și armatei sovietice pentru re-stabilirea ordinii, pentru a face față atacurilor partizanilor unguri și jafurilor acestora și pentru instalarea autorităților administrative românești;
- cercetarea și descoperirea crimelor săvârșite în anii ocupației hortiste asupra românilor de către extremiști unguri și autorități.

În scrisoare erau menționate exemple de crime monstruoase² pentru care criminalii nu fuseseră identificați și pedeptași:

- strangularea a doi ciobani români de 18 și 19 ani;
- tăierea în bucăți a doi români în Covasna;
- omorârea în satul Aita Seacă a unui ofițer român și a ordonanței acestuia de către frații Nagy,
- omorârea unui soldat român cu hărlețul și expunerea trupului acestuia în piață având un țăruș însipit în burtă cu o tablă pe care scria „Budos Olah”, „Ygy Kell akimenek maghiar Fold Kell”;
- omorârea pădurarului din Ditrău cu cuțitele și fotografarea trupului acestuia;
- aruncarea de vii într-o groapă cu sodă și var nestins la Coșna a românilor prinși că treceau ilegal granița.

Descoperind aceste crime și multe altele săvârșite împotriva românilor în timpul ocupației hortiste, Gavrilă Olteanu a ordonat executarea criminalilor prinși în loc să-i trimîtă spre cercetare și condamnare instanțelor de judecată, motivând atitudinea sa prin faptul că acestea erau atât de îngrozitoare și zguduitoare de nervi, încât orice Episcop, ori Președinte al Curții de Casătie, sau orice alt comandant de batalion în care bate o inimă de român nu făcea altfel decât el³.

² Crime au fost săvârșite de către hortiști și în județul nostru. Despre cei 24 de români uciși prin împușcare ori prin schinguire, la Viorel Rus, *op. cit.* pp. 154–155.

³ Vezi Scrisoarea lui Gavrilă Olteanu adresată lui Iuliu Maniu, în *op. cit.*, p. 55.

Reclamați de către unguri noilor autorități pentru executarea unor criminali secui fără deferirea acestora justiției, de frica arestării, căpitanul și locotenentii săi se ascunseseră în Năsăud găsind găzduire la profesorul *Marius Pop și învățătorul Iuliu Oprea*, în baza unei scrisori de recomandare a magistratului militar *Clement Ianul*.

După cum îi scria lui Iuliu Maniu, Gavrilă Olteanu era lămurit de mult timp cu privire la obiectivele sovieticilor și ale slugilor lor, comuniștii, așa încât, în semnul lașițății de atunci a neamului românesc de a aștepta cu nepăsare să cadă pradă comunismului și văzând că în țară, de frică, nu se lucra la o luptă pe față, ci în clandestin, verbal, ceea ce nu dădea speranțe de salvare, a decis ca restul vieții să-l jertfească pentru deșteptarea neamului la luptă anticomunistă. În plus, cu un extraordinar spirit vizionar arăta: „[...] *Bogații și cei care au făcut averi din politică nu ne ajută, ei așteaptă o minune a la Maglavit, ca lor să le rămână averile apoi, să vină iar sezonul de a ocupa înalte fotoli, fără riscul vieții lor și să le rămână și banii. Nu-și dau seama că năruiești în ghearele comunismului pierd nu numai banii și avereia, dar și viața*”⁴.

În acest spirit, încă în perioada cât a trăit ascuns la Năsăud, Olteanu a hotărât înființarea unei organizații anticomuniste pe care în amintirea luptei naționale a românilor condusă în anul 1848 de crăișorul munților, a numit-o „Haiducii lui Avram Iancu” (prescurtat H.A.I.), iar ca elogiu adus vitejiei grănicerilor năsăudenii, brațul înarmat al organizației l-a denumit „Divizia Sumanele Negre”⁵.

Obiectivele organizației au fost publicate în primul manifest al ei intitulat *Apel către Țară*, tipărit în mai 1945 la Năsăud de către elevul *Caius Bulea* de la Liceul „George Coșbuc”, în tipografia rudimentară a unei mici librării din oraș, în mii de exemplare ascunse timp de o săptămână în infirmeria liceului iar pentru tipărire și difuzare contribuise profesorul Marius Pop cu 14.000 de pengo⁶.

⁴ *Ibidem, p. 57.*

⁵ Numele diviziei, „Sumanele Negre”, a fost folosit mai târziu în vorbirea curentă și în unele documente oficiale comuniste, pentru a denumi generic organizația.

⁶ Informații primite de la *Caius Bulea*. Acesta era pomenit în actele de cercetare penală a activității organizației sub numele *Canis Berlea*, declarat necunoscut și avea să

În conținutul apelului, după ce se arăta că străini de neam și trădători de țară au aruncat România în ghearele iudeo-bolșevismului distrugător de neam și de credință, se anunța constituirea organizației *H.A.I.* și se lansa chemarea pentru toți români cinstiți și cu frica lui Dumnezeu, ca grupați în jurul tricolorului, crucii și a M.S. Regele Mihai să salveze țara de la dezastru și pieire instaurând o democrație adevărată și curat românească. Se denunța apoi ceea ce se numea hidra bolșevică din România, reprezentată de *Ana Pauker* numită călăul neamului românesc, și acoliții ei miniștri *Lucrețiu Pătrășcanu*, *Teohari Georgescu*, *Gheorghiu-Dej*, prof. *Constantinescu Iași* și alții și prim-ministrul *Petru Groza*, toți fără Dumnezeu și vânduți altor neamuri, dușmani seculari ai românilor, apelul încheiindu-se cu jurământul de luptă până la ultima picătură de sânge, pentru „*CRUCE, NEAM ȘI REGE*”⁷.

Răspândirea acestui manifest, urmat de numeroase altele, acțiunile practice de alcătuire a unor planuri de luptă și organizare a diviziei armate „*Sumanele Negre*” ce urmău să devină operative în momentul începerii conflictului armat între anglo-americani și sovietici, crearea de depozite de alimente și muniții în munți, după ce centrul organizației s-a mutat din motive de siguranță în zona Vatra Dornei, au constituit principalele preocupări ale organizației.

În cursul anului 1945 și în prima jumătate a anului 1946, conducătorii organizației au luat legătura cu alte organizații ce se constituiseră în țară precum „*Grupul Înarmat Sinaia*” sau „*Graiul Sângelui*”, cu înalte personalități din cercul palatului precum generalul **Aurel Aldea** și amiralul **Horia Măcelaru**, din sănul Partidului Național Țărănesc cu **Dr. Ilie Lazăr** și **Emil Boșca-Mălin**, originar din Maieru, șeful presei și propagandei partidului, din rândul Partidului Național Liberal cu **Radu Vâlsănescu** secretarul personal al lui **Brătianu** și cu **Mihai Fărcășanu** șeful tineretului liberal, în vederea obținerii de ajutor,

fie arestat și închis timp de 2 ani și 6 luni abia mai târziu, în anul 1949, în lotul elevilor din Năsăud înscrîși în organizațiile „Frățiile de Cruce”.

⁷ Redăm integral manifestul *Apelul către țară* ca anexă a prezentului material.

notorietate și pentru aderare la **Mișcarea Națională de Rezistență Anticomunistă (M.N.R.)** – organizația care cuprindea personalități și forțe politice din întreaga țară conștiente de dezastrul pe care îl aducea stăpânirea sovietică și guvernarea comunistă.

La începutul lunii mai 1946, strămutați de frica arestării în Coșna Bucovina, unde lui Olteanu i s-au procurat acte false ca brigadier silvic cu numele Ion Mureșan, conducătorii **H.A.I.** au fost vizitați de locotenentul **Hamilton** trimis special al președintelui american cu misiunea de a cunoaște și încuraja mișcările de rezistență antisovietică și anti-comunistă din sud-estul Europei.

Stim ce le-a spus ofițerul american atunci când s-a întâlnit cu ei în casa avocatului **Octavian Fedorciuc**, șeful P.N.T. din Vatra Dornei. Le-a spus că războiul împotriva sovietilor va izbucni în anul 1947 sau 1948 și va avea două faze. În prima fază trupele anglo-americane urmau să-i lase pe sovietici să cucerească mare parte din Europa, inclusiv zone ocupate de ei. Abia în a doua fază a luptelor, armatele sovietice urmau să fie înfrânte și alungate peste Nistru, că în SUA erau pregătite deja materialele necesare susținerii pe calea aerului a mișcărilor de rezistență din țările ocupate de sovietici, care trebuiau să intre în acțiune în faza a doua a contraofensivei anglo-americane, pentru a tăia calea retragerii sovietilor, provocându-le mari pierderi. Le-a cerut conducătorilor **H.A.I.** planurile și schițele pe care le alcătuiseră și le-a promis 3 stații de emisie-recepție pentru comunicații, urmând să țină legătura prin translatorul **Teodor Manicatide**⁸.

Înțelegem acum mai bine pe ce s-au bazat părinții, bunicii și străbunicii noștri, care au așteptat plini de speranță până prin anii '60 ai secolului trecut venirea americanilor, ca unică soluție salvatoare față de depoziarea de glia străbună, opresiunea și nedreptatea la care au fost supuși.

⁸ Vezi, *Începuturile mișcării de rezistență în România*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului București, vol. I – 1 aprilie 1945 – 31 mai 1946, p. 194.

Înțelegem dimensiunea impactului pe care activitatea organizației **H.A.I. – Divizia Sumeanele Negre** l-a avut în rândul locuitorilor județului nostru, fapt atestat și de numărul de 15 oameni din județ din totalul de 90 de oameni arestați, cercetați și condamnați din întreaga țară în primul mare proces politic de după război, cel al **Mișcării Naționale de Rezistență (M.R.N.)**, desfășurat între 11–18 noiembrie 1946 la Curtea Militară de Casare și Justiție din București.

Țara era sub ocupație sovietică, iar guvernul dr. Petru Groza era dominat de comuniști. În preajma alegerilor parlamentare din 19 noiembrie 1946 s-a dorit arestarea unor lideri politici, militari și ai societății civile pentru influențarea opiniei publice în defavoarea forțelor naționale și democratice organizându-se acest simulacru de proces în care acțiunile organizațiilor din componența **M.R.N.** au fost prezentate fals afirmându-se că acestea: „... aveau ca scopuri comune zdruncinarea unității statului, pregătirea războiului civil în țară, că au întocmit planuri amanunțite de acțiune în vederea răsturnării regimului democratic, că erau ațâțătoare împotriva Rusiei, împotriva naționalităților conlocuitoare și pentru reînceperea prigoanei cu caracter rasial”⁹.

Iată cum a fost descrisă în cadrul procesului constituirea, obiectivele și activitatea organizației **H.A.I. – Sumeanele Negre**: „Organizația Haiducii lui Avram Iancu a luat ființă din batalioanele de voluntari Iuliu Maniu, șeful ei fiind Gavrilă Olteanu, comandant al unuia asemenea batalion.

În anul 1945, la scurt timp de la formarea acestei organizații subversive, s-a creat o subdiviziune cu denumirea „Sumeanele Negre” pentru a duce în eroare populația în acea regiune, în amintirea căreia există și astăzi acțiunea „cătanelor negre”. Așa cum se va vedea din examinarea activității fiecărui inculpat în parte, rezultă că această organizație secretă urmărea răsturnarea prin violență a ordinei publice

⁹ Extrase din ședință publică a Curții Militare de Casare și Justiție din 18 noiembrie 1946, la dr. Cornel Pop, *Iadul Comunist – Amintiri și Destăinuiri*, Ed. Signata, Timișoara, p. 162.

*existente în stat printr-o activitate antidemocratică, rasistă, șovină și antisovietică. Tehnica întrebuiențată de membrii organizației va demonstra caracterul subversiv și scopurile urmărite cu o deosebită perseverență*¹⁰.

Dintre oamenii din județ care au avut legături cu organizația **H.A.I. – Sumanele Negre**, sprijinindu-i activitatea, au fost cercetați mai întâi fruntașii țărăniști ai vremurilor de atunci, frații **Marius** și **Cornel Pop**.

Așa cum am arătat, profesorul **Marius Pop** a găzdui trei luni în casa lui din Năsăud pe căpitanul Olteanu, timp în care s-a constituit organizația și a finanțat tipărirearea și difuzarea manifestului intitulat „Apel către Țară”. În proces, în sarcina lui au fost puse și alte fapte, între care statutul său de om de legătură cu Bucureștiul și corespondența pe care o purta cu **Gavrilă Olteanu** prin curierul **Dumitru Crăciun** din Coșna/Vatra Dornei.

A fost arestat doar la 15 octombrie 1946, încrucișând între 30 mai și 15 octombrie se ascunsese în podul casei sale din Năsăud. S-a bănuit că ar fi fost trădat de propria soție. Acuzat pentru crimă de participare la complot pentru distrugerea unității statului și condamnat la 5 ani muncă silnică, 5 ani detenție riguroasă, 5 ani degradare civică și 50.000 lei cheltuieli de judecată, a executat 10 ani de închisoare la Pitești, Jilava, Văcărești, Brașov și Aiud și muncă silnică la Canal în coloniile Midia, Km. 31 și Galeș, precum și la Onești.

Avocatul **dr. Cornel Pop**, pe atunci șeful organizației județene de tineret a Partidului Național Țărănesc, a fost acuzat că a întâlnit pe **Gavrilă Olteanu**, conducătorul organizației **H.A.I.** încă în ianuarie 1945 în casa fratelui său **Marius**, întreținând relații de prietenie cu el și deci cunoștea activitatea organizației, ceea ce era adevarat.

Olteanu le fusese fraților Pop chiar oaspețe câteva zile în casa lor părintească din Poiana Ilvei, unde participase împreună cu aceștia la o vânătoare, atunci când însoțit de **Dumitru Crăciun** s-a întrebat spre noul său sediu din satul Coșna de lângă Vatra Dornei iar frații Pop îl

¹⁰ Ibidem, p. 163.

vizitaseră în septembrie 1945 la Coșna, participând la o partidă de vânătoare de cerbi¹¹.

Cornel Pop a mai fost acuzat pentru faptul că a primit în casa lui din Bistrița pe Hamilton și Manicatide, le-a recomandat acestora pe avocatul Fedorciuc din Vatra Dornei ca om de legătură care le putea aranja întâlnirea cu conducătorii organizației H.A.I. și pentru că a primit în biroul său pe Șteanță, care i-a dat un manifest intitulat „Viața Românească”, finanțând în același timp organizația cu 40.000 lei. Acuzat ca și fratele său de crimă de participare la complot pentru distrugerea unității statului a fost condamnat la 5 ani muncă silnică, 5 ani detenție riguroasă, 5 ani degradare civică și 50.000 lei cheltuieli de judecată.

A executat 10 ani de închisoare și muncă silnică între anii 1946–1956 în penitenciarele Pitești, Jilava, Văcărești, Brașov, Aiud, precum și în coloniile de muncă Midia, Km. 31 și Galeș la Canal și Onești în Moldova, după care, în baza unui act administrativ, a avut domiciliu obligatoriu la Bumbăcari/Galați.

După eliberare s-a stabilit în Timișoara împreună cu a doua soție, unde a trăit până în anul 2007, cu excepția lunilor de vară pe care le petreceea în casa părintească din Poiana Ilvei. Avea venerabila vîrstă de 95 de ani.

Juristul și jurnalistul Emil Boșca-Mălin, în acea vreme șeful presei și propagandei, membru al Biroului Executiv al Partidului, a fost omul cu cea mai înaltă poziție în P.N.Ț.-Maniu, născut și crescut în Maieru, inculpat și condamnat în procesul H.A.I. – Divizia Sumanele Negre.

Emil Boșca-Mălin avea să numească mai târziu implicarea și legăturile sale cu organizația H.A.I. o înscenare reușită organizată de siguranță prin Șteanță și inginerul Șuteu pentru a fi declarat dușman al ordinii de stat. Cert este că promise de la cei doi manifeste și planuri de luptă ale organizației, probabil la recomandarea lui Iuliu Maniu, care deținând în iulie 1945 funcții oficiale în stat refuzase să discute

¹¹ Dr. Cornel Pop, *op. cit.*, pp. 57–61.

cu reprezentanții organizației **H.A.I.** Boșca-Mălin promisese de asemenea sprijin pentru editarea de către organizație a publicației „**Viața Românească**” și recomandase organizația misiunii americane din București¹². În mai 1946 siguranța a încercat să-l aresteze, dar nu a reușit, întrucât deși era dimineața devreme nu se găsea acasă. S-a făcut percheziția locuinței lui Boșca-Mălin din București și au fost găsite documentele primite de la **Şteanță și Şuteu**, care au constituit principalele probe în baza cărora a fost judecat în lipsă în procesul **M.R.N.**

Acuzația ce i-a fost adusă a fost aceea de „complot pentru distrugerea unității statului,” iar prin sentința nr. 2/1946 a Tribunalului Suprem – Colegiul Militar București a fost condamnat la muncă silnică pe viață.

După condamnare a trăit timp de șase ani sub nume fals, posedând un buletin de identitate procurat de către cunstatul său **Damaschin Scridonesi** cu ajutorul notarului din Maieru, lucrând ca șef de echipă în construcții, noaptea ascunzându-se într-o sobă de teracotă¹³. În cei șase ani ai vieții lui **Boșca-Mălin** în clandestinitate, provocările și înscenările făcute de securitate familiei sale s-au ținut lanț. Portarul blocului a găsit pusă la ușa apartamentului său o armă, în nisipul unde i se jucau copiii au fost găsite revoleri, în subsolul unde își ținea cărti și manuscrise se făceau dese percheziții, iar telefonul suna noaptea adresându-i-se soției înjurături și amenințări pentru ea, copii, soț și multe altele¹⁴.

În noaptea de 10 iunie 1952, **Emil Boșca-Mălin** a fost arestat din ascunzătoarea sa și dus în beciurile Ministerului de Interne, unde avea să fie torturat și închis luni și ani de zile, în majoritatea timpului, singur într-o celulă. Cum de s-a știut unde se găsea în momentul arestării nu s-a aflat niciodată.

După un timp auzea voci ce spuneau propoziții și fraze, auzea dialoguri, plânsete, duioșii. Se ruga și avea senzația că prin el se roagă

¹² Emil Boșca-Mălin, *Telepatie și hipnoză în închisorile comuniste*, Ed. Glasul Bucovinei, Iași, 1995, p. 49.

¹³ Dr. Lazăr Ureche, *Introducere*, la Emil Boșca-Mălin, op. cit., p. 16.

¹⁴ Emil Boșca-Mălin, *op. cit.*, p. 50.

alții. A fost declarat bolnav psihic și internat două luni la Spitalul Central între nebuni, a avut o perioadă de internare în Spitalul Văcărești pentru o operație la un picior iar apoi a fost mutat prin multe dintre închisorile comuniste existente atunci în România: Lugoj, Aiud, Gherla, Galați, Botoșani, Râmnicu-Sărat și Jilava.

A fost eliberat în anul 1964 în baza Decretului 411 al Consiliului de Stat al R.P.R., când au fost grătați și eliberați din închisori toți detinuții politici, stabilindu-i-se domiciliul în București la adresa avută când fusese arestat în anul 1952.

Nu mai avea familie încrât soția divorțase de el iar copiii nu aveau cum să îl recunoască deoarece fuseseră mici când a fost arestat. Îi mai rămăsesese Maieru cu rudele apropiate și locurile copilăriei, unde în urma dorinței sale exprese a și fost înmormântat mai târziu, după ce a murit în București la 1 decembrie 1976, în vîrstă de 63 de ani.

Numeroase alte persoane fără funcții politice deosebite în opoziția democratică și fără implicare importantă în activitatea organizației au fost cercetate, arestate și unele chiar condamnate în procesul M.N.R. iar apoi arestate și condamnate din nou în baza unor înscenări, de parcă nu ar fi fost pedepsite destul prima dată.

Inginerul silvic **Iulian Bichigean**, din Năsăud, spre exemplu, l-a cunoscut pe **Dumitru Șteanță** la Năsăud încă pe când era student, acesta vizitându-l o singură dată la căminul unde era cazat în Cluj. Apoi l-a revăzut la Vatra Dornei, unde fusese repartizat începând cu data de 20 septembrie 1945 ca subinginer la Ocolul Silvic, stând în anturajul lui și al lui **Paliacu** la diferite petreceri organizate de către aceștia¹⁵. A fost arestat la 10 iulie 1946, acuzat că a cunoscut activitatea organizației H.A.I dar nu a denunțat-o și condamnat la 1 an și 6 luni închisoare, rămânând în detenție până la 11 ianuarie 1948. Arestat din nou la 12 aprilie 1949 pe când era în comuna Eremitul județul Mureș și ținut în pușcărie până la 16 octombrie 1949, inginerului **Iulian**

¹⁵ Procesul Mișcării Naționale de Rezistență, la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Arhivele Totalitarismului, Anul III, Nr. 4/1995, p. 91.

Bichigean i s-a înscenat un nou proces penal, ce s-a judecat abia la 15 iunie 1950 la Tribunalul Militar Cluj.

A fost condamnat la 6 luni închisoare care acopereau detenția sa fără lege, fiind acuzat de instigare publică și injurie rasială în timpul detenției la Penitenciarul din Târgu Mureș. S-a reținut în sarcina sa fapta nedovedită că „[...] a încurajat pe o deținută politică spunându-i că în curând se va schimba regimul și ei vor fi din nou liberi iar atunci se vor răzbuna împușcându-i pe comuniști și că într-o ceartă cu doi deținuți unguri a spus că jidanii sunt exploataitori și conduc statul și că dacă Hitler și regimul trecut îi dădeau puterea el i-ar fi omorât pe evrei și pe unguri”¹⁶.

Marius Iacobescu a fost arestat, judecat și condamnat sub acuzația că ar fi fost omul de legătură al organizației **H.A.I.** în Bistrița la care se prezenta trimișii generalului **Aldea** când vroiau să ia legătura cu conducătorii de la Coșna. La fel au stat lucrurile cu **Valeriu Slăvoacă** din Ilva Mare considerat colportor de manifeste.

Interesant este faptul că în timpul activității **H.A.I.** au fost răspândite manifeste în mai multe localități din județ, precum Bistrița, Năsăud, Rodna, Dumbrăvița și în țară. Despre o posibilă rețea de răspândire a manifestelor avea informații prin ascultarea telefoanelor și filiera proprie de informatori și N.K.V.D.-ul căpitanului Saburov.

Presupusa rețea care a răspândit manifeste alcătuittă din elevi ai liceului din Năsăud ca **Liviu Puica** din Mocod, **Silviu Sohorca** din Sângeorz Băi, **Silvia Cotu** și **Valentin Nicolae** din Șanț și **Lucian Mihalca** din Rebreșoara, telefonista **Silvia Pașca** din Năsăud și **Gherasim Domide** din Rodna a fost urmărită și cercetată inclusiv prin reținerea membrilor ei câteva zile și nopți în beciul legiunii de jandarmi, dar nu s-a dorit ori nu s-a putut descoperi nimic¹⁷.

¹⁶ Arhiva M.Ap.N. – U.M. 02405 Pitești, Fondul T.M. Cluj, dosar 901–1250, *sentința nr. 962/1950*, pp. 2–3.

¹⁷ *Începuturile mișcării de rezistență în România*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului București, vol. I – 1 aprilie 1945 – 31 mai 1946, p. 83.

Ceva a fost adevărat în ceea ce privește rețeaua respectivă și acest lucru este atestat de o întâmplare ce avea să aibă loc mult mai târziu, în anul 1960, în Rodna.

Atunci, **Domide Gherasim**, vânzând unui cetățean din sat un grajd, la demolarea acestuia cumpărătorul și ajutoarele lui au găsit între dărămături broșura legionară „Cărticica Șefului de Cuib” și manifeste ale organizației **H.A.I.** Cunoscut ca fost șef de garnizoană legionară, acesta a fost condamnat la 10 ani de închisoare, acuzat pentru detinere de publicații interzise¹⁸.

Acum se știe despre căpitanul **Nicolae Dumitrescu**, comandantul Legiunii de Jandarmi a Județului Năsăud de atunci, că a jucat în raport cu organizația **H.A.I.** rolul de agent dublu, atât al siguranței, sub numele conspirativ „**A.Roman**”, cât și al **H.A.I.** sub numele „**dr. Gherman**”.

Siguranța din București i-a pus la dispoziție chiar un automobil de serviciu, care să poată servi mai bunei urmăriri a activităților organizației și a primit din partea lui **Dumitrescu** nu mai puțin de 18 note informative secrete în perioada 20 septembrie 1945–23 mai 1946 și în plus numeroase informații orale cu ocazia prezenței sale la diferite chemări sub acoperire în Capitală¹⁹.

Cât privește calitatea sa de agent informator corect în favoarea **H.A.I.** avem mari dubii pentru că, deși în declarația sa dată în ancheta de după arestare a arătat că la un moment dat a fost prins în fapt de către **Paliacu** și **Șteanță** transmițând centralei siguranței o notă informativă și de atunci cei doi l-au obligat să intoxice centrala cu informații false, totuși **Gavrilă Olteanu** nu a aflat nimic și a continuat să aibă încredere în el.

Iar dacă am mai lua în considerare și ipoteza că cei doi locotenenti ai lui **Olteanu** au fost și ei oameni ai siguranței am putea susține

¹⁸ Arhiva M.Ap.N. – U.M. 02405 Pitești, Fondul T.M. Cluj, dosar 301–453, sentința nr. 371/1960, pp. 1–6.

¹⁹ Notele informative în discuție pot fi consultate în *Începuturile mișcării de rezistență în România*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului București, vol. I – 1 aprilie 1945 – 31 mai 1946.

că dimpotrivă **Dumitrescu** i-a racolat pe **Şteanță și Paliacu** în serviciul siguranței statului, care în anul 1946 intrase, deja, în mâinile comuniștilor asistați de către ofițeri N.K.V.D.²⁰.

Cu atât mai tristă pare soarta lui Gavrilă Olteanu, conducătorul cinstit al organizației, încunjurat de trădători. După arestare, nemaiputând suporta condițiile detenției și pentru a nu da satisfacție călăilor săi, care îl vroiau ca exemplu, în proces, în boxa acuzaților, Gavrilă Olteanu s-a sinucis în celula unde era închis în subsolul Ministerului de Interne din București, folosind o fiolă cu stricnină ascunsă în căptușeala gulerului de la haina cu care a fost arestat²¹.

În încheiere, revenim cu observația că arestarea celor 90 de personalități implicate în ceea ce s-a numit procesul **Mișcării Naționale de Rezistență** a avut loc în mai 1946, iar judecarea și condamnarea lor în noiembrie 1946, cu aproximativ două săptămâni înaintea alegerilor parlamentare.

Cu siguranță nimic nu a fost întâmplător. S-a făcut o deosebită mediatizare a anchetelor și procesului celor supranumiți „*criminali, trădători și dușmani ai poporului, care doreau să atenteze la unitatea statului*”, majoritatea oameni din conducerea centrală și locală a P.N.Ț-Maniu și P.N.L.-Brătianu, sperându-se în scădere popularității acestor partide și deci câștigarea alegerilor de către comuniști și acoliții lor adunați în ceea ce s-a numit Blocul Partidelor Democratice, ceea ce s-a și obținut cu prețul unor fraude electorale imense²².

²⁰ Dr. Cornel Pop, *op. cit.*, p. 59.

²¹ *Ibidem*, p. 71–73.

²² Despre marea hoție în alegerile parlamentare din noiembrie 1946 în județul Năsăud , vezi Viorel Rus, *op. cit.*, pp. 43–49.

ANEXĂ

APELUL CĂTRE ȚARĂ AL ORGANIZAȚIEI „HAIDUCHII LUI AVRAM IANCU – DIVIZIA SUMANELE NEGRE”

FRAȚI ROMÂNI CREȘTINI,

„Pentru salvarea scumpeii noastre României, pentru biruința românișmului pe plaiurile noastre sfinte udate de veacuri de sâangele eroilor și martirilor noștri, pentru întronarea cinstei și legalității, pentru tot ce este românesc și creștin în această țară.

Din inițiativa unui grup de români cinstiți și neîntinați în luptele politice, lupte care au dus Țara noastră la dezastrul de acum, când străini de neamul nostru, ajutați de trădătorii de neam și Rege, pregătesc României un destin din care nu mai este nici o scăpare, aruncând România în ghearele iudeo-bolșevismului, distrugător de neam și de credință.

S-a pus temelia unei organizații politice noi, sub denumirea de „**HAIDUCHII LUI AVRAM IANCU**”, cu deviza strămoșilor noștri „**PRIN CRUCE LA BIRUINȚĂ**”.

Grupați în jurul sfântului nostru tricolor cu Cruce și făcând zid de granit pe lângă iubitul și Tânărul nostru rege **M.S. Mihai I**, chemăm la luptă pe toți Români cinstiți și cu frica lui Dumnezeu, pentru a putea salva cu un ceas mai devreme Țara noastră de la dezastru și pieire.

La lupta noastră pentru democrație adevărată și curat românească, cerem ajutorul Atotputernicului, aşa cum l-a cerut în discursul de preluare a puterii noul președinte al Statelor Unite ale Americii, care pentru a putea întrona dreptatea și pacea în întreaga lume, se roagă și cere harul lui Dumnezeu, în greaua muncă ce-l așteaptă în aceste timpuri apocaliptice, când teroarea bolșevică amenință însăși existența popoarelor și culturii creștine.

Noi, Români, cu smerenie cerem ajutorul Atotputernicului Dumnezeu ca să ne dea putere de muncă pentru a putea salva neamul nostru

de pieirea pregătită de hidra bolșevică, reprezentată în Țara noastră de jidanca *Ana Pauker* călăul neamului românesc și de acoliții și ajutorii acestei bestii, actualul ministru *Pătrășcanu* cumnatul ei, precum și de *Teohari Georgescu, Gheorghiu-Dej, prof. Constantinescu-Iași* și alții, și a trădătorului prim-ministru *Groza Petru*, toți fără Dumnezeu și vânduți altor neamuri, dușmani seculari ai românilor.

A muri pentru cruce, dreptate și libertate națională este cea mai frumoasă și supremă parte a vieții noastre pe pământ.

Noi nu căutăm interese personale sau situații politice.

Precum „*CRAIUL MUNTILOR*”, *AVRAM IANCU*, a pornit la luptă numai pentru salvarea *NEAMULUI ROMÂNESCU*, renunțând la orice bunuri pământești, tot aşa și noi urmășii lui, pornim la luptă, chemând în jurul Drapelului pe care-l desfășurăm acum, pe toți Români cinstiți și buni, care sunt gata să sacrifice totul pentru salvarea Neamului și biruința Crucii și a Tricolorului Românesc.

Drapelul nostru are la mijloc Sfânta Cruce, semnul biruinței. Cu acest semn trebuie să învingem cu orice sacrificiu.

Programul nostru va fi publicat în curând și va cuprinde tot ce poate dori orice Român adevărat și cu credința lui Dumnezeu.

Frați Români creștini, răspândiți apelul acesta peste tot, pentru a putea asigura copiilor și nepoților noștri un viitor mai bun !

ROMÂNIA TREBUIE SĂ FIE NUMAI A ROMÂNIILOR!

Strânși uniți în jurul Drapelului nostru și cu lozinca: „*PRIN CRUCE LA BIRUINȚĂ*”, jurăm că vom lupta până la ultima picătură de sânge, pentru *CRUCE, NEAM ȘI REGE*. Așa să ne ajute Atotputernicul Dumnezeu!

București, 1 Maiu 1945
Comitetul Central al organizației politice
HAIDUCHII LUI AVRAM IANCU²³

²³ Textul apelului preluat din Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă: *Începuturile Mișcării de Rezistență în România*, vol. I, 1 aprilie 1945 – 31 mai 1946, p. 20, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1998.

Aspecte economice ale Convenției de armistițiu din 12 septembrie 1944 în județul Năsăud

DORIN DOLOGA*

Convenția de armistițiu dintre România și Națiunile Unite încheiată la 12 septembrie 1944 a fost influențată decisiv de înțelegerile stabilite între S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S. pe parcursul celui de-Al Doilea Război Mondial până la momentul încheierii armistițiului și de situația fronturilor de luptă din Europa din vara anului 1944.

Cu toate că alianța dintre cele două puteri democratice, S.U.A., Marea Britanie și o dictatură, U.R.S.S., era nefirească, aceasta reprezentând o soluție de moment, necesară pentru înfrângerea Germaniei, Italiei și Japoniei, marile puteri occidentale, S.U.A. și Marea Britanie, și-au respectat angajamentele asumate față de U.R.S.S.

Prin înțelegerile încheiate între S.U.A., Marea Britanie și U.R.S.S., România a fost plasată în sfera de influență sovietică. La Conferința de la Teheran din 28 noiembrie-1 decembrie 1943 a șefilor de guvern ai S.U.A., Marii Britanii și U.R.S.S. s-a decis să nu se efectueze o debarcare aliată în Balcani, ci în Franța. Concesiile aliaților occidentali făcute U.R.S.S., puse în practică prin înțelegerile încheiate, se justifică prin obsesia S.U.A. și a Marii Britanii de a câștiga războiul cu cât mai puține pierderi umane, în contrast cu atitudinea U.R.S.S., care urmărea să ocupe în timpul războiului teritorii cât mai mari, indiferent de pierderile umane de pe front. În acest context U.R.S.S. a tratat România de pe o poziție de forță.

* Dorin Dologa, Direcția Jud. a Arhivelor Naționale Bistrița, email: d_dologa@yahoo.com

Conjunctura geostrategică din anul 1944 era complet nefavorabilă României. Principalul obiectiv al Marii Britanii îl constituia controlul celor patru puncte strategice din Marea Mediterană: strâmtoarea Gibraltar, Malta, Canalul Suez și strâmtourile Bosfor și Dardanele¹. Guvernul Marii Britanii știa că situația României era compromisă total. La Conferința de la Moscova din 9–19 octombrie 1944 a avut loc împărțirea sferelor de influență în Estul Europei. Pentru salvarea Greciei de sub ocupația sovietică, Churchill a propus ca U.R.S.S. să aibă în România o influență de 90%, iar aliații occidentali de 10%, iar în Grecia procentele să fie inverse, de 10% pentru U.R.S.S. și 90% pentru aliații occidentali. În Bulgaria U.R.S.S. urma să aibă o influență de 75%, iar aliații occidentali 25%, iar în Ungaria și Iugoslavia U.R.S.S. și aliații occidentali urmău să aibă o influență egală de 50% fiecare. În cursul negocierilor procentele au suferit modificări în beneficiul U.R.S.S., care a obținut 80% în Bulgaria și Ungaria, iar aliații occidentali 20%².

Situația strategică de pe fronturile de luptă din Europa din vara anului 1944 era net defavorabilă României. Pe frontul din Franța, la 1 august 1944 fusese eliberat Parisul, în timp ce pe frontul din Italia, la 4 iunie 1944 anglo-americanii eliberaseră Roma. În centrul și nordul frontului sovieto-german, la 25 iulie 1944 trupele sovietice ajunseră la frontiera Prusiei orientale, în apropiere de Varșovia și pe fluviul Vistula. În partea de sud a frontului sovieto-german, în Nordul Moldovei, la începutul lunii august 1944 trupele sovietice se aflau pe linia Iași–Chișinău, apărând de forțele româno-germane. În vara anului 1944 germanii au slăbit acest front, retrăgând treptat de aici 11 divizii³, pe care le-au trans-

¹ Strâmtourile Bosfor și Dardanele se aflau sub controlul Turciei, dar aceasta nu revendica o poziție strategică, ea fiind manipulabilă.

² Dinu C. Giurescu (coordonator), *Istoria Românilor, vol. IX, România în anii 1940–1947*, Editura Enciclopedică, București, 2008, pp. 213, 214.

³ Au fost retrase 6 divizii blindate: Divizia 17 Panzer (la 23 iunie 1944), Divizia SS Panzer Totenkopf (la 10 iulie 1944), Divizia 24 Panzer (la 13 iulie 1944), Divizia 23 Panzer (la 24 iulie 1944), Divizia 3 Panzer (la 4 august 1944), Divizia 14 Panzer (la 6 august 1944), 1 divizie motorizată – Divizia Grossdeutschland (la 26 iulie 1944), 4 divizii de infanterie și 2 brigăzi de tunuri de asalt – Arhivele Militare Române, fond 948, dos. 842.

ferat pe frontul din Polonia, unde înaintarea sovietică amenința direct Germania. Armata Română se afla într-o situație dificilă, solicitările de armament și muniție adresate de România către Germania fiind doar parțial onorate⁴. Germania a abandonat oarecum frontul din România, în favoarea celui din Polonia, unde înaintarea trupelor sovietice era de neoprit.

Deși aflată într-o situație internă și internațională dificilă, România nu era pregătită să încheie armistițiul. România avea nevoie mai mult ca oricând de o elită politică, de bărbați de stat, care să negocieze condițiile de armistițiu în conformitate cu interesul național, să își asume responsabilitatea încheierii acestuia, iar în urma acestor negocieri să scoată România din războiul împotriva Națiunilor Unite. În anul 1944 România nu a avut însă oameni politici care să se impună și să susțină interesele politice majore ale României.

Rivalitatea politică internă și-a pus amprenta asupra desfășurării negocierilor pentru încheierea armistițiului. Astfel, tratativele de armistițiu de la Stockholm purtate de guvernul Antonescu cu guvernul sovietic au fost sabotate de regele Mihai, care l-a trimis în acest scop acolo pe Gheorghe Duca⁵. Nici tentativa liberalului Gheorghe Tătărescu de a stabili legătura cu Moscova în vederea încheierii unui armistițiu nu a avut succes, ea fiind sabotată de ministrul de externe Mihai Antonescu⁶.

⁴ Prin programul „Olivenbaum” („Măslinul”), Germania se angajase să livreze României lunar începând cu octombrie 1943 câte 2 tancuri PzKpfw IV și 2 tunuri de asalt StuG III, iar din luna martie 1944 cota trebuia să fie majorată la 15 tancuri și 10 tunuri de asalt lunar. În total trebuiau să fie livrate 115 tancuri PzKpfw IV și 66 tunuri de asalt StuG III. Până la 26 aprilie 1944, din cele 40 de tancuri și 30 de tunuri de asalt care trebuiau să fie livrate, fuseseră primite numai 25 de tancuri (62,5%) și 20 de tunuri de asalt (66,6%) – Mihaiță Enache, „Cu tancul în fața rușilor pe frontul din Moldova”, în Dan Andronic (coordonator), *Evenimentul istoric*, Nr. 20, 20 septembrie–24 octombrie 2019, Editura Evenimentul și Capital, București, pp. 34, 35.

⁵ Dan Silviu Boerescu, *Cei care au încercat să distrugă România... și aproape au reusit. Ipoteze despre motivațiile lor ascunse*, Editura Integral, București, 2018, p. 125.

⁶ Mihai Antonescu a oprit telegrama venită de la Moscova la 28 iulie 1944 și nu i-a comunicat-o lui Gheorghe Tătărescu – Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România 1821–1999, vol. 3, Cele trei dictaturi*, Editura Rao, București, 2004, pp. 480, 481.

Incontestabil un mare patriot, Ion Antonescu nu a fost un bărbat de stat. El voia să încheie armistițiul cu condiția ca revenirea la frontieră din 28 iunie 1940, adică pierderea Basarabiei și Bucovinei de Nord, să nu fie discutată decât la Tratatul de pace, România să nu fie ocupată de forțe aliate decât în măsura necesară continuării războiului și să se obțină aprobatarea prealabilă a lui Hitler pentru începerea negocierilor de armistițiu. Aceste condiții nu erau realiste în situația în care România fusese abandonată de aliații occidentali, iar Hitler nu și-ar fi dat acordul pentru ieșirea României din război.

Liderul țărănist Iuliu Maniu era un foarte bun politician de opoziție, dar nu avea calitățile cerute unui bărbat de stat. El nu dorea ca prin semnarea armistițiului să-și asume pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. Principala calitate a unui lider politic trebuie să o constituie tocmai asumarea responsabilității, iar Maniu evita acest lucru.

În ceea ce îi privește pe liberali, C.I.C. (Dinu) Brătianu, avea 75 de ani și era considerat un lider slab, Gheorghe Brătianu era pro antonescian și pro german, iar Gheorghe Tătărescu era considerat un oportunist.

Regele Mihai era lipsit de puteri reale și de experiență politică, fiind influențat de oamenii din jurul său, care reprezentau interesele grupurilor politice interne și a unor forțe externe.

În acest context a avut loc lovitura de palat de la 23 august 1944. Aceasta a fost regizată de Moscova și executată de către regele Mihai. Nu întâmplător acesta a fost decorat cu ordinul „Victoria” de către Stalin. Istoriografia românească nu a clarificat încă raporturile regelui Mihai și a reginei mamă, Elena, cu serviciile sovietice de informații. Este cert însă că ele au existat și au contribuit la lovitura de palat de la 23 august 1944⁷. Aceasta s-a desfășurat sub semnul improvizăției. În urma acestei lovitură Ion Antonescu a fost înlăturat, însă guvernul și parlamentul care trebuiau să îi ia locul nu erau pregătite. Conducerea

⁷ Corvin Lupu, „Preliminari la evenimentele de la Târgu Mureș din martie 1990”, în Cristian Troncotă (redactor șef), *Vitralii. Lumini și umbre. Revista Veteranilor din Serviciile Române de Informații*, anul III, Nr. 10, martie–mai 2012, Editura Paco, București, p. 25.

guvernului a fost preluată de generalul Sănătescu, mareșal al Palatului, compoñența acestuia fiind stabilită abia în după amiaza zilei de 23 august 1944, unii generali numiți miniștri fiind selectați de Sănătescu din Anuarul Armatei⁸. Deși dispunea de reale calități, generalul Sănătescu nu avea susținere internă și internațională. El nu era dorit nici de țăraniști, care îl preferau pe generalul Nicolae Rădescu, nici de liberali, care apreciau că acesta avea o suprafață politică modestă. Pe plan extern generalul Sănătescu nu era agreat de sovietici. Începând cu 23 august 1944 și până la 12 septembrie 1944, când s-a încheiat Convenția de armistițiu, România a traversat o situație haotică, fiind tratată de către U.R.S.S. ca un stat dușman. În contextul în care Armata Română a avut o atitudine de non-combat și a întors armele împotriva Germaniei, trupele sovietice au luat prizonieri între 130.000 și 175.000 de militari români, cărora le-a confiscat armamentul și pe care i-au dus la muncă forțată în minele din Donbass, de unde puțini s-au mai întors.

În aceste condiții la 12 septembrie 1944 s-a încheiat Convenția de armistițiu dintre România și U.R.S.S. Aceasta prevedea obligația României de a participa la război împotriva Germaniei și Ungariei cu cel puțin 12 divizii (art. 1), asigurarea libertății de mișcare a trupelor sovietice pe teritoriul României (art. 3), recunoașterea anexiunilor sovietice din iunie 1940 (art. 4), asigurarea hranei, îmbrăcăminte, asistenței sanitare, mijloacelor de transport pentru reîntoarcerea în țara lor a prizonierilor de război, persoanelor strămutate, interne, aduse cu forță și a refugiaților (art. 5), predarea către U.R.S.S. a materialelor de război ale Germaniei și aliaților săi aflate pe teritoriul României (art. 7), efectuarea plășilor cerute de Comandamentul Sovietic pentru îndeplinirea funcțiilor sale (art. 10), plata unor despăgubiri de război de 300 de milioane de dolari (art. 11), restituirea bunurilor strămutate din U.R.S.S. (art. 12), restabilirea administrației civile românești pe întreg teritoriul României (art. 17), nulitatea arbitrajului de la Viena

⁸ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 412.

și restituirea către România a Transilvaniei sau a celei mai mari părți a ei (art. 19)⁹.

În condițiile atitudinii de neimplicare a S.U.A. și Marii Britanii și a ieșirii Statului Român din războiul cu Națiunile Unite fără negocieri, U.R.S.S. a aplicat României un tratament discriminatoriu în ceea ce privește armistițiul, în comparație cu Finlanda sau Ungaria și a fost tratată mai sever decât Cehoslovacia și Iugoslavia. Acest tratament nu se justifică, în condițiile în care Armata Română, cu unele excepții, nu a comis distrugeri masive și nu a masacrat populația civilă din U.R.S.S.

România și-a depășit obligațiile asumate prin armistițiul, fiind a patra țară cu efective pe front împotriva Germaniei și participând la efortul de război al Aliaților timp de nouă luni. Pentru susținerea acestui efort România a cheltuit peste 1.200.000.000 de dolari¹⁰. Finlanda în schimb nu și-a asumat prin armistițiul semnat cu Alianții nici o obligație de luptă împotriva trupelor germane, iar Ungaria nu a participat la efortul comun al Națiunilor Unite cu nici o mare unitate, deși s-a angajat prin armistițiul să introducă în luptă 8 divizii¹¹. Deși S.U.A. și Marea Britanie erau dispuse să acorde României calitatea de cobeligeranță, aceasta nu i-a fost acordată datorită opoziției U.R.S.S.¹²

U.R.S.S. a obligat România să plătească drept despăgubiri de război mai mult decât 300 de milioane dolari aşa cum fusese stabilit prin Convenția de armistițiu¹³, spre deosebire de Finlanda care a plătit suma

⁹ *Convenție de armistițiu între Guvernul Român pe de o parte și guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite pe de altă parte*, București, 1944, pp. 4, 5, 6, 7, 8, 10.

¹⁰ Dinu C. Giurescu (coordonator), *op. cit.*, p. 371.

¹¹ Armata Română a asigurat înaintarea trupelor sovietice prin trecătorile Carpaților, a participat cu 28 de divizii la eliberarea NV Transilvaniei, cu 17 divizii la luptele de pe teritoriul Ungariei, cu 16 divizii la eliberarea Cehoslovaciei și la lupte pe teritoriul Austriei cu Regimentul 2 care de luptă și subunități din cadrul Brigăzii de căi ferate – *Ibidem*, pp. 338, 349, 367, 369, 370, 371.

¹² Italia a încheiat armistițiul cu Alianții la 3 septembrie 1943, însă doar o parte din diviziile sale au trecut de partea Aliaților, fără a intra în luptă imediat împotriva Germaniei. Cu toate acestea i s-a recunoscut calitatea de cobeligeranță.

¹³ În conformitate cu o analiză a Agenției Centrale de Informații (C.I.A.), până în anul 1949 U.R.S.S. secătuise constant România prin reținerea unei sume estimative de

prevăzută prin armistițiu¹⁴. U.R.S.S. (ca și Germania de altfel), a tratat cu foarte mare atenție și îngăduință Finlanda.

Considerată învinsă prin Convenția de armistițiu, România a fost obligată să renunțe la datoria de 1.300.000.000 de mărci pe care Germania o avea pentru petrolul și produsele agricole românești exportate în Germania până la 23 august 1944. Finlanda, în schimb, a fost exceptată de la această regulă, nefiind obligată să renunțe la datoria pe care Germania o avea față de ea. În același timp România a fost obligată să plătească 1.250.000.000 de miliarde de mărci pentru armamentul și echipamentele importate din Germania, banii fiind plătiți în contul Puterilor Aliate¹⁵. Practic România a plătit de două ori armamentul și echipamentul primit din Germania. Acest lucru s-a întâmplat deoarece Puterile Aliate se temeau că nu vor reuși să obțină suficiente bunuri din Germania ca și datorii de război.

U.R.S.S. a manifestat o atitudine dură față de România și în comparație cu Cehoslovacia, Iugoslavia și Polonia.

Garantarea de către U.R.S.S. a frontierelor Cehoslovaciei și Iugoslaviei contrasta cu situația României, unde acestea rămăseseră în discuție¹⁶. Reacția românească, manifestată prin intenția generalului Gheorghe Avramescu, comandantul Armatei a 4-a, de a trece de partea Germaniei împreună cu întreaga armată și a provoca astfel dezastrul frontului sovietic, precum și presiunile puterilor occidentale¹⁷, au deter-

1.000.075.000 de dolari ca „pradă de război”, iar Moscova continua să pretindă milioane drept despăgubiri de război prin intermediul societăților mixte româno-sovietice din țară – Larry L. Watts, *Oaia albă în turma neagră. Lupta pe frontul intern: politica de securitate a României în perioada Războiului Rece*, Editura Rao, București, 2018, p. 13; prin intermediul societăților mixte româno-sovietice U.R.S.S. a păgubit România cu circa 2.000.000.000 de dolari (circa 30.000.000.000 de dolari la valoarea actuală).

¹⁴ Spre deosebire de România, Finlanda nu a fost ocupată de trupele sovietice.

¹⁵ Petre Opriș, *Aspecte ale economiei românești în timpul războiului rece (1946–1991)*, Editura Trei, București, 2019, pp. 16, 18, 19, 24.

¹⁶ Larry L. Watts, *Ferește-mă Doamne, de prietenii...Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Editura Rao, București, 2011, p. 161.

¹⁷ La Conferința de la Moscova din 9–19 octombrie 1944 cele 10% interese occidentale au fost repartizate Franței. În timpul întâlnirii de la Moscova din 2 decembrie 1944

minat U.R.S.S. să accepte revenirea administrației românești în NV Transilvanie și să-și mai tempereze brutalitățile la adresa românilor¹⁸.

Datorită atitudinii favorabile a U.R.S.S., Cehoslovacia nu a fost obligată să plătească despăgubiri către aceasta, deși Slovacia a participat la război pe frontul de est.

În timp ce fabricile și instalațiile industriale din România au fost demontate și transportate în U.R.S.S.¹⁹, nu același lucru s-a întâmplat în Ungaria, Cehoslovacia sau Polonia.

În acest context, pentru îndeplinirea prevederilor Convenției de armistițiu, autoritățile din județul Năsăud au fost obligate să colecteze pentru trupele sovietice și pentru a fi expediate în U.R.S.S. cereale, legume, fructe, furaje, animale, iar locuitorii să efectueze transporturi și prestații în muncă pentru trupele sovietice.

Onorarea de către județul Năsăud a obligațiilor a fost dificilă datorită pagubelor materiale și pierderilor de forță de muncă provocate de trupele germano-maghiare în retragere. În cursul acestei retrageri au fost evacuate 16.903 bovine, 8.947 cabaline, 8.768 porcine și 35.021 ovine. Odată cu trupele germano-maghiare s-au retrас circa 40.000 de locuitori, majoritatea de origine germană²⁰. Sașii au plecat din 33

Stalin i-a propus lui De Gaulle ca frontiera U.R.S.S. să fie stabilită pe linia Carpaților. De Gaulle s-a opus cerând respectarea integrității teritoriale a României – Alex Mihai Stoenescu, „Raportul Michel Rocard asupra României (mai 1997)”, în Dan Andronic (coordonator), *Evenimentul Istoric*, Nr. 2, martie 2018, Editura Evenimentul și Capital, București, p. 57.

¹⁸ Generalul Gheorghe Avramescu a fost arestat la 2 martie 1945 (și ulterior executat) de sovietici, care au descoperit planurile acestuia. La numai câteva zile U.R.S.S. a aprobat reintroducerea administrației românești în NV Transilvanie, încetând șantajul la adresa României.

¹⁹ Linii de asamblare și fabrici întregi, cum a fost Fabrica de avioane I.A.R. Brașov, cuptoare siderurgice, fabrici de țigări și tipografii au fost confiscate și expediate în U.R.S.S.

²⁰ Din care 32.000 de sași. Cifra nu pare verosimilă, recensământul din anul 1941 consemnând existența în județul Bistrița-Năsăud a 21.639 locuitorii de limbă germană. Chiar dacă numărul refugiaților era mai mic în realitate, el rămâne mare raportat la cei 233.654 de locuitori căt avea județul Bistrița-Năsăud în anul 1941 – Traian Rotariu (coordonator), *Recensământul din 1941. Transilvania*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 332.

comune, dintre care în 23 erau majoritari²¹. Tot ceea ce era folositor pentru efortul de război al Germaniei a fost luat din România, chiar și în calitate de aliat până la 23 august 1944. Acest lucru era valabil și pentru NV Transilvaniei, ofițerii superiori germani știind că Dictatul de la Viena era nul și neavent din punct de vedere al dreptului internațional.

Sovieticii au aplicat în mod abuziv Convenția de armistițiu în județul Năsăud. Din județ au fost preluate drept trofee de război cereale, animale, lemn, mobilă, obiecte de lux, bani aparținând sașilor și maghiarilor refugiați și firmelor acestora, deși prin Convenția de armistițiu trofee de război erau considerate materialele de război aparținând Germaniei și sateliților săi aflate pe teritoriul României.

Începând cu 12 octombrie 1944, când trupele sovietice au intrat pe teritoriul județului Năsăud și până la 13 martie 1945, deși era armistițiu, principalele sale prevederi, care însemnau bani, nu au fost respectate. Tot ce s-a ridicat de către Armata Sovietică în această perioadă s-a executat în afara prevederilor Convenției de armistițiu. Chiar și după luna mai 1945, când în județ au început să fie implementate deciziile Comisiei de aplicare a armistițiului, sovieticii au continuat să ridice vite, sub pretextul că acestea aparțineau sașilor și maghiarilor refugiați odată cu retragerea armatelor germane și maghiare²². Orice pretext era socotit bun de către sovietici pentru a confisca din județul Năsăud cât mai multe bunuri.

În județul Năsăud Biroul Armistițiului a fost înființat abia la 1 iunie 1945, la opt luni și jumătate de la intrarea în vigoare a Convenției de Armistițiu, prin Ordinul Nr. 5902/01.06.1945 al Prefecturii²³. Biroul

²¹ Iosif Uilăcan, „Evoluția județului Bistrița-Năsăud 1944–1945”, în Corneliu Gaiu (redactor responsabil), *Revista Bistriței*, Nr. XXVI, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2012, pp. 328, 329.

²² *Ibidem*, p. 350.

²³ Personalul biroului era format din Miron Podaru (șef birou), Drăgan Emil (contabil), Ivan Ilie (referent), Rusu Irma (manipularea actelor, primirea și trimiterea notelor telefonice), Lazăr Reghina (dactilografa), Toma Alexandrina (dactilografa), Măierean Ioan (îngrijitor și curier). Ianul Ionel și Banu Gheorghe se ocupau cu îndrumarea

se ocupa de centralizarea datelor, organizarea colectărilor și expedirea lor.

Astfel, în intervalul 12 octombrie 1944–13 martie 1945 sovieticii au ridicat de pe teritoriul județului Năsăud fără forme legale și fără plată o cantitate de 1.273.834 kg de cereale²⁴, alte 5 vagoane cu cereale, 2.596 kg de semințe²⁵, 75.917 kg de legume²⁶, 1.482.344 kg de fân, 5.500 kg de sfeclă furajeră, 2.200 kg de fructe, 32.072 litri de vin, care aparțineau sașilor și maghiarilor refugiați și cu plata derizorie de 12 lei/kg, indiferent de calitate, 135 vagoane de cereale²⁷.

În ceea ce privește animalele, în perioada 12 octombrie–13 martie 1945 sovieticii au ridicat de pe teritoriul județului Năsăud fără forme legale și fără plată 2.055 animale²⁸, care aparțineau sașilor și maghiarilor refugiați, dar și românilor. În aceeași perioadă, 12 octombrie–13 martie 1945, au fost cumpărate pentru trupele sovietice 8.611 bovine, care au fost plătite cu prețul derizoriu de 60 de lei (2 pengö) kg viu, în loc de 180 de lei (6 pengö), cât fusese hotărât de către Comandamentul sovetic²⁹. Suma obținută din diferența dintre banii care trebuiau plătiți și ceea ce s-a achitat a fost împărțită între ofițerii sovietici și cei care au organizat colectarea animalelor.

Până la 6 august 1945 din județul Năsăud au fost preluate fără forme și plată, plătite derizoriu și livrate în cadrul armistițiului un număr de 14.812 animale³⁰. Datorită condițiilor de relief și climă din

biroului și împuernicul Comisiei Aliate de Control. Aurora Dumbravă, Oltean Mihai, Gagyi Ludovic, Coman Ioan, Cornea Elena, Mureșan Ana, Ema Popovici, funcționari în cadrul administrației județene, trebuiau să rezolve pe lângă atribuțiile de serviciu și lucrări ale Biroului Armistițiului – Arhivele Naționale Bistrița-Năsăud (în continuare ANBN), fond *Prefectura județului Năsăud*, inv. numere de bază, dos. 314/1947, ff. 2, 3.

²⁴ Din care 849.452 kg de grâu, 230.040 kg de porumb, 140.686 kg de ovăz, 53.334 kg de orz, 322 kg de secără.

²⁵ Din care 1496 kg de semințe de floarea soarelui și 1.100 kg semințe de in.

²⁶ Din care 67.713 kg de cartofi.

²⁷ Din care 53 vagoane cu grâu – Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 350.

²⁸ Din care 296 bovine și 1.031 ovine.

²⁹ Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 350.

³⁰ Din care 10.980 bovine, 281 cabaline, 92 porcine și 3.459 ovine.

județul Năsăud, producția de cereale era redusă, astfel că sovieticii au preluat în contul Convenției de Armistițiu mai ales animale. Astfel, până la 31 decembrie 1945, în cadrul Convenției de armistițiu au fost predate U.R.S.S. un număr de 10.892 animale³¹.

În contextul în care județul Năsăud, fiind județ de munte, își asigura din producție proprie numai 50% din necesarul de cereale, iar un număr mare de animale fusese evacuate cu ocazia retragerii trupelor germane și maghiare, preluarea de către sovietici a unor mari cantități de cereale și animale a avut consecințe extrem de grave. La sfârșitul lunii iulie 1945 sovieticii ridicaseră 80% din cereale și 70% din animalele existente în județ³². Faptul că populația românească murea de foame nu i-a interesat pe sovietici. Totul era gândit în funcție de necesitățile trupelor sovietice și ale U.R.S.S., fără să se țină cont de situația reală a județului Năsăud. Sovieticii aveau experți și știau potențialul pământului românesc, care fusese calculat în condițiile în care existau animalele, uneltele și forța de muncă necesară pentru a-l lucra, însă în anul 1945 situația era complet diferită.

În condițiile în care județul Năsăud fusese secătuit de resurse ca urmare a livrărilor către U.R.S.S., trupele sovietice care au traversat județul în luna septembrie 1945 la întoarcerea de pe front au ridicat fără forme legale produse agricole, animale și lemn, în valoare de 16.855.100 de lei³³.

Pentru onorarea obligației stabilită prin articolul 3 din Convenția de armistițiu privind asigurarea deplasării trupelor sovietice, locuitorii din județul Năsăud au efectuat transporturi cu căruțele și au prestat

³¹ Din care 2.116 bovine, 160 cabaline, 245 porcine și 8.371 ovine – *Ibidem*, pp. 350, 351.

³² ANBN, fond *Prefectura Județului Năsăud*, inv. 759, dos. 322, ff. 61, 62.

³³ Trupele sovietice au confiscat 4 cai, 5 berbeci, 9 oi, 1 bovină, 845 kg de grâu, 1.260 kg de orz, 6.060 kg de ovăz, 4.070 kg de porumb, 100 kg de ceapă, 930 kg de trifoi sămânță, 1.250 kg de cartofi, 195 kg de zarzavat, 6.900 kg de fructe, 50 kg morcovii, 400 kg struguri, 60 kg varză, 30 kg roșii, 300 kg prune, 30 kg brânza, 48.500 kg otavă uscată, 4.800 kg otavă verde, 3500 kg lucernă, 12.300 kg trifoi, 241.750 kg fân, 700 m³ cherestea – Idem, fond *Prefectura Județului Năsăud*, inv. numere de bază, dos. 297/1946, f. 137.

muncă pentru refacerea drumurilor, podurilor și a căilor ferate distruse sau avariate de trupele germane și maghiare în retragere.

Pentru îndeplinirea obligațiilor stabilite prin articolului 10 din Convenția de armistițiu, privind plățile pentru întreținerea Subcomisiei Aliate de Control din județul Năsăud și prin articolul 5 privind repatrierea cetățenilor sovietici, până la 9 aprilie 1947, a fost plătită suma de 52.916.000 de lei³⁴.

În mod abuziv sovieticii au inclus în categoria trofeelor de război și bunurile firmelor refugiaților germani și maghiari din județul Năsăud. Astfel, motoarele, mașinile și uneltele firmei Ludwig & Neckel din Bistrița rămase după refugierea patronilor sași au fost preluate fără forme și fără plată de către sovietici³⁵.

Tot în categoria trofeelor de război a fost inclus de către sovietici și mobilierul sașilor și maghiarilor refugiați din județul Năsăud. Circa 90% din acest mobilier, în cantitate de 150 de vagoane, a fost confiscat și expediat în U.R.S.S. în luna septembrie 1945³⁶.

Comportamentul ofițerilor sovietici însărcinați cu aplicarea armistițiului a fost abuziv. Împuternicitul Comisiei Aliate de Control în județul Năsăud, locotenentul Iațcu, ridica de la locuitori cereale, vin, animale, mobilă, pe motiv că acestea constituie trofee de război. La orice oră din zi și din noapte împuternicitul sovietic chema la ordine șefii autoritațiilor din județ, în frunte cu prefectul, cărora le bătea cu pumnul în masă și pe care îi molesta și amenința pe motiv că nu îi execută ordinele. Atunci când i se aduceau la cunoștință abuzuri comise de subordonații săi refuza să ia orice măsură³⁷. Toate abuzurile făcute de ofițerii sovietici erau tolerate și încurajate, nefiind sanctionate de către superiorii lor. Attitudinea ofițerilor sovietici în aplicarea armistițiului trebuie înțeleasă în contextul comportamentului brutal al Armatei Germane în teritoriile ocupate din U.R.S.S. Ofițerii sovietici nu au făcut

³⁴ Ibidem, dos. 314/1947, f. 56.

³⁵ Idem, fond *Prefectura Județului Năsăud*, inv. 759, dos. 316, ff. 1, 2, 3.

³⁶ Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 351.

³⁷ Iosif Uilăcan, *op. cit.*, p. 351.

diferența între comportamentul Armatei Române și a celei germane în U.R.S.S. Sovieticii erau mânați de răzbunare față de cei care porniseră la război împotriva lor, deși în prima fază a războiului, a eliberării Basarabiei, România era perfect îndreptățită să îl poarte.

Spre deosebire de Ungaria, Finlanda și chiar față de Cehoslovacia și Iugoslavia, România nu a beneficiat de nici o protecție din partea puterilor occidentale, care au abandonat-o în favoarea U.R.S.S. În aceste condiții, interpretând abuziv prevederile Convenției de Armistițiu, sovieticii au speculat toate oportunitățile, luând din județul Năsăud, ca și din România, toate bunurile care puteau fi luate. Pentru a-și aduce la îndeplinire obiectivele nu au ezitat să șantajeze România cu NV Transilvaniei până în luna martie 1945. Aceste acțiuni sovietice ne determină să afirmăm că, de fapt, Convenția semnată la 12 septembrie 1944 nu a fost un armistițiu, ci un veritabil dictat.

CUPRINS

MIRCEA GELU BUTA

Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice 5

VIRGILIU ȚÂRĂU

De la administrația militară sovietică la reintegrarea
administrativă a Transilvaniei în România la sfârșitul
celui de-al Doilea Război Mondial (1944–1945) 17

ADRIAN ONOFREIU

Paradigme ale schimbării: cazul Județului „autonom” Năsăud
(octombrie 1944 – aprilie 1945). Încercare de sinteză 49

VIOREL RUS

Organizația „Haiducii lui Avram Iancu – Divizia
Sumanele Negre” – începutul rezistenței politice
antisovietice și anticomuniste în județul Năsăud 69

DORIN DOLOGA

Aspecte economice ale Convenției de armistițiu
din 12 septembrie 1944 în județul Năsăud 85

ISBN: 978-606-37-0831-2

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958